

Pannon Egyetem
Egyetemi Doktori és Habilitációs Tanács
Nyelvtudományi Tudományági Habilitációs Bizottság

PARAPATICS ANDREA

**Nyelvi-nyelvjárási tudat és regionális nyelvhasználat
Magyarországon: Élőnyelvi kutatások és tanulságaik**

Habilitációs tézisek

Veszprém

2020

Nyilatkozat

Alulírott dr. Parapatics Andrea kijelentem, hogy a jelen habilitációs tézisek és az abban bemutatott habilitációs értekezés saját munkám eredménye, azokat más intézménynél habilitációs cím megszerzésére nem nyújtottam be. A tézisek elkészítéséhez használt valamennyi forrást feltüntettem a hivatkozottirodalom-jegyzékekben, az internetes források utolsó megtekintésének ideje: 2020. 08. 15.

Veszprém, 2020. augusztus 25.

Dr. Parapatics Andrea
jelölt

egyetemi docens

Pannon Egyetem
Modern Filológiai és Társadalomtudományi Kar
Magyar és Alkalmazott Nyelvtudományi Intézet

Köszönetnyilvánítás

Köszönöm tanárainknak, kollégáimnak, eddigi munkáim névtelen és ismert lektorainak építő és segítő szándékú megjegyzéseiket, javaslataikat. Köszönöm Navracsics Juditnak, a Pannon Egyetem Modern Filológiai és Társadalomtudományi Kara dékánjának, a Magyar és Alkalmazott Nyelvtudományi Intézet intézetigazgató egyetemi tanárának a tudományos előrehaladást támogató körülmények megteremtését és biztosítását. Köszönöm családomnak türelmüket és az élet minden további területén nyújtott segítségüket.

Veszprém, 2020. augusztus 25.

Dr. Parapatics Andrea

Tartalomjegyzék

1. A habilitációs értekezés bemutatása.....	5
1.1. A habilitációs értekezés tárgya és szerkezete	5
1.2. Elméleti háttér	9
1.3. Célkitűzések, hipotézisek.....	15
1.4. Az értekezésben közölt kutatások módszertanának összegző bemutatása	20
1.5. A habilitáció témakörébe tartozó tudományos eredmények és jelentőségük	29
1.6. A hivatkozott irodalom	39
2. A habilitáció témakörébe tartozó tudományos tevékenység.....	43
2.1. Publikációk	43
2.2. Ismertetések	50
2.3. Konferencia-előadások	50
2.4. Ösztöndíjak, díjak	51
2.5. További tudományos tevékenység.....	52
2.6. Tudományos ismeretterjesztés	52
3. A habilitáció témakörén túli tudományos tevékenység	53
3.1. Fiatalok nyelvi mentalitása és a szleng	53
3.2. Gyászfeldolgozás a közösségi médiában	62
3.3. A magyar szinkron nyelvi minősége.....	66
3.4. A habilitáció témakörén túli további tudományos tevékenység	69
4. Zárszó.....	74

1. A habilitációs értekezés bemutatása

1.1. A habilitációs értekezés tárgya és szerkezete

A habilitációs kérelemhez benyújtott értekezés (PARAPATICS 2020) egyrészt körüljárja, hogy milyen problémákkal néz szembe 2020-ban a magyarországi köznevelés a magyar nyelv regionális nyelvhasználatának kezelésével kapcsolatban, másrészt a pedagógusok felkészítésének szintjén megoldási lehetőségeket is felvázol azzal, hogy kézzelfogható segítséget kínál nekik a dialektológiai témakör iskolai tanításához, a lokális identitás nyelvi megnyilvánulásait tudatosan vállaló, másokét pedig elfogadó, pozitív szemlélet kialakításához.

A kötet első fele röviden összefoglalja a dialektológusok körében közismert és általánosan elfogadott, ám a beszélőközösség döntő része számára szinte ismeretlen tényeket a területi nyelvváltozatok jellemzőiről, funkcióiról és változandóságáról. Ezután több, az elmúlt évek során elvégzett saját vizsgálatot mutat be, amelyek hangtani, szintaktikai és lexikai nyelvjárási jelenségek aktív jelenlétét igazolják fiatalok és a közösségi média nyelvhasználatában. Változatos módszerekkel gyűjtöttem adatokat a regionális nyelvhasználattal kapcsolatos viszonyulás szociolingvisztikai vizsgálatához is: az Új magyar nyelvjárási atlasz projekt több kutatópontján készült hangfelvételeinek feldolgozásával, továbbá két átfogó, országos vizsgálat keretében is. Összesítve ezernél is több adatközlő válaszai alapján fogalmaztam meg következtetéseimet a magyar beszélőközösség vizsgált csoportjainak regionális nyelvhasználatáról és nyelvi attitűdjeiről. Az eredmények szerint a magyarországi köznevelés súlyos hiányossága, hogy a többnormájú, szociolingvisztikai szemlélet még mindig kevésbé meghatározó a mindennapok iskolai és iskolán kívüli gyakorlatában egyaránt, és a nyelvi sokszínűséggel, a regionális sajátosságokkal kapcsolatos pozitív viszonyulást nem tudja meggyőző módon kialakítani a felnövekvő nemzedékek tagjai körében, miközben a nyelv területi alapú variabilitása ma is sokakat érint a fiatalok közül is – a fentiek miatt olykor hátrányosan. Fontos lépés ugyanakkor, hogy ezek az igények legalább már elméletben megfogalmazódtak, és előírásként szerepelnek a magyarországi köznevelés törvényekbe és rendeletekbe is foglalt legfontosabb dokumentumaiban. A kötet közelebbről és személyes tapasztalatokra is alapozva vizsgálja az explicit és az implicit aktusok között feszülő ambivalenciát, és rávilágít arra, hogy a pedagógusok többsége elegendő szaktárgyi tudás és szakmódszertani felkészítettség nélkül igyekszik megfelelni a tantervi elvárásoknak és az ennek több esetben ellentmondó kimeneti követelményeknek.

A könyv második fele ezért tantárgypedagógiai segítséget is kínál ahhoz, hogy a tanító- és tanárjelöltek képzése és a már gyakorló pedagógusok munkája során a dialektológiai ismeretek témakörének se kelljen csorbát szenvednie. A magyar nyelvű szakirodalom javaslatainak összefoglalásán túl nemzetközi kitekintést is ad, amely a tudatos kettősnyelvűségre nevelés kognitív hozadékairól szóló legfrissebb kutatási eredményeket is közölte. A kötet figyelmeztet arra, hogy a regionális nyelvi sajátosságok, továbbá ezek aktív és több millió anyanyelvi beszélőt érintő jelenléte úgy szemléltethető meggyőzően, ha bármely más anyanyelvi vagy akár irodalmi témakörnél is foglalkoznak a kérdéssel (nem pedig azoktól elszigetelve), és arra, hogy az attitűdformáláshoz színes és élményszerű feladatokra van szükség. Meggyőződésem, hogy ha a pedagógusok megfelelő szaktárgyi és szakmódszertani felkészültség birtokában állnak tanítványaik elé az iskolákban, akkor szándékaikkal megegyező módon valóban toleránsan tudják kezelni a tanulók regionalizmusait a dolgozatokban, a szóbeli feleletekben és a mindennapokban egyaránt, és képesek lesznek átadni a nyelvi normát illetően is nyitottabb hozzáállást a felnövekvő nemzedékek tagjainak.

Az kötet részletes felépítése a következőképpen alakul. Az első fejezet rövid bevezetőt nyújt a magyar nyelv területi változatosságáról az alapvető és a legfrissebb hazai és nemzetközi szakirodalom felhasználásával. Hangsúlyozza, hogy a világ változásai, különösen a globalizációs, mobilizációs és urbanizációs folyamatok a nyelvhasználatban, a nyelvváltozatok életében is változásokhoz vezettek. A fejezet legfőbb mondanivalója, hogy bár a nyelvjárások pragmatikai és strukturális szempontból is átalakulóban vannak, ez nem jelenti azok kihalását, hanem továbbra is egy olyan kutatásra érdemes területről van szó, amellyel ráadásul az oktatáspolitikai döntések meghozatalakor és a mindennapi köznevelési gyakorlatban is foglalkozni szükséges.

A második fejezet magyarországi beszélők nyelvjárási attitűdjeivel foglalkozik. A 2.1. alfejezet a standard nyelvi kultúrával kapcsolatos szakirodalmat foglalja össze röviden, ami akár lingvizmushoz, azaz nyelvi alapú megkülönböztetéshez is vezethet. Ezután a 2.2. alfejezet fiatalok nyelvi-nyelvjárási attitűdjeit mutatja be országos léptékű, több mint félezer egyetemista részvételével zajló empirikus vizsgálatom eredményei alapján. Kérdőíves kutatásom nemcsak a hallgatók saját nyelvhasználatában megjelenő regionalizmusokkal kapcsolatos élményeit és metanyelvi tudatosságukat mérte fel, hanem azt is, hogy ők maguk hogyan reagálnak más beszélők nyelvjárási jelenségeire. Az eredmények egyrészt megerősítették azt a – más vizsgálatokkal is alátámasztott – tényt, hogy a fiataloknak csupán alig vagy egyáltalán nincsenek ismereteik anyanyelvük változatosságáról, sem saját

vernakulárisukról, és többségük elutasító a számukra ismeretlen vagy nem használatos regionalizmusokkal szemben, miközben nyitott gondolkodású, toleráns emberként gondolnak magukra, akik tiszteletben tartják a nyelvjárási beszédet. A 2.3. alfejezet idősebb, falusi beszélők, az Új magyar nyelvjárási atlasz projekt (ÚMNyA.) adatközlőinek nyelvi-nyelvjárási attitűdjeit mutatja be. A tanulmány, egyelőre, a közép-dunántúli–kisalföldi nyelvjárási régió 8 kutatópontjának 51 adatközlőjével készült szociolingvisztikai interjúkat dolgozza fel és elemzi. A mintába különféle iskolázottságú és életkorú férfiak és nők kerültek. A vizsgálat eredményei szerint az idősebb adatközlők szintén nem vagy alig tanultak az iskolában a magyar nyelv területi változatosságáról, és saját nyelvváltozatukkal kapcsolatban is meglehetősen bizonytalanok, ám azok, akik legalább érzékelik a különbséget saját anyanyelvváltozatuk és a köznyelv között, jóval elfogadóbbak más régiók nyelvi sajátosságait illetően, mint azok, akik nyelvjárási színezetű beszédmódjukat standardként érzékelik. A kutatás tehát igazolta, hogy a nyelvi-nyelvjárási tudatosság nagy jelentőséggel bír a pozitív attitűdök kialakításában, ezzel egy újabb érvet állítva a témakörrel való foglalkozás mellett az anyanyelvi nevelés során.

A harmadik fejezetben több empirikus vizsgálat eredményei cáfolják a nyelvjárások kihalásáról szóló mítoszokat. A 3.1. alfejezetben közölt első tanulmány Balaton vidéki középiskolás tanulók tájszóismeretét elemzi, amelyhez A magyar nyelvjárások atlasza (MNyA.) több tucat kérdését ismétlő kérdőívet állítottam össze. A kutatásban közel 300 tanuló vett részt, akik közül a legtöbben egyúttal tanítványaim is voltak, így a kérdőíves adatokat részt vevő megfigyeléssel gyűjtött további adatok is kiegészítették. Az eredmények szerint több tájszó szinte minden válaszadó számára ismert volt, és több tanuló tisztában volt a szavak nagy részével is. Néhány tájszó pedig olyannyira egyértelmű volt a többség számára, hogy csupán körülírni vagy lerajzolni tudták, mert köznyelvi megfelelőjét nem is ismerték. Az eredményeket szóban és írásban spontán megjelenő regionalizmusok elemzésével egészíti ki a 3.2. alfejezet, amely elemzés alapját egy évtizeden át gyűjtött részt vevő megfigyeléses adataim képezik. A tantermi kommunikációban, szóbeli feleletekben, iskolai füzetekben, tanórai és érettségi dolgozatokban talált példák sokasága azt bizonyítja, hogy a nyelvjárási háttér a tanulók íráskészségén is érzékeltetheti hatását, ami a nyelvi-nyelvjárási tudat fejlesztése híján a standard norma szerinti helyesírási és nyelvhelyességi hibákhoz vezet. Ilyenformán a nyelvi sokszínűséget inkább hátrányként élik meg az érintett tanulók, és hibáik további magyarázat nélküli kijavítása negatív hozzáállásukat erősíti. A vizsgálat tanulsága ezúttal is a metanyelvi tudat fejlesztésének a szükségessége. A 3.3. fejezet végül az írott beszélt nyelviségben, más szavakkal a másodlagos írásbeliségben megjelenő regionalizmusokat, továbbá az azokkal kapcsolatos – döntő részben negatív – attitűdöket kutatja a közösségi médiában megosztott

bejegyzések és hozzászólások elemzésével. A vizsgálat véletlenszerű mintán bár, de szintén igazolja a magyarországi beszélőközösség jellemzően elutasító mentalitását a nyelvjárási jelenségekkel szemben, az előző fejezetben bemutatottakkal összhangban.

A negyedik fejezet napjaink köznevelésének e kérdéssel kapcsolatos problémáira világít rá. A 4.1. alfejezet az alapvető közoktatási dokumentumok, így a kötet kéziratának benyújtásakor hatályos Nemzeti alaptanterv (Nat), a kerettantervek, valamint a magyar nyelv és irodalom tantárgy érettségi vizsgaszabályzata vonatkozó tételeit elemzi, figyelmeztetve az előbbieket és utóbbi között feszülő ellentmondásra. Nevezetesen arra, hogy a Nat és az alapján a kerettantervek a többnormájú, szociolingvisztikai szemlélet követését, a nyelvi sokszínűség elfogadását, a nyelvjárások megbecsülését írják elő, míg az érettségi vizsga szabályzatában és a feladatlapok javítókulcsában olvasható nyelvhelyességi ajánlások kizárólag a standard normát követik, és ki sem térnek a nyelvjárások normái szerint helyes nyelvi formák kérdésére. Előfordulásuk pontvesztéssel jár mind írásban, mind szóban, tehát hátrányosan hatnak a tanulók iskolai előmenetelére. A 4.2. alfejezet tanítók és – nem csak magyar szakos – tanárok nyelvjárási attitűdjeit és a témával kapcsolatos pedagógiai gyakorlatát vizsgálja egy újabb empirikus vizsgálat bemutatásával. Ebben a kutatásban az ország 170 pedagógusa vett részt, akik, válaszaik tanúsága szerint, megfelelő elméleti és módszertani felkészítés híján hasonló tévhiteteket és attitűdöket képviselve tanítanak, mint amelyeket az előző fejezetek ismertettek.

A kötet ötödik fejezete ezért a dialektológia témakör tanításához használható módszereket és feladatokat közöl nemcsak pedagógusok és pedagógusjelöltek, hanem az őket felkészítő oktatók számára is. Először az 5.1. alfejezet részletes elméleti összefoglalót nyújt a vonatkozó hazai szakirodalomról, továbbá viszonylag széles körű kitekintést a legújabb nemzetközi (pl. olasz, német, észt, norvég stb.) kutatások bemutatásával. Az alfejezet fontos része a bidialektizmusból, azaz a kettősnyelvűségből adódó kognitív előnyök kutatási eredményeiről szóló legfrissebb nemzetközi szakirodalom összegzése. Az 5.2. alfejezet bemutatja, milyen lehetőségek rejlenek más, az iskolában tanítandó anyanyelvi témakörökben (pl. hangtan, alaktan, mondattan, nyelvtörténet, helyesírás stb.) a nyelvjárásokkal kapcsolatos információk fokozatos és folyamatos átadására, majd a következő, 5.3 alfejezet már kifejezetten a dialektológiai ismeretek tanításához kínál saját ötleteket. Számos színes, változatos munkaformákra, hagyományos és digitális módszerekre egyaránt épülő feladatot mutat be, amelyek indirekt módon közvetítenek tudnivalókat a nyelvjárásokról, miközben fejlesztik a tanulók nyelvi toleranciáját, pozitív hozzáállását. Az alfejezet ezen túl rövid összefoglalót ad a területi változatosság szemléltetéséhez használható további magyar kézikönyvekről, újabb tájszótárakról, atlaszokról, honlapokról, hangoskönyvekről és hangostérképekről. Az 5.4.

alfejezet a témakör szépirodalmi kapcsolódásaihoz mutat két példát Nagy László, a közép-dunántúli és Szabó Magda, az északkeleti régió szülöttének művei dialektológiai szempontú vizsgálatával.

A hatodik fejezet az Összegzésé, míg az utolsó, hetedik fejezet részletes angol nyelvű ismertetőt nyújt a kötet tartalmáról és felépítéséről. Ezt követi a hivatkozott munkák listája tizennégy lapon át.

A jelen tézisek első fejezetének következő pontjaiban a kötetben vizsgált témakör tömör elméleti háttérét (1.2.), majd az egyes fejezetekben bemutatott, az általam elvégzett szociolingvisztikai vizsgálatok célkitűzéseit, hipotéziseit (1.3.), adatait és módszertanát (1.4.), majd eredményeit és következtetéseit mutatom be (1.5.). A jelen dolgozat csupán az itt hivatkozott szakirodalom listáját tartalmazza (1.6.). A habilitáció témakörébe tartozó tudományos eredményeimet a 2.1. pontban mutatom be tétélesen, a vonatkozó saját publikációk hozzárendelésével.

1.2. Elméleti háttér

A területi nyelvváltozatok a magyar nyelv teljes nyelvváltozatai: az adott közösség mindennapi életének minden nyelvi-kifejezésbeli és kommunikációs igényét kielégítik. Viszonylagosan önálló, egységes, komplex és szabályos nyelvi rendszerek, amelyek minden nyelvi szinten különbözhetnek egymástól és a köznyelvtől (nem csak a szókészlet és a frazeológia szintjén, mint a szociolektusok). A nyelv legrégebbi változatai, a köznyelv alapjai. Árnyságukkal, „zavarba ejtő sokszínűség”-ükkel (KISS 2017, l. még pl. PÉNTEK 2015, HEGEDŰS 2016) kiemelkedő szerepet játszanak a nyelvhasználati változatosságban, míg az egyes régiókat jellemző sajátosságaikkal a szűkebb helyi és közösségi identitás szimbólumai a mobilizálódó, urbanizálódó, globalizálódó és individualizálódó világban (vö. pl. ANDORKA 1997).

Ezek tények. Tény az is, hogy a tíz magyar nyelvjárási régió sajátosságai közül nem találkozhatunk minddel a régiók minden beszélője nyelvhasználatában. Hiszen a nyelvhasználat, majd pedig a nyelvi rendszer, akkor is, ha területi változatokról van szó, követi a világ – a társadalom, a gazdaság, a technológia, a kultúra stb. – változásait. Az újabb, úgynevezett kritikai szociolingvisztikai megközelítések éppen ezért arra mutatnak rá, hogy e változások nyelvi vonatkozásainak a leírására már nem alkalmasak a korábbi keretek (vö. pl. BODÓ–HELTAI 2018, kritikai szociolingvisztikai kérdésekről l. még pl. HELLER et al. 2018 és alább). Az egyik újabb megközelítés például a nyugati típusú posztmodern társadalmak

szuperdiverzitásából kiindulva azt hangsúlyozza, hogy az ezzel járó nagyfokú nyelvi sokféleség, „rengetegféleség” (LANSTYÁK 2017: 48) fényében ideologikus illúzió a nyelvek, nyelvváltozatok, dialektusok, regiszterek stb. megkülönböztetése. Felvetésük szerint az egyéni beszélők nyelvi repertoárjában fellelhető nyelvi jegyek, a beszélők ezekkel kapcsolatos fogékonysága és nyelvi tevékenysége vizsgálendő, akik nem jól körülhatárolható nyelveket „használnak”, hanem bátran élnek az általuk ismert nyelvi eszközök nyújtotta lehetőségekkel. A megközelítés képviselői mindebből következően a normafelfogás terén is szemléletváltást javasolnak, amelyhez nézetük szerint a szokásos terminusok (pl. *beszélő*, *beszélőközösség*, *anyanyelv*, *nyelvhasználat*, *nyelvi kompetencia* stb.) módosítása is szükséges. (Az International Consortium for Language and Superdiversity tevékenységéről l. pl. BLOOMAERT–BACKUS 2013, magyar összefoglalóhoz és szóhasználatához l. LANSTYÁK 2017 és részben BODÓ–HELTAI 2018.) A habilitációs kérelemhez benyújtott értekezésben és a jelen tézisekben a még szokásosnak mondható műszavakat használom, de a megfelelő pontokon utalok az újabb megközelítések javaslataira is.

A XX. század közepén olyan mértékű társadalmi átalakulás történt, hogy a szakirodalom a diglossziátlanodást, azaz a köznyelvben való egységesülést, így a nyelvjárások funkcionális, majd strukturális térvesztését jósolta. A nyelvjárás anyanyelvűek tömegesen és eredményesen közelítettek a köznyelvhez, azaz módosítottak elsődleges, leginkább magabiztosan és legnagyobb mértékben birtokolt nyelvváltozatokon, a nyelvjárásukon azzal a nem tudatos törekvéssel, hogy a presztízsfarmákat: a köznyelvi alakokat használják. Noha a nyelvjárás nyelvhasználat színterei valóban szűkültek és szűkülnek, a diglossziátlanodás nem következett be, a nyelvjárás háttérű beszélők kettősnyelvű beszélőkké váltak, és az utóbbi évtizedek újabb társadalmi és kommunikációs változásai, fent megnevezett folyamatai egy teljesen más állapothoz vezettek (KISS 2013). A köznyelv és a nyelvjárások, többek között a térhez egyre kevésbé kötött élet hatására, mintegy kompromisszumként közelíteni kezdtek egymáshoz. LANWERMEYER és munkatársai (2016) például, a bajor nyelv fonológiai és szemantikai sajátosságaiból adódó értelmezési nehézségeket tanulmányozva, agyi képalkotó vizsgálat bevonásával azt is kimutatták, hogy a nyelvváltozat megértése a fentiek miatt nagyobb neurológiai befektetést vár el standard német (anya)nyelvű beszélőktől. A dialektusok rendszereiben végbemenő változások tehát abból is fakadhatnak egyebek mellett, hogy beszélőik jóval nagyobb arányban találkoznak más nyelvváltozatú beszélőkkel a mobilizáltság révén, és a hatékony kommunikáció érdekében önkéntelenül is módosítanak a megértést leginkább nehezítő regionális jegyeiken (hasonló kutatáshoz és a neurodialektológia mint

vizsgálati terület koncepciójáról l. SCHMIDT 2016; az urbanizáció hatásáról a dialektusokra egy további német példán keresztül l. BIEBERSTEDT 2008).

A variabilitásmodell szerint a normahatárok fellazulásával létrejön egy köztes nyelvhasználati sáv, a regionális köznyelviség, amelyet előbb variábilis szabályok alkotnak, majd azok egy része idővel kategorikussá is válik (KISS 2001a: 235). „There is no clear or qualitative difference between so-called 'language-boundaries' and 'dialect-boundaries'”¹ – hangsúlyozza HUDSON (1981: 336) is (l. még LEIVADA 2017). Regionális köznyelviségen nemcsak azt értjük, hogy a köznyelv kiterjesztette hatását a nyelvjárások irányába, hanem a regionalitás is behatolt valamelyest a köznyelvbe (KISS 2013). „Change in the language may reflect the influence of non-standard varieties on the standard one as well as vice versa”² (HUDSON 1981: 340).

Az utóbbi évtized során egyre több szakma és tudományterület (pl. filozófia, közgazdaságtan, média, politika) diskurzusában megjelent a *glokális* jelző használata (l. pl. MEYROWITZ 2005). A kontamináció önmagában egy ellentmondás lenne, hiszen a *globális* jelentése 'átfogó, egész', míg a *lokális* szöve 'korlátozott körben érvényes, helyi', ám voltaképpen ez fejezi ki találóan azt, hogy a technológiai fejlődés perspektívaváltást is kell hogy eredményezzen az élet számos területén (vö. „Gondolkodj globálisan, cselekedj lokálisan!”). A *glokalizáció* az egyetemesség és az egyediség szimultán jelenléte, ahol a homogenitás és a centralizáltság irányába vivő globalizációs folyamatok egyre növekvő jelentőségével párhuzamosan a heterogenitást biztosító helyi és a regionális szintek is erősödnek (vö. EnB.). Ebből a szemszögből a regionális köznyelviség olyan glokális kontaktusváltozata a nyelvnek, amely egyszerre alkalmazkodik a XX–XXI. század kultúraváltó folyamataihoz a köznyelvhez való közelítésével, és játssza a nyelvjárási háttérű beszélők számára a standard szerepét, valamint átveszi a korábbi nyelvjárások olyan funkcióit, amelyek speciális stílushatás elérésére, továbbá a szűkebb helyi és közösségi identitás jelzésére szolgálnak. Ama nemzetek tagjai között, ahol a metanyelvi tudatosság, azaz a nyelvről való tudás a területiség tényezőjére is kiterjed, az emberek képesek felismerni partnerük beszéde alapján, hogy az illető a környékről származik-e, vagy ha nem, akkor honnan (vö. WAGNER et al. 2013, ehhez képest l. a később bemutatott adatközlői gondolatokat ugyanerről) (a metanyelvi tudatosság terminusához, a szóhasználattal és a fogalommal kapcsolatos diskurzushoz vö. pl. CAMPS–MILIAN 1999,

---

¹ „Nincs világos vagy minőségi különbség az úgynevezett »nyelvhatárok« és »dialektushatárok« között.” (A fordítások minden esetben tölem származnak, ezt a továbbiakban már nem jelölöm külön. Köszönöm Czuczor Sándornak és Czuczor Tamásnak a fordítások ellenőrzését.)

² „A nyelvben bekövetkező változás vonatkozhat a nem standard változatok standardra gyakorolt hatására, és fordítva.”

HUDSON 2004, MYHILL et al. 2013; a metanyelv és a metanyelvi diskurzus fogalmához magyar vizsgálatokban I. SZABÓ T. P. 2012, BILÁSZ 2017). NAZZI és szerzőtársai (2000) szerint az erre való képesség igen fiatal kortól bennünk van: kutatásuk öt hónapos amerikai alanyai is megtudták különböztetni az amerikai angol és a brit angol beszédet azok eltérő ritmusa és az ismerősség szerint, saját környezetük nyelvváltozatához viszonyítva. A tudatosság azonban iskoláskorban fejlesztendő, amint arra WAGNER és kollégái (2013) eredményei is figyelmeztetnek (erről l. a későbbiekben).

A globalizációs folyamatokat követendő a szűkebb értelmű és mára megbélyegzett *nyelvjárás* szó helyett felmerült a *regiolektus* esernyőterminus használatának az ötlete is, amely magába foglal minden területi alapon eltérő nyelvhasználati formát a helyi nyelvjárásoktól a városi népnyelven át az imént tárgyalt regionális köznyelviségig és a nyelvjárási régióig (vö. KISS 2013, 2017; a nyelvváltozattípusok és egyéb kapcsolódó fogalmak helyett az egyéni beszélő nyelvi repertoárját alkotó nyelvi jegyekről l. BLOOMAERT 2013 nyomán LANSTYÁK 2017). LEONIE CORNIPS (2015) az egyesnyelvűség jelenségét csupán az európai nemzetállamiság mesterséges, következképpen problematikus ideájának tartja, amely a gyarmatosítások révén a világ más pontjaira is eljutott, és többek között KAYNE (1996) szélsőségesebb nézetét képviselve egy nyelvnek annyiféle változatát veszi számításba, ahány beszélője van az adott nyelvnek. A kontinuumként értelmezett regiolektus nem csak idősök, illetve falun élők nyelvhasználatát jellemzi. Ahogyan azt a következő pontokban bemutatott, különböző anyaggyűjtési technikákkal szerzett adatokon alapuló, megismételhető kutatási eredmények is igazolják: a regionalizmusok korántsem a kihálás szélén álló, archaizálódó nyelvi kuriózumok, hanem a nyelv diverzitásának, a kettősnyelvű, illetve regionális köznyelvi beszélővé vált emberek idiolektusának változó mértékben megfigyelhető, átalakuló, nem elhanyagolható tulajdonságai, amelyek a nyelv valamennyi funkcióját képesek kiszolgálni (utóbbival részletesen az 5.1. alfejezet foglalkozik) (vö. még pl. HEGEDŰS 2005, KONTRA et al. 2016, az ÚMNyA. projekt részeredményeit l. pl. KISS 2010 és alább; a nézőpontot illető különbségekhez a norvég és a dán esetben vö. AKSELBERG 2005). A terminusváltás gondolata nem példa nélküli: „Many linguists now prefer the term *variety* or *lect* to avoid the sometimes pejorative connotations that the term 'dialect' has”³ (ROMAINE 2000: 139).

KISS JENŐ pontokba szedett néhány tételéből idézek: „7. A nyelvjárások változása kettős síkon zajlik: szűkülnek használatukban a színterei és csökken a regionalitásuknak a mértéke. 8. „A nyelvjárásváltozás uralkodó iránya a köznyelvhez közeledés. 9. A magyar nyelvközösség

---

³ „Sok nyelvész jobban kedveli ma a *változat* vagy *lektus* terminusokat, hogy elkerüljék azokat az időnkénti pejoratív konnotációkat, amelyeket a »dialektus« szó hordoz.”

magyarországi tagjainak a körében gyorsabb a köznyelvhez közeledés, mint a Kárpát-medence kisebbségi magyarjainak a körében. 10. Tévedés a nyelvjárások közelesen bekövetkező kihalását jósolni” (KISS 2017: 200). E tények általánosan elfogadottak a dialektológia képviselői körében. Dimenzionális nyelvszemléleti keretben a területi variabilitás olyan természetes velejárója a nyelvhaszlatnak, amelynek strukturális és pragmatikai szempontból egyaránt megfigyelhető változásait ma is érdemes vizsgálni, a beszélőközösség fiatalabb tagjai körében is (a kérdéskör elméletéről részletesebben l. JUHÁSZ 2002, HEGEDŰS 2005, KISS 2013 és 2017, újabb kutatási eredményekhez a teljesség igénye nélkül vö. pl. a Dialektológiai Szimpozion legutóbbi köteteinek – GUTTMANN–MOLNÁR 2007, CZETTER et al. 2016 – számos tanulmányát, l. még pl. HAJBA 2012, KONTRA et al. 2016, BODÓ–FAZAKAS 2018; a *beszélőközösség* terminus helyett javasolt más megnevezésekhez, pl. *társas kapcsolathálózat* l. pl. BLOOMAERT–BACKUS 2013 nyomán LANSTYÁK 2017). „Metaforával élve: a nyelvjárási változat nem skanzen ebben a vizsgálati modellben, hanem élő, lakott falu” (NÉMETH 2006: 255). Mindez azonban a nyelvtudomány más területeinek a művelői számára sem teljes mértékben közismert (vö. KISS 2015, PÉNTEK 2015, de l. pl. HELTAINÉ NAGY 2004), a társadalom többi tagja előtt pedig még kevésbé. A beszélőközösség jelentős hányadának erre utaló megnyilvánulásait pedig spontán módon talált adatok sokasága is jelzi.

Noha minden szociolingvisztikai és dialektológiai témájú írás hangsúlyozza a nyelvjárások saját normájához viszonyított helyességét, és noha ez a köznevelési dokumentumokban is megjelenik explicit módon (l. alább), a regionális (nyelvi) változatossággal kapcsolatos magyar mentalitás jellemzően megbélyegző, amely archaizálódó jelenségként tekint az élő nyelvek e természetes tulajdonságára. Ez a fajta hozzáállás a törvényi előírások mellett sem változik meg gyökeresen addig, amíg a beszélők anyanyelvről való tudása bizonytalan, nem tudatos (a fogalmakkal és a szóhasználattal kapcsolatos más megközelítésről l. BLOOMAERT–RAMPTON 2011 nyomán LANSTYÁK 2017), és amíg a köznevelés nem közvetít helytálló ismereteket a nyelv heterogenitásáról és arra alapozott elfogadó szemléletet meggyőző mennyiségben és minőségben, azonos irányba mutatva (és nem ellentmondásos ismereteket tanítva). Amint arra HELTAINÉ NAGY ERZSÉBET is figyelmeztet a nyelvművelés számára (is) levonható szociolingvisztikai tanulságok között: „tévhitik és előítéletek lerombolására van szükség az iskolában, a köznyilvánosságban, és itt-ott még a tudományban is ahhoz, hogy a nyelvjárásban beszélőket még erő diszkrimináció és tudatlanság végképp megszűnjön” (HELTAINÉ NAGY 2004: 105).

Miként azt az értekezés vonatkozó fejezete kutatási eredményekre alapozva kifejti, ez jelenleg azért is van így, mert a pedagógusok maguk is sokszor tévhitik birtokában

foglalkoznak (ha foglalkoznak) a témakörrel, és értékelési gyakorlatuk is azt erősíti a nyelvjárási háttérű gyerekekben, hogy otthonról hozott nyelvük helytelen, javítandó, kerülendő, mert annak használatával csak hátrányba kerülnek mind az iskolában, mind később a munkavállalás során. Néhány jellemző mondat az utcáról, illetve a közösségi médiából az utóbbi évekből: „Milyen illúzióromboló, amikor látsz egy szép lányt, aztán megszólal és parasztosan beszél.” „Elviselhetetlenek a dalok ezzel az *a-á* betűvel énekelve! Ha már Magyarországon vagyunk, akkor nem lehetne *magyarul* énekelni?” (Az első példa szóbeli közlés, a második a közösségi médiából származik.) A probléma aktualitását egy országos empirikus vizsgálat ismertetésével mutatja be az értekezés egyik fejezete (l. alább).

A kötetben részletesen körüljárt norvég szakirodalom azt hangsúlyozza, hogy minél centralizáltabb és diktatórikusabb berendezkedésű (volt) egy társadalom, annál erősebben él tagjai között a nyelvi hierarchizálás is (vö. TRUDGILL 2008). RØYNELAND (2009) felveti, hogy a norvég területi változatokhoz kötődő meglehetősen büszke és ragaszkodó hozzáállás a vidék presztízsenek és az ott élők önbecsülésének a megerősödéséből is fakadhat. Megemlíti azonban a szomszédos Dánia és Svédország ellenpéldáját is, ahol a jobb gazdasági helyzet önmagában nem jár együtt az elfogadó attitűddel (l. még AKSELBERG 2005 is). A különbség kulcsa többek között abban rejlik, hogy a norvég közoktatás kettősnyelvű írástudásra nevel a kisebb létszámban képviselt nynorsk anyanyelvű régiókban (ami a bokmål mellett a másik hivatalos standard). Ez a legújabb kutatások szerint ráadásul a gyerekek kognitív fejlődésére nézve is előnyökkel jár (vö. pl. VANGSNES et al. 2017). A kettősnyelvűségnek a kétnyelvűséghez hasonlatos hozadékairól, amely napjaink egyre népszerűbbé váló, nyelvészeket, pszichológusokat, neurobiológusokat és agykutatókat egyaránt foglalkoztató kutatási területévé nőtte ki magát, szintén részletesen szól a monográfia.

Mint az közismert, a nyelvi attitűdök hatással vannak egyrészt a nyelvi formák használatára (a szégyellt, lenézett változat használata visszaszorul), másrészt pedig a nyelvi értékítéletre, vagyis arra, hogy a helytelennek tartott nyelvi forma alapján az azt használó emberről műveletlenséget feltételezünk (vö. KISS 1995). A magyarországi magyar mentalitás, amelyre SZENTGYÖRGYI RUDOLF (2013) szavaival a „nyelvjárási türelmetlenség”, azaz a nyelvjárási beszédmóddal, beszélőkkel kapcsolatos intolerancia jellemző, a regionális nyelvhasználat háttérbe szorítását eredményezi, noha a területi nyelvváltozatoknak az a sajátos funkciója, amellyel a lokalitást, a szűkebb közösséghez tartozást és az otthonosságot fejezhetjük ki nyelvileg, rejtett presztízst adhat nekik a magyar társadalom tagjai körében is (vö. LABOV 1966). Az iskolában eltöltött évek hatására (l. KISS 1989, KINZLER–DEJESUS 2013, WAGNER et al. 2013) azonban a magyar nyelvhasználó általában az egyetlen helyes nyelvi megoldást keresi,

ami a „standard nyelvi kultúra”-ban élve (MILROY 1999 kifejezését idézi KONTRA 2006: 83) a köznyelvi lesz számára, a többi pedig helytelen (l. még pl. LANSTYÁK 2011 a nyelvi standardizmusról). A „köznyelvitől eltérő, tehát hibás” gondolkodásmódból következően a regionális variabilitás megnyilvánulásai összességében, a globalitással együtt is (l. korábban) inkább alsóbbrendű változatokként élnek a nyelvhasználók tudatában. Az a fajta, egyébként elfogadó attitűd, amely a nyelvjárásokhoz a meghittség, az ismerősség, az „ízés”-ség gondolatát társítja, egyúttal a falusi, paraszti kultúrához és ismét az iskolázatlansághoz köti, tévesen (vö. még KISS 2017). Mindez rosszabb esetben lingvicizmushoz vezethet, ami KONTRA MIKLÓS meghatározásában röviden olyan társadalmi megkülönböztetést jelent, „amikor magyarok egyik csoportja magyarok másik csoportját azon az alapon diszkriminálja, hogy az előbbiek szerint az utóbbiak »helytelenül« beszélnek” (KONTRA 2006: 83), és ez akár egy nyelven belül is előfordulhat. A nyelvi-nyelvjárási alapú diszkriminációnak a tanári értékelésben betöltött szerepét legutóbb JÁNK ISTVÁN vizsgálta disszertációjában (2018) (erről és a pedagógusok attitűdjeiről részletesen l. a 4.2. alfejezetet; korábbi vizsgálatok közül a nyelvjárási háttér mint nyelvi hátrány kérdéséről l. pl. KÁLMÁN 1982, KIRÁLY 1984, SZEBENYINÉ 1986, részletesebben GUTTMANN 1995, KISS 1998; kárpátaljai magyar pedagógusok attitűdjeinek átfogó vizsgálatához a kérdésben l. LAKATOS 2007, szlovákiai magyar tanárok nyelvi ideológiáiról l. BILÁSZ 2017, határon túl pedagógusok nyelvjárási attitűdjeinek újabb, ám módszertanában megkérdőjelezhető elemzéséhez l. DANCZI 2018). Egy friss német tanulmány ugyanakkor laboratóriumi vizsgálatokkal is igazolta azt a közismert jelenséget, hogy az alanyok szívesebben működtek volna együtt azokkal a beszélőkkel, akik az ő anyanyelvváltozatukkal megegyező módon beszéltek, mint a más nyelvváltozatú beszélővel (HEBLICH et al. 2015). A szerzők e vizsgálatral azt is kimutatták, hogy ez a különbségtétel nemcsak a társadalmi diszkrimináció szintjén érzékeltetheti hatását, hanem gazdasági döntések terén is.

Mindezek fényében tagadhatatlan tehát, hogy a vizsgálat és a szemléletbeli váltás nemcsak időszerű, de elkerülhetetlen is ahhoz, hogy a magyarországi beszélők, sok más nemzet tagjaihoz hasonlóan, valóban elfogadó és anyanyelvüket magabiztosan használó felnőttekké válhassanak az elkövetkező évtizedek során.

1.3. Célkitűzések, hipotézisek

A monográfiában közölt tanulmányok fő célja, hogy több aspektusból vizsgálják a XXI. századi magyar nyelvjárások szociolingvisztikai státuszát: használatukat idősebbek és fiatalabbak körében, szóban, írásban és az írott beszélnyelviségben, a hozzájuk való viszonyulást

különböző korosztályok tagjai és pedagógusok körében, valamint a közoktatás hivatalos dokumentumai szerint és az iskolai gyakorlatban. A kötet további célja, hogy mindezek ismeretében, valamint a hazai és a nemzetközi szakirodalom tanulságai alapján tanításmódszertani ajánlásokat – elméleti megfontolásokat és gyakorlati segítséget, feladatokat, ötleteket – is nyújtson a kutatásokkal kimutatott problémák legalább felületi kezelésére. Az egyes tanulmányokhoz megfogalmazott célokat és hipotéziseket külön bekezdésekben mutatom be a következőkben.

A kötet elsőként magyarországi magyar egyetemisták nyelvjárási beszéddel kapcsolatos élményeit és viszonyulását vizsgálja (2.2.). A kutatás célja, hogy objektív adatokkal, nagyobb mintán is kimutassa az idézett tanulmányokban említett és a mindennapokban rendszeresen megfigyelhető, általában negatív tapasztalatok létezését a nyelvjárási háttérű nyelvhasználat kijavításáról, kinevetéséről. Cél volt az is, hogy az egyetemisták nyelvi élményeinek és véleményének a felmérésével adatokat gyűjtsön e réteg, a magasan iskolázott fiatalok nyelvhasználatának regionalizmusairól is. A kutatás motivációját az adta, hogy egy vidéki kisvárosból az ország különböző egyetemeire kerülő gimnazista tanítványaim első élménybeszámolóí között rendszeresen szerepeltek nyelvi adatok is arról, hogyan javították ki őket az ország más pontjáról érkező csoporttársaik vagy akár oktatóik, és milyen tájszavakon vitatkoztak kollégiumi szobatársaikkal. Ezek az élmények megalapozott metanyelvi tudással elkerülhetők lennének, míg anélkül az anyanyelvi változat (és identitás) elhagyásához vezethetnek. LABOV (1964) egy kutatása szerint a társak kiejtéséhez való igazodás már ötéves kortól jellemző, annál inkább, minél kiterjedtebb a gyerek szociális hálója, és minél integráltabb a csoportjában, noha ez az igazodás ritkán tökéletes (vö. WAGNER et al. 2013: 3). A kutatás hipotézisei a következők voltak: az egyetemista adatközlők nagy részének kijavították, esetleg kinevették nyelvjárási színezetű nyelvhasználatát (kiejtését, nyelvhelyességét, szóhasználatát) azóta, hogy intézménye településén él (H1). A kijavítók leginkább a csoporttársak, szobatársak köréből kerülnek ki, de akár oktatóiktól is tapasztalhattak hasonlót (H2). Feltételeztem, hogy a kijavítás vagy kinevetés zavarja az adatközlőket, és szégyenérzetet vált ki belőlük (H3), valamint azt, hogy az adatközlők szintén javítottak vagy nevettek már ki másokat nyelvjárási beszédmódjuk miatt (H4). Hipotézisem volt továbbá, hogy a hallgatók beszámolóí döntő részben alacsony fokú anyanyelvi-nyelvjárási tudatosságról tanúskodnak (H5).

A kötet második tanulmánya (2.3.) felnőttek ismereteivel és attitűdjeivel foglalkozik, pontosabban azt vizsgálja az ÚMNYA. adatbázisában szereplő interjúk alapján, hogy milyen nyelvi attitűdökkel, nyelvjárási tudattal bírnak a szülői, nagyszülői korosztályba tartozó, vidéken élő beszélők, akik gyermekeiket, unokáikat e téren is szocializálják akár mintaadással,

akár direkt megjegyzések, tanácsok, figyelmeztetések útján. A vizsgálat célja felmérni, hogy a közép-dunántúli–kisalföldi nyelvjárási régióban, azon belül a Rába folyótól délkeletre és a Balaton déli partján élő beszélők mennyire vannak tudatában saját nyelvhasználatuk területi meghatározottságának és sajátosságainak, hogyan viszonyulnak ehhez és környezetük beszédmódjához, és hogy milyen tapasztalataik, ismereteik vannak a nyelvi variabilitásról általában. Hipotézisem szerint nincs minden beszélő tisztában saját és települése nyelvhasználatának regionális jegyeivel, falujuk beszédmódját sokan köznyelvnek tartják, más régiók tőlük eltérő nyelvi sajátosságait viszont érzékelik és értékelik (H6). Bármit is gondolnak saját településük beszédmódjáról, a legtöbben feltehetően kedvelik azt (H7). Feltételezem, hogy az adatközlőket érték már negatív élmények beszédmódjuk regionális jegyei miatt, és hivatalos szituációkban igyekeznek kerülni azokat (azok, akik észlelik ezeket saját magukon) (H8). A tájszólást elsősorban az idősebb beszélőknek tulajdonítják, ebből (is) következően a nyelvjárási beszéd eltűnését jósolják (H9). Ezt az adatközlők egy része negatívan élné meg, utalva annak értékességére, a tájszavak által megőrzött, de tovább nem adott tudásra, mások pozitívan amiatt, hogy az a település fiatalabb lakosainak magasabb iskolai végzettségéből adódna szerintük, ami „szebb” kiejtést eredményez (H10).

A következő fejezet a regionalizmusok megjelenését vizsgálja napjaink nyelvhasználatában, különböző csoportok körében, illetve különböző nyelvhasználati szintereken. Az itt közölt első tanulmány fiatalok, pontosabban Balaton vidéki középiskolás tanulók tájszóismeretét méri fel (3.1.). Célja annak a feltételezésnek az igazolása, hogy a MNyA.-ban közölt tájszavak közül több a mai fiatal nemzedékek tagjai mentális lexikonjának is részét képezi, akár aktív, akár passzív formában. Hipotézisem, hogy a közép-dunántúli–kisalföldi nyelvjárási régió Balaton vidéki területén élő 14–18 éves fiatalok számos olyan tájszót ismernek és használnak ma is, amelyeket az 1949 és 1964 között gyűjtött adatokat feldolgozó MNyA. a lakóhelyükhöz közeli vagy azzal megegyező kutatópontokon adatol (H11). A vizsgálat közvetett célja, hogy a nagyszámú objektív nyelvi adat elemzésével kapott eredmények tényként cáfolják a nyelvjárások eltűnéséről szóló általános és felületes tévhitet. Noha a várható eredmények a szaktudományi kutatók körében magától értetődők, fontosnak tartom, hogy a mindennapi tapasztalatokat megismételhető és friss kutatási eredmények is alátámasszák (erről l. fent és alább).

A következő tanulmány (3.2.) szintén ezzel a korosztállyal foglalkozik: tíz év részt vevő megfigyelése révén, spontán módon gyűjtött nyelvi adatok elemzésével mutatja be a vizsgált középiskola diákjainak szóbeli és írott nyelvhasználatát jellemző regionalizmusokat. Tekintettel arra, hogy ez a vizsgálat egy évtizeden át gyűjtött adatokat ismertet és csoportosít

azzal a szándékkal, hogy megerősítse az előző fejezetben közölt kérdőíves kutatás következtetéseit, nem állított fel újabb előzetes hipotéziseket.

A közösségi média nyelvhasználatát vizsgáló kutatás (3.3.) abból a feltételezésből indult ki, hogy a felhasználók bejegyzéseinek írott, mégis beszélt nyelvi jelleggel is bíró nyelvhasználata számos esetben tartalmaz nyelvjárási eredetű jegyeket, akár tájszó, akár az írásképen tetten érhető hangtani sajátosságok és szintaxis szintjén (H12). Feltételeztem azt is, hogy ezek reakciókat váltanak ki a többi felhasználóból, és a bejegyzéshez fűzött hozzászólás vagy a privát üzenetre küldött válasz formájában ezzel kapcsolatos, inkább negatív, mint pozitív hozzáállásukat is közlik (H13). Emellett a közösségi média felhasználóinak saját felületén, valamint szűkebb csoportok, több száz vagy több ezer felhasználó által követett ismert vagy névtelen felhasználók bejegyzései között szintén előfordulnak a regionális nyelvi sajátosságokkal kapcsolatos vélekedések, csakúgy, mint a követett vagy algoritmusalapú hirdetésként megjelenő cikkek alatti hozzászólások között, például a címekben található regionalizmus kapcsán. A kutatás tehát a közösségi média felületein megjelenő nyelvjárási eredetű jelenségeket, továbbá az azokkal kapcsolatos, jellemzően elutasító viszonyulás példáit mutatja be, figyelmeztetve arra, hogy a vizsgált platform ebből a szempontból a nyelvhasználattal kapcsolatos preskriptív szemlélet közvetítésének és terjesztésének egyik melegágya. Ezzel összefüggésben a vizsgálat másik célja, hogy a közösségi médiára mint a nyelvi-nyelvjárási adatok gyűjtésének nem elhanyagolható forrására, egyfajta digitális „terepmunka” lehetőségére és jelentőségére irányítsa a figyelmet.

A magyarországi közoktatási dokumentumokat elemző fejezet (4.1.) nem állított fel hipotéziseket. Az elméleti jellegű vizsgálat célja az volt, hogy rámutasson a korábban megnevezett legfőbb dokumentumok közötti ellentmondásokra, arra, miként hangsúlyozza a Nemzeti alaptanterv és a kerettantervek explicit módon a regionális értékek, a nyelvjárások megbecsülését, a sokszínűség elfogadását nyelvi tekintetben is, röviden szólva: a szociolingvisztikai szemlélet kialakítását az anyanyelvi műveltségterületen belül, miközben az érettségi vizsgaszabályzatban és az érettségi feladatlapok javítókulcsában implicit módon egyértelműen, továbbra is az egynormájú hozzáállás érvényesül (az explicit és implicit nyelvpolitikai aktusok dichotómiájáról l. pl. SHOHAMY 2006). Holott a köznyelvi és a nyelvjárási változat nem zárna ki egymást szükségszerűen: a standard magyar nyelv a tanulók elsődleges nyelvváltozatára támaszkodva is tanítható volna a funkcionális–szituatív kettősnyelvűségre nevelés koncepciója értelmében, amely tudatosan beépíti a nyelvjárást a standard tanításába (vö. LANSTYÁK 1998, KISS 2001b, KONTRA 2003, de l. SILVERSTEIN 1996 gondolatát a standard és más nyelvváltozatok opozícióba állításáról pl. SZABÓ T. P. 2012 és

BODÓ 2014 a. is). Ezáltal a tanulók nem cserélik fel anyanyelvi változatukat a köznyelvre, hanem egyiket a másikhoz hozzáadva képesek tudatosan választani a két nyelvváltozat elemei és szabályai közül az adott kommunikációs céltól, partnertől és beszédhelyzettől függően. A cél tehát világos, megvalósítása viszont még közel sem maradéktalan.

Az értekezés következő tanulmánya szintén az elmélet és a gyakorlat közötti feszülő ellentmondást, valamint annak okait kutatja, ám ezúttal egy újabb empirikus vizsgálat keretében: magyarországi pedagógusok attitűdjeinek és gyakorlatának a felmérésével (4.2.). A kutatás célja az volt, hogy relatíve nagy és változatos mintán vizsgálhassam, milyen ismeretek birtokában vagy éppen hiányában kezelik a tanítók és tanárok nyelvjárási háttérű diákjaikat, nyelvhasználatukat, és hogy miként vélekednek e kérdés jelentőségéről. A vonatkozó, korábban említett szakirodalom és egy évtizedes köznevelési tapasztalataim alapján feltételeztem, hogy a tanítók és a tanárok döntő hányada pozitívan viszonyul a nyelvjárásokhoz, illetve ahhoz, amit annak tartanak, azok tiszteletére kívánják nevelni tanítványaikat (H14), de megfelelő ismeretek híján tanulóik nyelvhasználatára reagálva már kevésbé tudják követni ezt a szemléletet (H15). Hipotézisem az volt, hogy a magyar szakos pedagógusok keveset foglalkoznak a témakörrel a tanórán, és inkább elméletben, a tanulók mindennapi nyelvhasználatától függetlenül (H16), mert a nyelvjárási beszédet a közvélekedéssel megegyezően ők is csupán az idősebb, falusi beszélőknek tulajdonítják (H17). Feltételeztem azt is, hogy mindezek alapja a felsőfokú tanulmányaik során a témával foglalkozó kurzusok hiányában vagy hiányosságaiiban is keresendő (H18), amelyek pótlásához a monográfiában közöltek is hozzájárulhatnak. A hipotézisek felállítását később az egyetemisták attitűdjeit vizsgáló kutatás eredményei is megerősítették: a válaszok elemzéséből világosan kiderül, hogy azok a fiatalok, akik csupán néhány hónappal vagy legfeljebb néhány évvel a kutatás időpontja előtt teljesítették az érettségi vizsgát, tehát akiknek tanulniuk kellett a nyelv változatosságáról és a regionális értékek megbecsüléséről – legalábbis a tantervi elvárások szerint –, meglehetősen sztereotip ismeretekkel bírnak, és elutasító magatartást tanúsítanak olyan nyelvi kérdésekkel szemben, amelyek regionális meghatározottságáról nem tudnak, miközben elfogadónak tartják magukat a tájnyelvet illetően. Ebből is következtethetünk arra, hogy a köznevelés 12 éve gyakran a tantervekben kitűzött célok és akár a legjobb szándék ellenére sem tudja megfelelő tudással ellátni a tanulókat a nyelv területi alapú, természetes változatosságáról.

Tekintettel arra, hogy az értekezés következő alfejezetei nem empirikus kutatásokat, hanem tartalmas szakirodalmi összefoglalót (5.1.) és módszertani ajánlásokat (5.2., 5.3.) fogalmazzak meg, hipotézisek felállítására itt sem volt szükség. A szépirodalom és a dialektológia kapcsolódási pontjait kutató két utolsó tanulmány (5.4) hipotézisei a következők voltak:

feltételeztem, hogy a Veszprém megyei Felsőiskázon született, majd Pápán tanult, később Budapesten élő Nagy László költői nyelvhasználatában szülőföldje nyelvjárásának, a közép-dunántúli–kisalföldi régió jellegzetességei is megtalálhatók (a család történetének egyszerre szociografikus és vallomásos áttekintéséhez l. a költő egyik testvére visszaemlékezését: ÁGH 1990) (H19), akárcsak a szülővárosához, Debrecenhez holtáig, sőt azután is hű maradó (vö. pl. ACZÉL 1997) Szabó Magda írói-költői nyelvhasználatában az északkeleti nyelvjárási régió szabolcs-szatmári jellegzetességei (H20). Az alfejezet egyik tanulmányának sem volt célja a szerzők teljes életművének dialektológiai szempontú vizsgálata.

1.4. Az értekezésben közölt kutatások módszertanának összegző bemutatása

A következőkben az említett szociolingvisztikai vizsgálatok legfőbb kutatómódszertani szempontjait és az adatgyűjtéssel kapcsolatos megfontolásokat mutatom be. Az előző pont gyakorlatához hasonlóan az átláthatóság érdekében egy-egy tanulmány vonatkozó információival egy-egy nagy bekezdés foglalkozik.

A H1–H5 hipotézisek teszteléséhez (2.2. alfejezet) 2017 őszén online kérdőívvel fordultam az ország nappali tagozatos, aktív alap- vagy mesterképzéses hallgatói státuszban lévő egyetemistáihoz és főiskolásaihoz, akik lakóhelyüktől eltérő településen tanulnak. A célcsoport kiválasztásának okai: 1) Az adatközlők nagy része (az egyetemet idősebbként kezdő, illetve újabb diplomát szerző hallgatókon kívül) az utóbbi néhány évben tett legalább középszintű érettségi vizsgát magyar nyelvből, így válaszaikból arra is következtethetünk, milyen szemléletet és ismereteket tanít ma a köznevelés a nyelvi diverzitást illetően. (Az adatközlőknek csupán 8,6%-a volt 25 év fölötti.) 2) Sokan ekkor kerülnek ki életükben először a saját addigi szűkebb környezetükből egy sokkal heterogénebb közösségbe, nyelvi szempontból is. A leginkább vegyes képet a vidékről fővárosba költözés eredményezheti, amely egyszerre hoz újdonságot az ottaniak nyelvhasználatát illetően, és olvasztótégelyként a más vidékekről származók révén is. De számos nyelvi különbség mutatkozik meg akkor is, ha valaki saját régióján belül tanult tovább, és ott találkozik máshonnan érkezőkkel. 3) Az aktív státuszú, nappali tagozatos hallgatók idejük jelentős részét valóban társaikkal töltik abban a lakóhelyüktől távolabbi közegben, ami a kutatásnak fontos tényezője volt. A levelező képzésben részt vevő, illetve passzív félévüket töltő hallgatókra ugyanez nem feltétlenül igaz (noha lehetséges). 4) A magyarországi képzési hely azért volt fontos szempont, hogy a vizsgálat az azonnyelvi területi változatokra és a magyar–magyar attitűdökre tudjon koncentrálni. A kutatás, módosított kérdőívvel, a későbbiekben természetesen külhoni magyar egyetemisták

körében folytatandó. 5) Az adatközlők néhány éven belül felsőfokú végzettségű munkavállalók lesznek, a társadalom fiatal, „értelmiségi”-nek mondott tagjai. A regionális variabilitással kapcsolatos további lépések megtervezéséhez elengedhetetlennek tartom megismerni, milyen nyelvi attitűdök birtokában válnak diplomás felnőttekké, telepednek le és alapítanak családot akár korábbi, akár újabb lakóhelyükön. 6) A fiatal, magasan iskolázott adatközlők beszámolóit saját regionalizmusaiukról, illetve erre rávilágító (negatív) élményeikről egyúttal fontos adalékokat szolgáltatnak a nyelvjárási háttérű beszélők alacsony iskolázottságáról szóló tévhitek cáfolatához is. A választott csoport tagjait könnyen elérhettem a közösségi médiában megosztott online kérdőívvel, amely a további megosztások révén „hólabdamódszer”-rel egyetlen hét leforgása alatt 548 kitöltőt eredményezett. A Központi Statisztikai Hivatal beszámolója szerint a 2017/2018. tanévben Magyarországon 187.100 fő tanult nappali rendszerű felsőfokú alap-, mester- és osztatlan képzéseken (vö. KSH: 4). Ennek csupán töredéke, 0,29%-a vett részt a jelen kutatásban önkéntes alapon (hogyan a kérdőív a teljes alapsokaság mekkora hányadához jutott el, nem ismert), de meggyőződésem, hogy a félezer fős, változatos intézményeket, szakokat, régiókat képviselő minta (l. alább) így is megengedi általános következtetések levonását. A válaszok alapján az adatközlők képzési helyének adatai változatos képet mutatnak: az ismert egyetemek mindegyikéről, összesen 23 különböző intézményből érkezett válasz (a 2017/2018. tanévben a magyarországi felsőoktatási intézmények száma összesen 64 volt, vö. KSH: 4). Ezek közel fele budapesti, de az ország minden pontjáról kitöltötték Soprontól Pécsen és Szegeden át Miskolcig. Az egyetemi tanulmányokat megelőző lakóhelyre kérdezve minden magyarországi megye megjelent a válaszok között, de egyik sem szerepel kiugróan nagyobb arányban. A legtöbb adatközlő, 18,4% Veszprém megyei, 8,8% budapesti (a fővároson kívüli Pest megyei származás külön válaszlehetőség volt, amit 8% képviselt). A kitöltők 5,1%-a Magyarország mai határain túlról érkezett valamely anyaországi intézménybe (39,3%-uk Szlovákiából, 25%-uk Szerbiából, 17,8%-uk Ukrajnából, 10,7%-uk Romániából, 1 fő Ausztriából, 1 fő a Kárpát-medencén kívülről). Az adatközlők 42,5%-a kisvárosból, 27,9%-a faluról, 22,4%-a nagyvárosból, 7,1%-uk Budapestről tanult tovább egy másik településen. Noha dialektológiai szempontból, az egyes jelenségek izoglosszái miatt és az adatközlők pontosabb földrajzi információi híján nem feltétlenül releváns, általában véve mégis fontos információ (például a hazajárás miatt), hogy felsőoktatási intézményük milyen messze van otthonuktól. A megjelölhető lehetőségeket három kategóriára szűkítettem. 23,5%-uk 50 kilométeren belül tanul, 61,7%-uk 50 kilométernél messzebb, de 200 kilométeren belül, 15%-uk 200 kilométernél messzebb. Nem elhanyagolandó szempont a kérdés vizsgálatában az sem, milyen körülmények között laknak az adatközlők:

közel felük kollégista, 31,2%-uk albérletben, illetve lakásban él, 19,9%-uk pedig otthonról jár be az intézménybe. Vegyes képet mutat a tanult szakok képviselője is. Ahogyan az várható volt, a legtöbben a bölcsészettudomány (24,8%) és a pedagógia (21,5%) területéről töltötték ki a kérdőívet, ez összeadva a kitöltők közel felét teszi ki, a maradék 53,7% viszont az agrár-, a jog-, az állam-, a gazdaságtudomány, az informatika, a műszaki tudományok, a művészetek, az orvos- és egészségtudomány, a sporttudomány, a társadalom- és a természettudomány területén végzi tanulmányait, ebből 62%-uk alapképzésben, 13%-uk mesterképzésben, 25%-uk pedig osztatlan képzésben. (A tudományterületek kategóriáit a felvi.hu listája alapján állítottam össze.) Az adatközlők háromnegyede nő volt.

A H6–H10 hipotézisek vizsgálatához (2.3. alfejezet) az ÚMNyA. Veszprém, Győr-Moson-Sopron, Somogy, Tolna és Fejér megye összesen 8 kutatópontján készített szociolingvisztikai interjúit dolgozom fel a hivatalos kérdőív első egységében található kérdésekre fókuszálva, például: Beszélnek-e itt, ezen a településen tájszólásban? Szebben beszélnek itt, mint a szomszéd településeken? Van-e különbség ezen a településen az idősebbek és a fiatalabbak beszéde között? Mit gondol, megmarad itt a nyelvjárási beszédmód a jövőben is? Sajnálná, ha megszűnne a településükön a nyelvjárási beszédmód? Ugyanúgy beszél városban vagy hivatalos helyen is, mint itthon/otthon családi körben? Előfordult, hogy megszólták nyelvjárási beszédmódja miatt? A felvételek elemzése és a következtetések megfogalmazása során szem előtt tartom azt, hogy az idegen gyűjtőkkel folytatott párbeszéd erős önreflexiót vált ki mind az objektív, mind a szubjektív adatok közlése terén. Így, az interjúhelyzetből fakadóan, kivétel nélkül tudatosan közölt, bizonyos mértékig átgondolt, ellenőrzött adatokkal tudok dolgozni, amelyek talán nem minden esetben felelnek meg a valóságnak. Ennek ellenőrzése lehetetlen, azonban nagy segítséget jelent a valóságtól eltérő adatok feldolgozásában az, hogy az ÚMNyA. projekt tudományos segédmunkatársaként több tucat kutatóponton, köztük a vizsgált települések némelyikén is készítettem interjúkat, továbbá magam is a régió szülőtte és lakója vagyok jelenleg is (vö. ehhez LUNDELL gondolatát 1881-ből: „Senki sem tanulmányozhat egész kimerítően egy olyan nyelvjárást, amelyen nem beszél”, idézi KISS 1995: 41). Az ÚMNyA. projekt keretében felkeresett települések, zárójelben a felvételek készítésének évével és a megye nevével: Kapolcs (2008), Tapolcafő (2009), Magyargencs (2009) (mindhárom település Veszprém megyében van), Bakonyszentlászló (2011), Dad (2011) (mindkettő Győr-Moson-Sopron megye), Vörs (2008) (Somogy megye), Felsőnyék (2008) (Tolna megye), Soponya (2008) (Fejér megye). Az egy településen megkeresett adatközlők ideális esetben egyenlő arányban képviselték mindkét nemet, és négy különböző korosztályba tartoztak: 30–45, 46–60, 61–70 éves, 70 év fölötti. (Az adatokhoz l. a Kutatópontok térképét és a Gyűjtési

útmutatót a projekt honlapján: <http://umnya.elte.hu>.) Az eredeti célkitűzés szerint a gyűjtők kutatópontonként legalább 10 adatközlőtől kérdezték ki a dialektológiai és a szociolingvisztikai interjút, amelyeket legalább 20-30 perces szabad beszélgetés rögzítése vezetett be. Mivel a dialektológiai kérdőív a MNyA. 220 kérdését tartalmazza, aminek kikérdezése esetenként akár másfél-két órát is igénybe vett a kötetlen beszélgetéssel együtt, így a szociolingvisztikai kérdőív 48 kérdésére gyakran már nem tudtak időt és energiát szánni az adatközlők. Olyan kutatópontok is akadnak viszont, ahol a minimális ötnél több, akár kétszer annyi szociolingvisztikai interjú készült. A 8 kutatóponton 95 adatközlővel készült interjú, ebből 51 fő válaszolt a szociolingvisztikai kérdőív kérdéseire is. A meghallgatott és feldolgozott szociolingvisztikai interjúk összterjedelme néhány perc híján 12 óra. Az adatközlők területi és életkori megoszlását legmagasabb iskolai végzettségük és nemük jelölésével az 1. táblázat foglalja össze. Ebből az is jól látszik, hogy az összesített eredményeket jelentősebb mértékben meghatározhatja például a kétszeres mintával szolgáló Felsőnyék, az ilyen esetekre külön kitértem az eredmények feldolgozásakor. Noha egy-egy kutatóponton belül nem képviselteti magát minden, az ÚMNyA. célkitűzéseiben meghatározott korosztály, az összesített korpuszban egyik sem marad ki. A legfiatalabb válaszadó 32, a legidősebb 82 éves volt a felvétel időpontjában. A vizsgált adatközlők legmagasabb iskolai végzettsége a 6 általánostól a főiskoláig terjed, nemi eloszlásuk közel azonos: 27 nő és 24 férfi.

1. táblázat

Az ÚMNyA. jelen alfejezetben vizsgált adatközlőinek életkori megoszlása legmagasabb iskolai végzettségük jelölésével (n = 51)

	30–45 év	46–60 év	61–70 év	71 év fölötti
Kapolcs	33, ffi, szakm.	48, nő, éretts. 52, ffi, szakm.	69, ffi, főisk. 69, nő, 8 ált.	–
Tapolcafő	–	50, nő, éretts. 54, ffi, éretts. 59, ffi, éretts.	67, nő, 8 ált.	71, nő, 8 ált. 72, ffi, 8 ált. 80, nő, 8 ált.
Magyargencs	45, nő, szakm.	–	64, nő, 8 ált.	–
Bakonyszentlászló	43, nő, főisk. 45, ffi, techn.	–	–	73, nő, főisk. 75, nő, éretts. 77, ffi, 8 ált. 81, ffi, 8 ált.
Dad	38, nő, éretts. 43, ffi, főisk.	47, nő, főisk. 49, ffi, éretts.	61, ffi, techn. 61, nő, éretts. 66, nő, 8 ált. 70, ffi, techn.	78, ffi, 8 ált. 78, nő, 8 ált.

Vörs	35, nő, érettségi	–	64, ffi, szakm. 65, nő, szakm. 65, ffi, 6 ált. 68, nő, 8 ált.	73, nő, 8 általános
Felsőnyék	32, nő, főisk. 32, ffi, főisk.	55, nő, 8 ált. 55, ffi, szakm.	61, nő, 8 ált. 63, ffi, szakm. 65, nő, 8 ált. 69, ffi, éretts. 70, nő, 8 ált.	82, férfi, 8 általános
Soponya	–	49, ffi, 8 ált.	63, ffi, 8 ált. 68, nő, 8 ált.	72, ffi, 8 ált. 73, nő, 8 ált.

A H11 hipotézist tesztelő, középiskolás tanulók körében végzett tájszóismereti vizsgálat (3.1. alfejezet) alanyai egy Balaton-felvidéki kisváros, a kb. 15.000 főt számláló Tapolca egyetlen gimnáziumának tanulói voltak. Az adatgyűjtést személyesen végeztem 2018 novemberében, amelynek során a négyévfolyamos iskola összes, évfolyamonként két-két osztályát felkerestem egy-egy tanóra erejéig. Így az adatgyűjtés napján éppen hiányzó tanulók kivételével az iskola teljes diáksága részt vett a kutatásban, pontosan 200 fő. Az adatgyűjtés két napon keresztül négy-négy egymást követő tanórán zajlott, így a különböző osztályba járó tanulóknak kevés lehetőségük nyílt a kutatás kérdéseinek a megvitatására. Az intézmény tanulói közösségét megközelítőleg fele-fele arányban teszik ki a városban élő és a környékbeli falvakból – általában 10-15 kilométeres vonzáskörzetből, de esetenként akár 20-30 kilométerről is – naponta bejáró diákok. Noha a tanulók kollégiumi ellátást is igényelhetnének, ezzel a lehetőséggel egyikük sem élt sem az adatgyűjtés időpontjában, sem azt megelőzően. A gimnázium az országos rangsorban átlagos helyen szerepel az országos kompetenciamérés és a továbbtanulás eredményei alapján, az érettségi vizsga megkezdéséig a tanulók jelentős része szerez legalább középfokú komplex nyelvizsgát legalább egy idegen nyelvből. Az adatközlők magas létszámára való tekintettel az adatgyűjtés módszere a papíralapú kérdőív volt, amelyet a tanulók önállóan töltöttek ki a felügyeletem alatt. A kitöltés átlagosan 35-45 percet vett igénybe, amelyet szóban elhangzó instrukciók előztek meg, illetve szükség esetén kísérték. A kérdőív a MNyA. 88 tájszavára kérdezett rá a Tapolca környéki kutatópontokon (Diszel, Szentgál, Kapolcs) jelölt adatok felhasználásával. A tájszavak kiválasztásának szempontjai a következők voltak: 1) Olyan szó legyen, amely nem hangtani vagy alaktani szinten hordoz regionális jegyet, hanem valódi, esetleg jelentésbeli tájszó. 2) Olyan szó legyen, amely a mai átlagos (vidéki) életformához is kötődik, így használata a gimnazista fiatalok körében is releváns lehet. Nem szerepeltek tehát a kérdőívben például a kocsikerék részei vagy a kenderfonás szavai, sem pedig a köznyelvben is használt szavak hangtani sajátosságait (pl. *madár*) vagy az alaktani

variánsokat (pl. *méhei*, *aludnék*) kutató kérdések. Szerepeltek viszont állatokat (pl. *kánya* 'feketevarjú'), növényeket (pl. *bicske* 'csipkebogyó'), ma is használatos tárgyakat (pl. *sáml* 'kisszék'), ételeket (*barátfüle* 'derelye'), külső és belső emberi tulajdonságokat (pl. *kerbenéző* 'kancsal', *zsugori* 'fukar'), időjárási jelenségeket (pl. *kivicsanik* 'kitisztul az ég'), cselekvéseket (pl. *májog* 'nyávog', *nyökög* 'akadozva beszél') stb. jelölő tájszavak. A tanulók feladata az volt, hogy jelöljék, 1) használják-e a megadott tájszót, 2) használják-e szüleik vagy nagyszüleik, 3) adják meg, írják körül a szó jelentését, 4) ha használnak, írjanak rá szinonimát. A kérdések szerepe az volt, hogy kiderüljön, van-e olyan szó, amelyet ők ugyan nem használnak, esetleg nem is ismernek, de hallották már otthon, illetve van-e olyan, amelynek tudják a jelentését, de nem használják. A jelentés megadására azért volt szükség, hogy ellenőrizhessem, valóban tudják-e a válaszadók annak a szónak az értelmét, amelyet önbevallásuk szerint használnak. Így kiküszöbölhetővé válik annak a problémája, ha az adatközlők csupán meg szeretnének felelni a kutatónak tulajdonított elvárásnak, miszerint az az előnyös, ha minél több tájszót jelölnek használatosként. Végül a rokon értelmű szóra kérdezve kiderülhetett, ha az adatközlők nem is ismernek más, köznyelvi változatot az adott tájszó esetén, illetve lehetőséget adott nekik arra, hogy ha nem tudták megfelelően körülírni a tájszó fogalmát, akkor egy szinonimával helyettesíthessék azt. Noha a tájszavak ismeretét hagyományosan e módszer fordítottjával, szóban szokásos felmérni, amely során a körülírás hangzik el a kérdezőtől, a tájszó pedig az adatközlőtől, használatát pedig további módszerekkel, ezeket jelen kutatásban nem alkalmazhattam, viszont több tényező segített csökkenteni az ezzel járó kockázatot. A szokásos módszer alkalmazásának legfőbb gátja az emberi tényező volt: ahhoz, hogy közel egy időben gyűjthessek anyagot egy relatíve kis és zárt közösség minden tagjától, anélkül, hogy a később kérdezt adatközlők felkészülhessenek a válaszokkal (ezzel torzítva az eredményeket), írásban kitölthető kérdőívre volt szükség. A megkérdezett korosztály tagjai körében az adatgyűjtés helyszínén szerzett tízéves közoktatási tapasztalatom alapján feltételeztem, hogy jóval kevesebb tájszó ismeretéről tudtak volna beszámolni a tanulók akkor, ha nekik kell megadniuk azokat úgy, hogy nem segíthetem a válaszadást további szóbeli rávezetéssel. Az így megszerkesztett és írásban kitöltetett kérdőív módszerének legfőbb kockázata az volt, hogy az adatközlők több tájszót jelölnek ismertnek és használatosnak, mint amennyi valós tudásukat és nyelvhasználatukat jellemzi. Ezt tehát a jelentés megadását kérő rovat tette ellenőrizhetővé. Ahogyan várható volt, a tanulók valóban számos olyan szót is használnak jelöltek, amelyeket aztán tévesen definiáltak, ezekben az esetekben nem vettem figyelembe a jelölést. Az adatgyűjtés során a tanulók engedélyt kaptak arra, hogy verbális definiálás helyett lerajzolhassák az adott tájszót, ezzel általában azokban az esetekben éltek,

amikor nem is tudtak köznyelvi szinonimát az adott szóra (pl. a kukorica *haja*, *sámlí*), és könnyebb volt számukra így, mint körülírni. Az alkalmazott anyaggyűjtési módszer további kockázatait a kutatói jelenlét volt hivatott csökkenteni. Mind a nyolc osztályban személyesen, az osztályban tanító pedagógusok jelenléte nélkül töltöttem ki a kérdőívet. Így azonnal és könnyen tisztázhattuk a félreértésekre okot adó tényezőket, eloszlathattam a formális vizsgaszituáció hangulatát, miközben felügyelhettem, hogy az adatközlők valóban önállóan töltsék ki a kérdőívet.

Az értekezés 3.2. alfejezetében bemutatott kutatás – regionalizmusok fiatalok szóbeli és írott nyelvhasználatában – nem fogalmazott meg hipotéziseket, hanem véletlenszerűen gyűjtött adatok sokaságát mutatja be csoportosítva, amelyeket az előző tanulmányban vizsgált intézmény magyartanáráként gyűjtöttem passzív módszerrel, egy évtizeden keresztül. A részt vevő megfigyeléssel gyűjtött adatok egyik hátránya, hogy véletlenszerűek, legfőbb előnyük viszont a megbízhatóság, hiszen az alanyok nem tudatosan, továbbá saját környezetükben, természetes, mindennapi kommunikációjuk során közlik nyelvi adataikat. Noha a tanulók ismerték a kutatási területemet, és az iskolai közeg is eleve formálisabb, monitorozottabb nyelvhasználatot eredményez, a tartós, szoros és rendszeres kapcsolat, továbbá a számos tanórán kívüli szituáció mégis lehetőséget adott a tanulók természetes, kevésbé reflektált nyelvhasználatának a megfigyelésére, tíz év alatt pedig mennyiségileg is elegendő adatot gyűjthettem ezzel a módszerrel is (az audiomonitoros elméletről és a szociolingvisztikai kutatások vonatkozó alapelveiről l. pl. LABOV 1966 és 1972). CORNIPS (2015) például ezeket az adatokat, azaz az ugyanazon alanyoktól különböző kontextusban nyert spontán nyelvi adatokat tartja a legjobb minőségűnek. Mindemellett érdemes volna rétegzett minta és aktív gyűjtési módszerek útján nyert adatok elemzésével is felmérni a regionális hangtani és alaktani sajátosságok jelenlétét is a tanulók tájszóismerete mellett, valamint ezekhez fűződő attitűdjeiket és nyelvi-nyelvjárási tudatuk mértékét.

A 3.3. alfejezet a H12–13 hipotézisek igazolásához a közösségi médiában gyűjtött adatok többféle típusát mutatja be a témakörhöz kapcsolódóan. A saját bejegyzések, máséhoz fűzött hozzászólások formájában közölt, vagy más internetes felületről megosztott cikkek és megjelenő hirdetések nyelvhasználatában megjelenő adatok között egyaránt találhatók objektívek és szubjektívek, azaz olyanok, amelyek az adatközlő véleményétől független nyelvi valóságot jelenítik meg, így a leírt szavak írásképén nyomot hagyó regionális hangtani jelenségek (pl. *töllem*), alaktani sajátosságok (pl. *álldigál*) és tájszavak (pl. *vánkus*), továbbá olyanok, amelyek az adatközlőknek az ilyen nyelvi jelenségekkel kapcsolatos viszonyulásáról árulkodnak (pl. „ilyen szó nincs is”). (A digitális kommunikáció gyakori sajátossága az

ékezetek elhagyása, ami első látásra a rövidülés jelenségére utalhat. Ezért ügyeltem arra, hogy ilyen esetekben csupán az adatokat vegyem számításba, ahol a felhasználó egyébként használt ékezeteket, felső nyelvvállású magánhangzói mégis rövidék írásban is.) Közismert tény, hogy minél formálisabb szintéren kommunikálnak a beszélők, annál tudatosabb a nyelvhasználatuk, és minél tudatosabb, annál inkább igyekeznek közeledni a köznyelvhez és kerülni az esetleges regionalizmusokat (az audiomonitors elméletéről l. LABOV 1966). A közösségi médiára regisztrált felhasználóknak akár több ezer ismerősük is lehet, akik a profilbeállításoktól függően mindannyian olvashatják is az adott felhasználó bejegyzéseit, sőt akár olyanok is, akikkel nem áll közvetlen virtuális kapcsolatban. A felhasználók döntésétől függően ismerőssé válhat a legszorosabb családtag is, de olyan is, akivel csupán egyszer, futólag találkoztak személyesen vagy akár úgy sem (csak virtuálisan vagy úgy sem). Ez kétségkívül formális nyelvhasználati színteret jelenthetne. Az ismerősök köre (illetve az ismerőség látszata) és a szemtől szembeni kapcsolat hiánya a bejegyzések elkészítésekor és közzétételkor mégis informális környezetet sugall sokak, ha nem is mindenki számára, ami kevésbé reflektált nyelvhasználatot eredményez. Ehhez járul hozzá még a gyorsaság belső és külső igénye, illetve a nyilvánosan közölt, de olykor csupán egyvalaki vagy egy szűkebb közösség számára írt szövegek privát vagy személyes jellege. A csevegőapplikációk színtere már egyértelműen informális, hiszen a felhasználók privát üzeneteket osztanak meg egymással, vagy egyetlen partnerrel, vagy csoportos beszélgetésen belül több másik féllel. Noha az itt folytatott üzenetváltások írásban zajlanak, nyelvezetük a beszélt nyelv sajátosságait hordozza, tulajdonképpeni szinkronitásuk miatt pedig sok esetben csupán annyira reflektáltak, mint az élőbeszéd. Mindebből következően a regionalizmusok éppoly természetességgel jelenhetnek és jelennek meg e felületeken, amilyen természetes tulajdonságuk az élő nyelveknek a változatosság. A magyar beszélőközösség körében napjainkban is uralkodó preskriptív és egynormájú nyelvszemlélet révén ezeket a regionalizmusokat a közösségi médiában is sokan hibaként értelmezik, és a felület tulajdonképpeni arctalansága még többeket késztet ezek kijavítására, mint élőben, illetve arra, hogy e fölötti ítékezésüknek hangot (bejegyzéseket) is adjanak. A bemutatott módon talált adatok ugyan véletlenszerűek, nem adnak lehetőséget rétegzett mintavételre, viszont megbízhatóak, hiszen a kutató jelenléte csupán passzív, virtuális, ezáltal nem befolyásolja az adatok tartalmát.

A közoktatással kapcsolatos legfőbb dokumentumokat elemző 4.1. alfejezet jellegénél fogva nem igényel kutatómódszertani összefoglalót. A H14–H18 hipotézisek vizsgálatát célzó 4.2. alfejezet viszont ismét empirikus kutatást mutat be. Alanyai magyarországi általános iskolák és középiskolák tanítói és tanárai. Mivel a tanulók nyelvi és nem nyelvi nevelésében minden

pedagógus részt vesz, nem szűkítettem az adatközlők csoportját pusztán magyartanárokra, de a kérdőív utolsó oldala csak nekik szánt kérdéseket tartalmazott (l. alább is). Az adatgyűjtés módszere egy erre a célra összeállított kérdőív volt, amelyet 2015 tavasza és 2018 tavasza között összesen 170 pedagógus töltött ki, ebből 57 fő, a válaszadók harmada magyar szakos. 92 adatközlő általános iskolában, 78 fő középiskolában tanított a kitöltés idején. A kérdőívek közel negyede (36 db) budapesti (külkerületi és belvárosi) intézményekből származik, 79%-uk (134 db) pedig az ország többi régiójából, ezen belül nagyobb városokból (pl. Pécs), kisebb városokból (pl. Sárvár) és falvakból is (pl. Kiszána). A legfiatalabb adatközlő 26 éves, a legidősebb 64. Az adatközlők 84%-a nő, és csupán 27 fő férfi. A mintavétel véletlenszerű volt, a következőkben felsorolt tényezők miatt. A legfrissebb OECD felmérés szerint a pedagógiai szakasztól függően kétszer, háromszor, de akár tízszer annyi női pedagógus dolgozik ma Magyarországon, mint férfi. A fiatal generációk tagjai számára egyre kevésbé vonzó a tanári pálya, sokan első éveikben elhagyják a pályát vagy el sem kezdik azt. Így a magyarországi pedagógusok átlagéletkora közel 50 év. A tanárok közel fele idősebb 50 évesnél, és egyre gyakoribb, hogy nyugdíjas kollégákat hívnak vissza tanítani, különösen természettudományos tárgyak esetén (az adatokhoz vö. <https://data.oecd.org>). További nehézséget jelentett, hogy csupán két évvel az adatgyűjtés előtt, 2013-ban vezették be Magyarországon az úgynevezett életpályamodellt a közalkalmazott pedagógusok számára. Mivel a modell értelmében a fizetési kategóriában feljebb lépni kívánó tanítóknak és tanároknak egyebek mellett portfóliót kell összeállítaniuk és bemutató órát tartaniuk, a kezdeti években különösen olyan hangulat uralkodott el az ország pedagógusközösségében, hogy még nehezebb volt elérni őket mint adatközlőket. Többen egy újabb vizsgaként, ellenőrzésként kezelték megkeresésem, még akkor is, ha ez kollégájuk közvetítésével történt, és elutasították a kérdőív kitöltését. Mindezek figyelembe vételével döntöttem a véletlenszerű mintavétel mellett, amelynek változatos és viszonylag magas létszámú összetétele megengedi általános következtetések levonását. Ugyanezek a szempontok vezéreltek abban is, hogy papíralapú kérdőív módszerével gyűjtsek adatokat, amelyeket az iskolákkal való kapcsolatfelvétel után megfelelő számban sokszorosítva postán küldtem el a kapcsolattartónak, aki a kitöltés után visszaküldte azokat számomra. A fent bemutatott közhangulat fényében sem az online kérdőív, sem a személyes interjú módszerét nem tartottam sikerrel megvalósíthatónak. Az így kapott adatok megbízhatóságának megítélésében személyes köznevelési tapasztalataim is segítségemre voltak. A kérdőívet saját magam állítottam össze a kutatáshoz. A kérdések többsége zárt, feleletválasztós volt (pl. magyartanárok részére: „Ön tanítja ezt a témakört? igen / nem”, „Ha nem, miért nem? Többet is jelölhet: Nem szerepel a tankönyvben. A való életben nem találkoznak vele a gyerekek, ezért

feleslegesnek tartom. Nem jut rá idő más témakörök mellett. A többi témakör fontosabb a 8. osztályosok felvételijéhez / az érettségihez. Egyéb okok:...”), néhány pedig nyitott („Kérem, fejtse ki röviden, mit ért tájszólás alatt!”), és minden esetben kértem a válaszok indoklását, személyes és konkrét példák közlését is.

Az 5.1. alfejezet elméleti, az 5.2. és 5.3. alfejezetek tanításmódszertani jellegüknél és tartalmuknál fogva szintén nem igényelnek kutatásmódszertani összegzést. Az értekezés utolsó két tanulmányában (5.4. alfejezet) megfogalmazott H19 és H20 hipotézisek igazolásához a két szépiró írói nyelvhasználatát vizsgáltam meg, pontosabban: Nagy László száznál is több lírai és prózai művében, ügyelve arra, hogy a kiválasztott alkotások változatos időszakokból származzanak, és ne csak korai költészetéből merítsek, amikor a szülőföld nyelvezete még jobban éreztethette hatását, és a költői világkép alapját is a paraszti kultúra, a népi hagyomány adta (vö. pl. TOLCSVAI NAGY 1995), továbbá Szabó Magda Szüret című elbeszélő költeményében, amelyben a szerző az 1944-ben ostrom alá kerülő Debrecen, az elpusztult szűkebb hazát és világrendet siratja (a művek forrása a Petőfi Irodalmi Múzeum Digitális Irodalmi Akadémiája volt, a digitalizált művekhez l. NL és SZM). A művekben fellelhető nyelvjárási jelenségeket a Magyar dialektológia (MDial.) két vonatkozó fejezete: Nagy Lászlónál a közép-dunántúli–kisalföldi (JUHÁSZ 2001: 271–4), Szabó Magdánál az északkeleti régiót tárgyaló lapok szerint (i. m. 292–6) vettem számba.

1.5. A habilitáció témakörébe tartozó tudományos eredmények és jelentőségük

Jelen alfejezetben az egyes tanulmányok eredményeit mutatom be szintén egy-egy bekezdésben, a tömörség kedvéért rögtön rátérve a diszkusszióra is, azaz arra, hogy a fent bemutatott hipotézisek igazolódtak-e vagy sem. A hosszabb lélegzetű összefoglaló után, a 2.1. pontban tételesen is felsorolom az értekezésben olvasható tudományos eredményeket – akkor már azokat is, amelyek nem hipotézisek tesztelését célozták –, továbbá minden tételhez hozzárendelem az azokat bemutató, a habilitáció témakörébe tartozó publikációk könyvészeti adatait is.

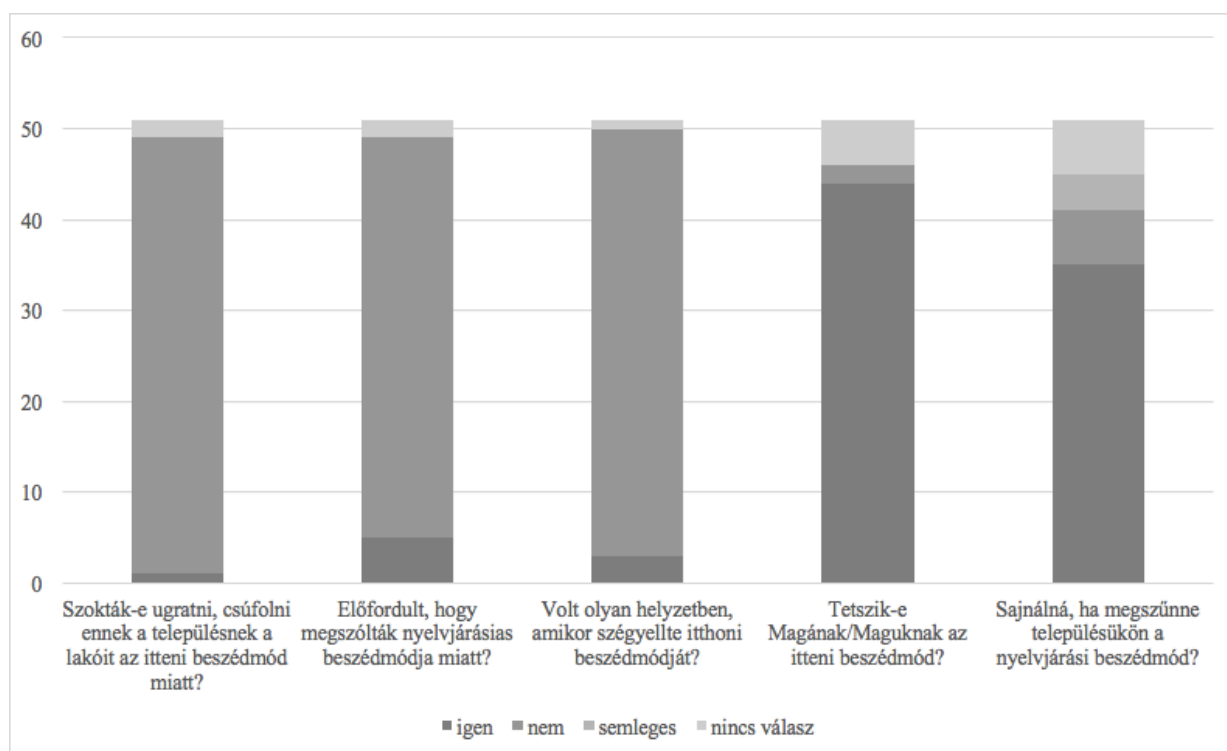
Az egyetemisták körében végzett attitűdvizsgálat eredményei igazolták a H1–H5 hipotéziseket. Az 548 adatközlő közel fele számolt be arról, hogy kijavították már a beszédét azóta, hogy másik településen él: 73 főnek a kiejtését (13,3%), 187 főnek (34,1%) a szóhasználatát, 83 főt pedig „nyelvtani hibá”-ra figyelmeztettek (15,1%) (természetesen több válasz is jelölhető volt) (H1). „Igen” válasz esetén a következő mezőben konkrét esetekre kérdeztem rá azzal a szándékkal, hogy kiderüljön, ha a kijavítás nem egy regionalizmusra

irányult. (Az ilyen esetek száma elenyésző volt.) Kinevetésről már kevesebben számoltak be, mint kijavításról: a kiejtését 44 főnek, nyelvtanát 15 főnek, szóhasználatát 96 főnek nevétek már ki állítása szerint. A kijavítók, kinevetők személyét illetően a megadott lehetőségekből a legtöbben a csoporttársakat, szaktársakat választották (40,5%), majd a szoba-, illetve lakótársakat (28,1%). 17 főt egyetemi oktatójától is ért ilyen élmény a tanórán vagy konzultáció során, 5 fő pedig arról számolt be, hogy vizsgán, illetve zárhelyi dolgozatban is (H2). Néhány adatközlőtől érkezett jelölés az idegenek (17 fő), a hivatalos ügyintézés során (4 fő), illetve az üzletben, büfében, étteremben, szórakozóhelyen stb. (8 fő) kategóriára. Nyelvhasználatának kijavítása, illetve kinevetése a többséget saját bevallása szerint csak kevésbé zavarta, így ez a hipotézis csak részben igazolódott (H3). Ötfokozatú skálára adott válaszaikat két kategóriába csoportosítottam: akik 1–3. szintet jelöltek, és akik 4–5. szintet (ahol az 1 = legkevésbé, 5 = nagyon). Eszerint összesen csupán 18,1%-ukat zavarta jobban (4–5.) a kijavítás, és valamivel több, 24,8%-ukat az, hogy kinevettek őket ezért. Megadott válaszlehetőségek közül 29 fő elszégyellte magát ilyen esetekben, 14 fő azóta nem is használja, és további 59 fő jelölte azt, hogy próbál leszokni róla, bár néha még elrontja, 12 pedig családtagjainak is megtanította azt a formát, amire az övét kijavították. 87-en viszont azt válaszolták, hogy továbbra is használják a kijavított/kinevetett formát, mert azt tartják helyesnek, 30 fő pedig azt állítja, másokat is meggyőzött arról, hogy az általa használt forma a helyes. A kitöltők pontosan fele-fele arányban oszlottak meg aszerint, hogy ők kijavítottak-e már másokat nyelvjárási beszédmódjuk miatt (H4). Példáikból kiderül, hogy bizonyos adatközlők számára valóban azok a nyelvi jelenségek a legzavaróbbak, amelyeket másik adatközlők saját használatú, kijavított vagy kinevetett példaként említettek. (A „hólabdamódszer” révén a kérdőívet olyanok is kitölthették, akik egymásnak szobatársai, csoporttársai stb.) Az adatközlők anyanyelvi tudatosságának alacsony mértékét a fenti eredményeken túl több más kérdésre adott válaszuk is igazolta (H5): azzal kapcsolatban, hogy véleményük szerint mennyire beszélnek ők maguk tájszólásban, ötfokozatú skálán 238 fő (43,4%) jelölte az 1. kategóriát (legkevésbé), 156 fő (28,5%) a 2.-at és 104 fő (19%) a 3.-at. Erősebb tájszólásról csupán 31 (4. kategória) és 19 (5.) fő számolt be; továbbá megkérdeztem azt is, hogy az adatközlők szerint hol beszélnek a legszebben magyarul. Természetesen érkeztek a korábban ezzel foglalkozó tanulmányok és a mindennapi tapasztalat alapján is várható válaszok, például: Erdélyben, Felvidéken, Kárpátalján, Palócföldön, Dunántúlon, illetve az adott adatközlő saját régiójában (megyeként említve) – „mert ott semmi sem hangzik számomra furcsán” –, továbbá városokban, vidéken, vidéki nagyvárosban, Budapesten stb. Ezekon túl olyan válaszok is születtek, mint „Magyarországon”, ami határozottan egynormájú gondolkodásra, illetve a határon inneni és túli nyelvhasználat

szembeállítására utal, továbbá meglehetősen nagy ellentmondásban áll az ország mai határain belül (is) észlelt regionalizmusok kijavításával, amiről korábbi kérdésekre válaszolva számoltak be az adatközlők. Számos olyan választ is kaptam, amelyek elméleti síkon többnormájúságot és toleranciát hirdetnek, a gyakorlatban viszont ezek az adatközlők is kijavítottak, illetve kinevettek már pusztán helytelennek gondolt, egyébként regionális nyelvi jelenségeket (l. az előző bekezdésben idézett megkülönböztetést kiejtés és szerkezet között). Például: „Nem helyfüggő: mindenhol vannak olyanok, akik figyelnek a nyelvhasználatukra, és vannak olyanok, akik nem”; „természetesen ezt nem lehet megítélni, ugyanis mindenkinek az anyanyelve és annak használata a legszebb, lehet ez egy bakonyi falusi néni vagy egy nagyvilági budapesti srác”; „Mindenkinek van »tájszólása« de csak egymásét vesszük észre”; „Nem tartom egyik nyelvváltozatot sem magasabb rendűnek”; „Mindenki szépen beszél magyarul, aki tisztában van a nyelvtani szabályokkal és helyesen használja azokat, valamint választékosan fejezi ki mondanivalóját. Ezt területtől függetlenül tekintem”.

Az ÚMNYA. 51 felnőtt adatközlőjével készített szociolingvisztikai interjúk feldolgozása a legtöbb hipotézist igazolta, néhányat azonban cáfolt. A vizsgált környék beszélői nincsenek egyöntetűen és magabiztosan tudatában településük regionális nyelvi meghatározottságának: az összes adatközlő 51%-a szerint nem beszélnek falujukban nyelvjárásban, 49% szerint igen (H6). Más régiók tőlük eltérő nyelvi sajátosságait érzékelik, ám jóval toleránsabban értékelik, mint ahogyan az a kötet más alfejezeteiben bemutatott eredmények szerint feltételezhető: az adatközlők 43%-a semleges viszonyul saját települése nyelvhasználatához másikkal képest, és csupán 18% válaszolta azt, hogy szebben beszélnek saját falujában, községében, mint máshol. 45%-ot tesz ki azoknak az adatközlőknek a száma, akik bár hallottak már más régiókra jellemző beszédet, tudják, hogy az csak az ő számukra különös, míg az ottaniak számára az a természetes, amelyet így, szubjektív alapon értelmetlen volna meg- vagy elítélni, egy másik kérdésre pedig 27%-uk válaszolta azt, hogy nem tud, nem hallott olyan településről, ahol csúnyán beszélnék a magyart (H6). Az elemzett interjúalanyok meglehetősen tudatosan kezelik saját percepciójukat más vidékek tájszólását illetően, figyelmeztetve magukat arra, hogy a kérdés szubjektív, a variabilitást pedig a nyelv természetes velejárójaként értelmezik. Igazolódott a feltevés az adatközlők pozitív viszonyulásáról saját településük beszédmódjához: 86%-uknak tetszik települése beszédmódja, a kedveltség oka általában a veleszületettségéből fakadó természetesség és megszokottság (H7). A beszámolók viszont cáfolták azt a hipotézist, amely szerint negatív élményeket okozott volna számukra nyelvjárási háttérük: erről csupán öt fő számolt be az 51-ből, és csak hárman vallották azt, hogy voltak már olyan helyzetben, amikor szégyelltek beszédmódjukat, ezt a legtöbbben meglehetősen határozottan, a tagadószó többszöri

ismétlésével fejezték ki (H8). Ezzel összefüggésben a hipotézis másik fele a nyelvváltozati kódváltásról nem igazolódott: saját bevallása szerint az adatközlők 80%-a nem változtatja meg a beszédmódját formális szituációkban (H8). Mégis fontosnak tartom kiemelni a kérdésben kisebbségben lévő 20% véleményét, akik úgy nyilatkoztak: „normálisabban” beszélnek hivatalos szituációkban, városban, tehát idegenek előtt, mint családi körben, mert attól érzik magukat „finomabb”, „korrektebb”, „intelligensebb”, „értelmesebb” embereknek. Az eredmények részben igazolták, részben cáfolták a következő (H9) hipotézist: Felsőnyék kivételével mindenhol többségek voltak azok, akik az idősnek tulajdonítják a tájszólást (összesen 59%), az összes adatközlő 51%-a mégis úgy véli, megmarad a tájszólás a településen, és csupán 39%-uk szerint fog kikopni (6%-uk nem tudja, mi fog történni, két főtől nem érkezett válasz). Az utolsó feltételezést (H10) igazolták az adatok: a válaszadók többsége (69%) sajnálná, ha eltűnne településéről a nyelvjárási beszédmód – indoklásuk általában a tájszólás többletértékére utalt, ritkábban a könnyebb megértésre –, 12%-uk nem bánná a tájszólás eltűnését a szebbnek tartott köznyelv kizárólagos elterjedésének a reményében. A válaszok közötti néhány lehetséges összefüggésre az alábbi, 1. ábra mutat rá, amely egyúttal összegezi a kutatás néhány eredményét.

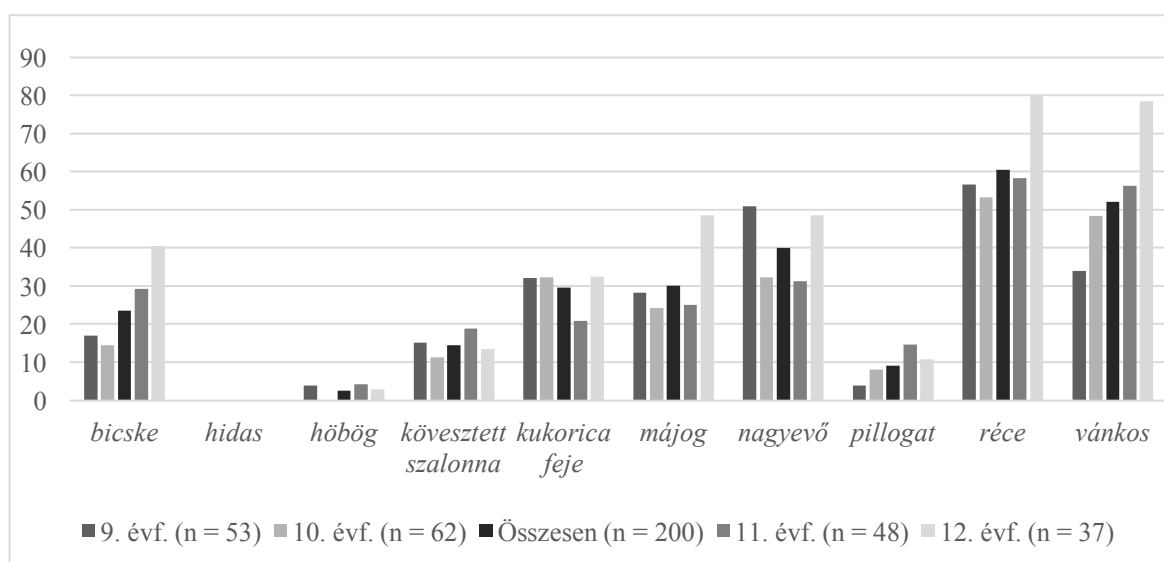

1. ábra

A saját település beszédmódjához fűződő attitűdök összefoglalása (n = 51)

A középiskolások tájszóismeretére irányuló hipotézis (H11) igazolódott. Természetesen nem minden adatközlő (n = 200) ismerte a jelentését a kérdőívben megkérdezett valamennyi tájszónak (88 db), és nem mindenki használja azokat, miként az várható is volt. Azt azonban világosan és objektíven mutatják az eredmények, hogy a nyelvjárási jegyek a mai fiatalok nyelvhasználatában is megjelenhetnek. A tájszavak 15,9%-át (14 szót) senki sem használja a megkérdezettek közül (pl. *elsemved* 'elzsibbad', *hidas* 'ól'), 40,9%-át (36 szót) csupán néhányan, 29,5%-át (26 szót) pedig a vizsgált közösség legalább tizede, de kevesebb, mint a fele. A tájszavak 13,6%-át (12 szót) a megkérdezettek több mint a fele használja, ezeket fel is sorolom szemléltetésként, zárójelben jelölve azt is, hogy a tanulók hány százaléka jelölte használatosnak: *barátfüle* (54%), *birka* (86,5%), *csibe* (89,5%), *csöpörög* (85%), *kacscsa* (szőlőnek) (54%), *kánya* (61%), *kitisztul* (ég) (62,5%), *okádik* (69%), *réce* (60,5%), *sáml* (71,5%), *vánkos* (52%), *zsugori* (53,5%). A kapott adatok megbízhatóságát több tényező is erősíti. Az egyik az, hogy az eredmények közel egységes képet mutatnak osztályonként. A kevésbé ismert és használt szavak más osztályokban sem elterjedtebbek, a közismertebb szavak mindegyik évfolyamon használatosak. A tanulók próbálkozásai a jelentések megadásához és nehézségeik a körülírás során szintén hasonló jellegűek voltak, és nagyjából ugyanazoknál a szavaknál fordultak elő. Ezt a 2. ábra illusztrálja.

2. ábra

Az egyes évfolyamokon kapott százalékos eredmények közötti hasonlóság néhány további példával szemléltetve (n = 200)

A másik adalék, hogy a kutatást ugyanebben az intézményben 2014 tavaszán is elvégeztem. Akkor az iskola 112 tanulóival, mind a négy évfolyam egy-egy osztályában töltöttem ki

ugyanazt a kérdőívet. Összevetve az akkori kutatás adatait a frissebbével közel azonos arányokat láthatunk. A 2014. év gimnazistái körében végzett felmérés a legtöbb esetben minimális eltérésekkel ugyanazokat az eredményeket hozta, mint a jelenlegi vizsgálat, a százalékos adatok alapján nagyjából ugyanazok a tájszavak sorolhatók egy-egy adott kategóriába a négy közül. Ezeket a 2. táblázat és a 3. ábra (l. a következő lapon) szemlélteti.

2. táblázat

Példák a legáltalánosabban használt és az alig használt tájszavak csoportjából: 2014-es (n = 112) és 2018-as (n = 200) adatok százalékos eredményei alapján

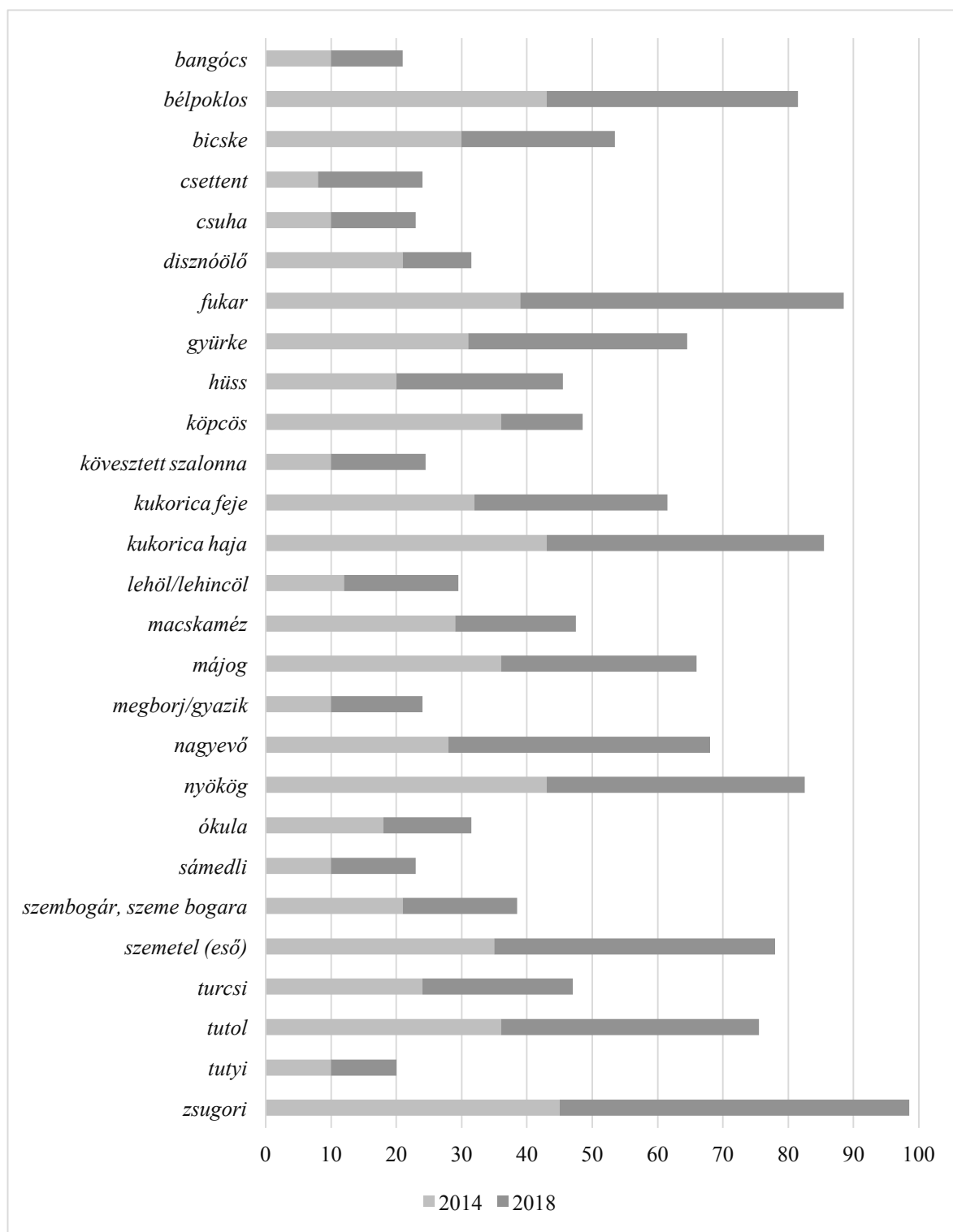
Tájszó	2014	2018
<i>barátfüle</i>	48%	54%
<i>kacsa (szőlőnek)</i>	53%	54%
<i>kánya</i>	60%	61%
<i>réce</i>	57%	60,5%
<i>sáml</i>	64%	71,5%
<i>biling</i>	2,7%	2,5%
<i>csemcseg</i>	3,7%	5%
<i>pörc</i>	8%	9,5%
<i>uritök</i>	8,9%	3,5%
<i>zsurmol</i>	5,3%	8%

Végül a 2018-as tapolcai adatok megbízhatóságát erősítő harmadik adalékot az szolgáltatta, hogy a vizsgálatot a nyelvjárási régió egy másik oktatási intézményében, egy siófoki szakgimnáziumban is elvégeztem. Ebben a kutatásban 60 fő 15–16 éves tanuló vett részt, akik 2019 februárjában töltötték ki a módosított kérdőívet. Ez a kérdőív a MNyA. Siófokhoz legközelebb eső két kutatópontján, Som és Bálványos településeken adatolt 99 tájszavára kérdezett rá a fent említett szempontok szerint. Az itt kapott eredmények részletes közlésére nincs lehetőség, csupán a felállított kategóriák arányai közötti hasonlóságot szemléltetem a 3. táblázattal.

3. táblázat

A 2018-as tapolcai és a 2019-es siófoki eredmények összevetése a tájszavak használatának mértékéről (n = 200 + 60)

Kategória a használat alapján	2018 Tapolca (88 szó)	2019 Siófok (99 szó)
1) Senki sem használja	15,9% (14 szó)	22,2% (22 szó)
2) Kevesebb mint 10% használja	40,9% (36 szó)	31,3% (31 szó)
3) 11–49% használja	22,7% (20 szó)	35,4% (35 szó)
4) Legalább 50% használja	13,6% (12 szó)	10,1% (10 szó)

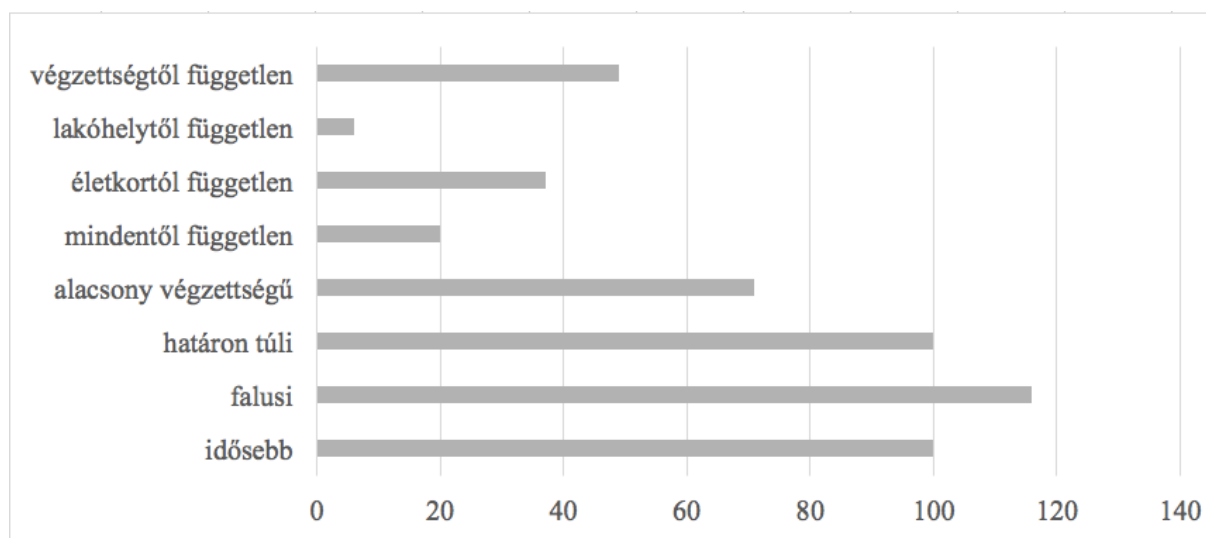
3. ábra

Az adatközlők legalább tizede, de kevesebb, mint a fele által használt és ismert tájszavak százalékos eredményei: 2014-es (n = 112) és 2018-as (n = 200) adatok

A H12–13 hipotézis, miként az az előzetes megfigyelések alapján várható volt, tüzetesebb vizsgálattal is megerősítést nyert: a bejegyzések, hozzászólások és privát üzenetek nyelvhasználata egyaránt tartalmazhat különféle regionális sajátosságokat, és a felhasználók ezekkel kapcsolatos gondolataiknak, viszonyulásuknak is hangot adnak a közösségi média felületein (is). A nyelvjárási jelenségek közül a legnagyobb arányban hangtani jegyek fordulnak elő a mintában (pl. „Folyamatosan dülnek ki a fák az utra!”), noha a kutatás írásban (másodlagos írásbeliségben) folytatott kommunikációt vizsgált. A regionalizmusok feltehetően éppen írásos megjelenésük miatt tűnnek fel más, akár ismeretlen felhasználók számára, akik előszeretettel teszik szóvá, illetve javítják ki ezeket, hozzáállásuk döntő arányban negatív (pl. „De hülyén hangzik”; „Lőrincze sírva olvasná ezt a mondatot, ha mond még ez a név ma valamit”; „Mondjuk első körben jó lenne tudni magyarul is érthetően írni”). A leggyakrabban a hírfolyamon terjedő cikkek címében szereplő regionalizmusok ellen emelnek szót, de a szubjektív nyelvi adatok gyakori típusa az is, amikor a felhasználók más, akár szóbeli szituációban észlelt nyelvjárási jelenségre kérdeznak rá saját profiljuk felületén vagy privát beszélgetésben, de leginkább valamely, sokszor akár több ezer tagot számláló csoportban (pl. szavazás indítása: „Motort vagy motrot?”). Az eredmények arra is figyelmeztetnek, hogy a felhasználók (ezeken a felületeken is) érdeklődnek anyanyelvhasználati kérdések iránt, ám többségük csupán saját, olykor hiányos ismereteire alapoz véleménye megfogalmazásakor.

A következőkben közölt vizsgálattal a pedagógusok nyelvjárási attitűdjeire vonatkozó hipotéziseket kívántam igazolni. A regionális nyelvváltozatok elfogadásával, tiszteletével kapcsolatos feltételezés (H14) egyértelműen igazolódott: a 170 adatközlő mindegyike pozitívan nyilatkozott róluk szakterülettől függetlenül, utalva sokszínűségükre, szépségükre, és kiemelve a nyelvjárások ápolásának, megőrzésének jelentőségét. Emellett azonban a további, indirekt kérdések révén az is igazolódott, hogy a mindennapok gyakorlatában már nem tudnak tekintettel lenni arra, ha tanulóik nyelvhasználatában érzékelik ezt (H15): az összesen több ezer, különböző régiókban és településeken élő tanítványt nevelő 170 adatközlőből csupán 21 válaszolt igennel arra a kérdésre, hogy van-e tájszólásban beszélő diákja. Igazolódott az a feltevés is, hogy a magyar szakos pedagógusok kevéssé és inkább elméletben foglalkoznak a témakörrel a tanórán (H16): 57 illetékes adatközlőből csupán 34 fő (60%) válaszolta azt, hogy tanítja a dialektológia témakörét, a többiek a megadott lehetőségek közül választva főleg azzal indokolták nemleges válaszukat, hogy nem jut rá idő más témakörök mellett, illetve hogy a többi témakör fontosabb ennél. Ebben közrejátszik a nyelvjárási beszélők szocioökonómiai státuszával kapcsolatos tévhitük is, ami egyúttal a következő (H17) hipotézis igazolása is. Megkérdeztem az adatközlőktől, kik beszélnek szerintük nyelvjárásban. A kérdőív több

lehetőséget is kínált ehhez életkor, lakóhely és iskolai végzettség szerint, figyelmeztetve arra, hogy több válasz is jelölhető. A megkérdezett pedagógusok jelentős hányada a közvélekedéssel megegyező módon válaszolt: 68%-uk jelölte a falusiak kategóriáját, 59%-uk az időseket és ugyanennyien a határon túliakat, míg 42%-uk a 8 általános, illetve a szakmunkás végzettségűeket (a kétfajta végzettségre adott jelöléseket összeadva). Ezzel szemben 37 fő karikázta be vagy húzta alá az összes életkori kategóriát, ezzel és olykor szöveges kiegészítéssel is jelezve, hogy a jelenség nem csupán életkortól függ. 6 fő utalt így jelöléseivel a nyelvjárási háttérnek a lakóhely típusától való függetlenségére, és 49 fő arra, hogy a kérdés végzettségtől független. Csupán 20 fő, az adatközlők alig 12%-a jelölte be az összes válaszlehetőséget, ezzel jelezve, hogy a jelenséget egyik tényező sem határozza meg kizárólagosan. Válaszaikat a 4. ábra szemlélteti. Végül igazolódott az a hipotézis (H18), hogy a magyar szakos pedagógusok felkészítése e téren nem volt kellően eredményes: 57 főből 45 válaszolta azt, hogy találkozott a dialektológia témakörével felsőfokú tanulmányai során (egy fő nem emlékszik, ami szintén tanulságos), és többen jelezték a gyakorlati, szakmódszertani segítség hiányát is a témakör tanításához.

4. ábra

Magyarországi pedagógusok véleménye a nyelvjárási beszélő társadalmi háttéréről (n = 170)

A Nagy László (H19) és Szabó Magda (H20) költői-írói nyelvhasználatával kapcsolatos hipotézisek szintén igazolódtak: mindkét elemzés nagy számban mutatott ki az első esetben közép-dunántúli–kisalföldi, a második esetben északkeleti nyelvjárási sajátosságokat. Nagy László válogatott munkáiban ez leginkább a felső nyelvállású magánhangzók rövidülése (pl. *eltünődik, sáfrányszin, tündércsontu* stb.), a köznyelvi *e ~ ő* váltakozást mutató alakok közül a

labiális megjelenése (a *fel* igekötő például szinte kivétel nélkül *föl* alakban jelenik meg, l. még. pl. *csönget, fönseges, röpdös*), de találunk példáz *á* utáni *o*-zásra (pl. *égre lábolj*), *é > i* záródásra E/3. személyű birtokos személyjelezésben (pl. *térdire*) és tömorfémában is (pl. *idesanyám*), az ellenkező *i > é* irányú változásra (pl. *ménta*) és a *-ból/-ből* határozórag felsőbb nyelvválású használatára (pl. *kőből*), de néhány alakváltozatra (pl. *cseresnye*) és valódi tájszóra is (pl. *buricák, dönög, grádicsokon, óbégatnak, pillogatok*). Az adatok nyelvjárási háttere (és nem poétikai szerepe) mellett szólhat az ismétlődő példák mutatta következetesség sok esetben (mindkét szerzőnél), a prózai művekben található adatok, valamint a Nagy Lászlóról az interneten elérhető, idősebb korában készült interjúrészlet nyelvjárási színezetű nyelvhasználata mint hangzó nyelvi adat is megerősíti a feltevést (a videó elérhető a Nemzeti Audiovizuális Archívum honlapján: <https://nava.hu/id/3250369>).

Szabó Magda Szüret című elbeszélő költeményének vizsgálata során az *l, r, j* hangok nyújtó hatásával csak a szereplők megszólalásaiban találkozunk és azok között is inkább az *l* pótlónyúlásos kiesésével (pl. *vóna, hótt*), a köznyelvi *ú, ű, í* rövidebb realizációja viszont csak az E/1 személyű elbeszélő nyelvhasználatában figyelhető meg (pl. *nyujtom, tünődöm*), aki szintén részt vevője is az eseményeknek. Hosszú marad a magánhangzó a *v* tövű igékben elsősorban az elbeszélőnél (pl. *ri, szíjja*); az erős *e*-zés feltűnő megnyilvánulása például a „Barcza veresen lépdél” vagy a „csattog a lövés az erdő megett”. A MDial. kevésbé gyakoriként említi a magánhangzók hosszabb ejtését (293), az 1944-es élményeket megörökítő költeményben viszont még jócskán találunk erre példákat, igaz, csak az elbeszélő nyelvhasználatában (pl. *únos-úntalan*). Széleskörűen elterjedt variánsként jelenik meg a Szüretben az *aztán* és a *már* időhatározószók vagy a *talán* módosítószó nyelvjárási alakváltozata (*oszt, mán, tán*). Az északkeleti nyelvjárás alaktani jellemzői közül a legtipikusabb a vizsgált műben is megjelenik: az elativusi rag alakja *-bul/-bül* (pl. *javábul*), az inessivusi ragok alakja gyakran illativusi (pl. *a faluba lenn*). A régió általános morfológiai jegyeként, ám csupán egyszer-egyszer, leginkább a szereplők megszólalásaiban találkozunk a szövegben az igeragozás sajátosságaival (pl. *jösztok, meglássák, segítjen, menekszik, elmenek, lakol, haragudjék, aggyík*). A Szüretben többször is előforduló tájszavak a *gór, góral, a venyige, a csorran, csorranó, csordít, a dűt, az ángy*, és több további tájszó jelenik meg a szőlő- és borkultúra kapcsán is (pl. *kacsolás, dalmahodnak, másolás*).

A habilitációs értekezés empirikus, elméleti és szakmódszertani kutatásainak eredményeit a hozzájuk rendelt publikációk adataival a 2.1. pontban sorolom fel tételesen.

1.6. A hivatkozott irodalom

- ACZÉL JUDIT szerk. 1997. *Ne félj! Beszélgetések Szabó Magdával*. Csokonai Kiadó, Debrecen.
https://konyvtar.dia.hu/xhtml/szabo_magda/Szabo_Magda-Ne_felj.xhtml
- ÁGH ISTVÁN 1990. *Kidöntött fáink suttogása*. Magvető Könyvkiadó, Budapest.
https://konyvtar.dia.hu/html/muvek/AGH/agh00297_kv.html
- AKSELBERG, GUNNSTEIN 2005. Dialect and regional linguistic varieties in the 20th century II: Norway. In: BUNDLE, OSCAR – BRAUNMÜLLER, KURT – JAHR, ERNST HAKON – KARKER, ALLAN – NAUMANN, HANS-PETER – TELEMANN, ULF – LENNART, ELMEVIK – WIDMARK, GUN eds., *The Nordic Languages. An International Handbook of the History of the North Germanic Languages*. Volume 2. Walter de Gruyter, Berlin. 1707–1720.
- ANDORKA RUDOLF 1997. *Bevezetés a szociológiába*. Osiris Kiadó, Budapest.
- BENKŐ LORÁND 1990. A magyartanárok „szakmán túli” feladatairól. In: FEKETE PÉTER – V. RAISZ RÓZSA szerk., *Az anyanyelv értékrendje és az iskola*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 189. Budapest. 11–16.
- BIEBERSTEDT, ANDREAS 2008. Hochdeutsch-niederdeutsche Sprachvariation in der Hamburger Peripherie. Zum Zusammenhang von Urbanisierung und rezentem Sprachwandel in Nordddeutschland. In: CHRISTEN, HELEN – ZIEGLER, EVELYN Hrsg., *Sprechen, Schreiben, Hören – Zur Produktion und Perzeption von Dialekt und Standardsprache zu Beginn des 21. Jahrhunderts*. Praesens Verlag, Wien. 37–61.
- BILÁSZ BOGLÁRKA 2017. *Nyelv és ideológia. Iskolai metanyelvi diskurzus szlovákiai magyar középiskolákban*. Univerzita Komenského Bratislave, Pozsony.
- BLOOMAERT, JAN 2013. Language and the study of diversity. *Tilburg Papers in Culture Studies* 74.
- BLOOMAERT, JAN – RAMPTON, BEN 2011. Language and Superdiversity. *Diversities* 13, 2: 1–21.
- BLOOMAERT, JAN – BACKUS, AD 2013. Superdiverse repertoires and the individual. In: DE SAINT-GEORGES, INGRID – WEBER, JEAN-JACQUES eds., *Multilingualism and Multimodality. Current Challenges for Educational Studies*. Sense Publishers, Rotterdam/Boston/Taipei. 11–32.
- BODÓ CSANÁD 2014. Nyelvi ideológiák a magyar nyelvi változók kutatásában. *Magyar Nyelv* 110, 3: 266–284.
- BODÓ CSANÁD – FAZAKAS NOÉMI 2018. Enregistering authenticity in language revitalisation. *Journal of Sociolinguistics* 22, 5: 570–594.
- BODÓ CSANÁD – HELTAI JÁNOS IMRE 2018. Mi a kritikai szociolingvisztika? Elmélet és gyakorlat. *Magyar Nyelvőr* 142, 4: 505–523.
- CAMPS, ANNA – MILIAN, MARTA eds. 1999. *Metalinguistic activity in learning to write*. Amsterdam University Press, Amsterdam.
- CORNIPS, LEONIE 2015. An interview on linguistic variation with Leonie Cornips. *Isogloss* 1, 2: 313–317.
- CZETTER IBOLYA – HAJBA RENÁTA – TÓTH PÉTER szerk. 2016. *VI. Dialektológiai Szimpozion: Szombathely, 2015. szeptember 2–4*. Nyugat-Magyarországi Egyetem Savaria Egyetemi Központ – Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara, Szombathely–Nyitra.
- DANCI ANNAMÁRIA 2018. *Nyelvjárási és nyelvhasználati attitűd vizsgálata határon túli pedagógusok körében*. Doktori disszertáció. ELTE Nyelvtudományi Doktori Iskola, Budapest.
- EnB. = Az Encyclopædia Britannica *glocalization* szócikke. Írta Joachim Blatter.
<https://www.britannica.com/topic/glocalization>

- GUTTMANN MIKLÓS 1995. *A táji jelenségek vizsgálata tíz- és tizennégy évesek beszélt nyelvében Nyugat-Dunántúlon*. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest.
- GUTTMANN MIKLÓS – MOLNÁR ZOLTÁN szerk. 2007. *V. Dialektológiai szimpozion. Szombathely, 2007. augusztus 22–24.* Berzsenyi Dániel Főiskola BTK Magyar Nyelvészeti Tanszék, Szombathely.
- HAJBA RENÁTA 2012. *Regionális nyelvhasználat Szombathelyen*. Doktori disszertáció. ELTE Nyelvtudományi Doktori Iskola, Budapest.
- HEBLICH, STEPHAN – LAMELI, ALFRED – RIENER, GERHARD 2015. The Impact of Regional Accents on Economic Behavior: A Lab Experiment on Linguistic Performance, Cognitive Ratings and Economic Decisions. *PLoS ONE* 10, 2: 1–16.
- HEGEDŰS ATTILA 2005. *A változó nyelvjárás*. Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK, Piliscsaba.
- HEGEDŰS ATTILA 2016. Nyelvjárás és nyelvi rendszer. *Magyar Nyelvjárások* 54: 5–12.
- HELLER, MONICA – PIETIKÄINEN, SARI – PUJOLAR, HOAN 2018. *Critical Sociolinguistic Research Methods: Studying Language Issues That Matter*. Routledge, New York/London.
- HELTAINÉ NAGY ERZSÉBET 2004. Dialektológiai és szociolingvisztikai tanulságok a nyelvművelés számára. In: P. LAKATOS ILONA – T. KÁROLYI MARGIT szerk., *Nyelvvesztés, nyelvjárásvesztés, nyelvcseré*. Tinta Könyvkiadó, Budapest. 101–107.
- HUDSON, RICHARD 1981. Some issues on which linguists can agree. *Journal of Linguistics* 17, 2: 333–343.
- HUDSON, RICHARD 2004. Why education needs linguistics (and vice versa)? *Journal of Linguistics* 40, 1: 105–130.
- JÁNK ISTVÁN 2018. *Nyelvi diszkrimináció és nyelvi előítéletesség a pedagógiai értékelésben*. Doktori disszertáció. Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem, Nyitra.
- JUHÁSZ DEZSŐ 2001. A magyar nyelvjárások területi egységei. In: MDial. 262–316.
- JUHÁSZ DEZSŐ 2002. Magyar nyelvjárástörténet és történeti szociolingvisztika: tudománysszemléleti kérdések. In: HOFFMANN ISTVÁN – JUHÁSZ DEZSŐ – PÉNTEK JÁNOS szerk., *Hungarológia és dimenzionális nyelvsszemlélet. Előadások az V. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszuson (Jyväskylä, 2001. augusztus 6–10.)*. Debreceni Egyetem – Jyväskyläi Egyetem, Debrecen–Jyväskylä. 165–173.
- KÁLMÁN BÉLA 1982. A nyelvjárástudomány eredményeinek felhasználása az iskolában. *Magyar Nyelvőr* 106, 2: 191–199.
- KAYNE, RICHARD 1996. Microparametric syntax and dialect variation. In: BLACK, JAMES R. – MOTAPANYANE, VIRGINIA eds., *Microparametric syntax: some introductory notes*. John Benjamins, Amsterdam. 9–18.
- KINZLER, KATHERINE D. – DEJESUS, JASMINE 2013. Northern = smart and Southern = nice: the development of accent attitudes in the U. S. *Quarterly Journal of Experimental Psychology* 66, 6: 1146–1158.
- KIRÁLY LAJOS 1984. Az anyanyelvi nevelés sajátosságai nyelvjárási és regionális köznyelvi környezetben. *Magyar Nyelvőr* 108, 162–171.
- KISS JENŐ 1989. Egy nyelvsszociológiai szempont a dialektológiában: az életkor. *Magyar Nyelv* 85, 1: 40–47.
- KISS JENŐ 1995. *Társadalom és nyelvhasználat*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- KISS JENŐ 1998. Helyes és helytelen (nyelvjárási környezetű általános iskolások nyelvi adatainak tükrében). *Magyar Nyelv* 94, 3: 257–69.
- KISS JENŐ 2001a. A regionális köznyelviség. In: MDial. 234–242.
- KISS JENŐ 2001b. Az alkalmazott dialektológia: a nyelvjárások és az anyanyelvoktatás. In: MDial. 145–156.
- KISS JENŐ 2010. Anyanyelvi órák a középiskolában: egy fölmérés tanulságaiból. *Magyartanítás* 51, 5: 24–25.

- KISS JENŐ 2013. A regionális nyelvhasználat és a nyelvi kontaktusok. Problémavázlat. In: AGYAGÁSI KLÁRA – HEGEDŰS ATTILA – É. KISS KATALIN szerk., *Nyelvelmélet és kontaktológia 2*. PPKE BTK Elméleti Nyelvészeti Tanszék – Magyar Nyelvészeti Tanszék, Piliscsaba. 80–94.
- KISS JENŐ 2015. A magyar dialektológiáról tudományszociológiai megközelítésben. *Magyar Nyelv* 111, 4: 385–394.
- KISS JENŐ 2017. A nyelvjárások. In: TOLCSVAI NAGY GÁBOR szerk., *A magyar nyelv jelene és jövője*. Gondolat Kiadó, Budapest. 199–221.
- KONTRA MIKLÓS 2003. Felcserélő anyanyelvi nevelés vagy hozzáadó? Papp István igaza. *Magyar Nyelvjárások XLI*: 355–358.
- KONTRA MIKLÓS 2006. A magyar lingvicizmus és ami körülveszi. In: BAKRÓ-NAGY MARIANNE – SIPŐCZ KATALIN – SZEVERÉNYI SÁNDOR szerk., *Elmélkedések nyelvekről, népekről és a profán medvéről. Írások Bakró-Nagy Marianne tiszteletére*. Szegedi Tudományegyetem Finnugor Nyelvtudományi Tanszék, Szeged. 83–106.
- KONTRA MIKLÓS – NÉMETH MIKLÓS – SINKOVICS BALÁZS 2016. *Szeged nyelve a 21. század elején*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- KSH = Központi Statisztikai Hivatal: Statisztikai Tükör. 2018. május 31. Oktatási adatok, 2017/2018. <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/oktat/oktatas1718.pdf>
- LABOV, WILLIAM 1964. Stages in the acquisition of standard English. In: SHUY, ROGER W. – DAVIS, ALVA L. – HOGAN, ROBERT F. eds., *Social dialects and language learning*. National Council of Teachers of English, Champaign, IL. 77–104.
- LABOV, WILLIAM 1966. *The Social Stratification of English in New York City*. Center for Applied Linguistics, Washington, D. C.
- LABOV, WILLIAM 1972. *Sociolinguistic Patterns*. University of Pennsylvania Press. Philadelphia.
- LAKATOS KATALIN 2007. Kárpátaljai magyar iskolások és pedagógusok nyelvjárási attitűdjéről. In: GUTTMANN MIKLÓS – MOLNÁR ZOLTÁN szerk., 2007. *V. Dialektológiai szimpozion. Szombathely, 2007. augusztus 22–24*. Berzsényi Dániel Főiskola BTK Magyar Nyelvészeti Tanszék, Szombathely. 156–163.
- LANSTYÁK ISTVÁN 1998. *Nyelvünkben – otthon*. Nap Kiadó, Dunaszerdahely.
- LANSTYÁK ISTVÁN 2011. A nyelvi ideológiák néhány általános kérdéséről. In: MISAD KATALIN – CSEHY ZOLTÁN szerk., *Nova Posoniensia*. Szenci Molnár Albert Egyesület – Kalligram Kiadó, Pozsony. 13–57.
- LANSTYÁK ISTVÁN 2017. Nyelvítés. In: GRÓF ANNAMÁRIA – KOLLÁTH ANNA – SZOTÁK SZILVIA szerk., *Szélrózsa. A Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat 2014. évi lendvai konferenciájának anyaga*. Termini Egyesület, Budapest. 48–60.
- LANWERMEYER, MANUELA – HENRICH, KAREN – ROCHOLL, MARIE JOSEPHINE – SCHNELL, HANNI – WERTH, ALEXANDER – HERRGEN, JOACHIM – SCHMIDT, JÜRGEN ERICH 2016. Dialect variation influences the phonological and lexical-semantic word processing in sentences. Electrophysiological evidence from a cross-dialectal comprehension study. *Frontiers in Psychology* 7: Article 739 (1–18).
- LEIVADA, EVELINA 2017. Seven factors in 'dialect' design. Conference Paper on Structural and Developmental Aspects of Bidialectism Workshop. Tromsø, Norway, 25–26 October 2017.
- MDial. = KISS JENŐ szerk. 2001. *Magyar dialektológia*. Osiris Kiadó, Budapest.
- MEYROWITZ, JOSHUA 2005. The Rise of Glocality. New Senses of Place and Identity in the Global Village. In: NYÍRI, KRISTÓF ed., *A Sense of Place. The Global and the Local in Mobile Communication*. Passagen Verlag, Vienna. 21–30.
- MILROY, JAMES 1999. The consequences of standardisation in descriptive linguistics. In: BEX, TONY – WATTS, RICHARD J. eds., *Standard English: The widening debate*. Routledge, London/New York. 16–39.

- MNyA. = A magyar nyelvjárások atlasza 1–6. Szerk. DEME LÁSZLÓ – IMRE SAMU. Akadémiai Kiadó, Budapest. 1968–1977.
- MYHILL, DEBRA – JONES, SUSAN M. – WATSON, ANNABEL 2013. Grammar matters: How teachers’ grammatical subject knowledge impacts on the teaching of writing. *Teaching and Teacher Education* 36: 77–91.
- Nat = Nemzeti Alaptanterv. 110/2012 (VI. 4.) Korm. rendelet. Magyar Közlöny 66. szám. 2012. június 4.: 10635–10847.
- NAZZI, THIERRY – JUSCZYK, PETER W. – JOHNSON, ELIZABETH K. 2000. Language discrimination of English-learning 6-month-olds: effect of rhythm and familiarity. *Journal of Memory and Language* 43: 1–19.
- NÉMETH MIKLÓS 2006. Hegedűs Attila 2005: A változó nyelvjárás. *Nyelvtudomány* 2: 255–261.
- NL = Nagy László digitalizált művei. Digitális Irodalmi Akadémia. Petőfi Irodalmi Múzeum. <https://pim.hu/hu/dia/dia-tagjai/Nagy-Laszlo#digitalizalt-muvek>
- PARAPATICS ANDREA 2020. *A magyar nyelv regionalitása és a köznevelés. Tények, problémák, javaslatok*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- PÉNTEK JÁNOS 2015. Nyelvünk táji változatosságának dicsérete. *Magyar Nyelv* 111, 1: 75–79.
- ROMAINE, SUSANE 2000. *Language in Society. An Introduction to Sociolinguistics*. 2nd edition. Oxford University Press, New York.
- RØYNELAND, UNN 2009. Dialects in Norway: catching up with the rest of Europe? *International Journal of the Sociology of Language* 196–197: 7–30.
- SCHMIDT, JÜRGEN ERICH 2016. Neurodialektologie. *Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik* 83, 1: 56–91.
- SHOHAMY, ELANA 2006. *Language policy: hidden agendas and new approaches*. Routledge, London.
- SILVERSTEIN, MICHAEL 1996. Monoglot 'standard' in America: Standardization and metaphors of linguistic hegemony. In: BRENNIS, DONALD – MACAULAY, RONALD K. S. eds., *The Matrix of Language: Contemporary Linguistic Anthropology*. Westview Press, Boulder, Colorado. 284–306.
- SZABÓ TAMÁS PÉTER 2012. „Kirakunk táblákat, hogy csúnyán beszélni tilos”. *A javítás mint gyakorlat és mint téma diákok és tanáraik metanyelvében*. Gramma Nyelvi Iroda, Dunaszerdahely.
- SZEBENYI PÉTERNÉ 1986. Az anyanyelv mint társadalmi tényező. In: SZENDE ALADÁR szerk., *Program az anyanyelvi nevelés továbbfejlesztésére*. Tankönyvkiadó, Budapest. 305–316.
- SZENTGYÖRGYI RUDOLF 2013. Nyelvü(n)kben megalázva: Gondolatok nyelvjárásról, iskoláról, tanárképzésről. *Magyar Napló* 25, 5: 3–5.
- SZM = Szabó Magda digitalizált művei. Digitális Irodalmi Akadémia. Petőfi Irodalmi Múzeum. <https://pim.hu/hu/dia/dia-tagjai/szabo-magda>
- TOLCSVAI NAGY GÁBOR 1995. *Nagy László*. Kalligram Kiadó, Pozsony.
- TRUDGILL, PETER 2008. Foreword. Dialects and democracy. In: HUSBY, OLAF ed., HØYTE, TORE – NEFZAOU, SISSEL JENSEN – NORDLI, INGRID C. – ROBBINS, SISSEL – ØVREGAARD, ÅSTA 2008. *An introduction to Norwegian dialects*. Tapi Academic Press, Trondheim. 9–12.
- ÚMNyA. = Az MTA-ELTE Geolingvisztikai Kutatócsoport honlapja: <http://umnya.elte.hu>
- VANGSNES, ØYSTEIN A. – SÖDERLUND, GÖRAN B. W. – BLEKESAUNE, MORTEN 2017. The effect of bidialectal literacy on school achievement. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism* 20, 3: 346–361.
- WAGNER, LAURA – CLOPPER, CYNTHIA G. – PATE, JOHN K. 2013. Children’s perception of dialect variation. *Journal of Child Language* 41, 5: 1–23.

2. A habilitáció témakörébe tartozó tudományos tevékenység

2.1. Publikációk

A habilitációs értekezésben közölt eredmények tételesen, és az azokat bemutató publikációk:

(1) Az egyetemisták körében végzett kvantitatív kutatás kimutatta, hogy számos esetben javították vagy nevelték már ki vernakuláris nyelvhasználatuk regionalizmusait, illetve ők is kijavították a számukra helytelennek tűnő, nyelvjárási háttérű nyelvi formákat. A kutatás igazolta a felsőoktatásban részt vevő, azaz az érettségi vizsgával rendelkező, diplomaszerezés előtt álló fiatalok nyelvjárási tudatosságának alacsony mértékét is.

Ambivalent Attitudes to Regional Dialects in Hungary: Investigating Students and Teachers

Indonesian Research Journal in Education 3 : 2 pp. 340-357. , 18 p. (2019)

Folyóiratcikk/Szakcikk (Folyóiratcikk)/Tudományos

Students' Experiences on Language Variability in Hungarian Universities

In: Tóth, József (szerk.) Tudományágak integráló és integrált szerepe

Budapest, Magyarország : Akadémiai Kiadó, (2019) Paper: <https://mersz.hu/toh-tudomanyagok-integralo-es-integralt-szerepe> , 14 p.

Könyvrészlet/Szaktanulmány (Könyvrészlet)/Tudományos

A lakóhelyről az egyetemre: helyzetelemzés és problémafelvetés

In: Bódi, Zoltán; Ferenczi, Gábor; Pál, Helén (szerk.) A magyar nyelvjárások a 21. században - nyelvstratégiai megközelítésben

Budapest, Magyarország : Magyarságkutató Intézet, (2019) pp. 385-404. , 20 p.

Könyvrészlet/Szaktanulmány (Könyvrészlet)/Tudományos

(2) Az ÚMNyA. dunántúli adatközlőivel készített szociolingvisztikai interjúk elemzése az idősebb beszélők körében is igazolta a nyelvi-nyelvjárási tudat bizonytalanságát, ugyanakkor azt is, hogy a tudatosabb percepció toleránsabb attitűdökkel járhat együtt. A vizsgálat kimutatta, hogy a beszélők döntő része kedveli saját települése beszédmódját, sajnálnák, ha eltűnne, saját nyelvhasználatukon – saját bevallásuk szerint – nem módosítanak formális szintéren, és nem szégyellik azt. Az adatközlők ötöde azonban tanulságos, ezzel ellentétes tapasztalatokról számolt be.

Közép-dunántúli beszélők nyelvjárási tudata az Új magyar nyelvjárási atlasz szociolingvisztikai kérdőívére adott válaszok alapján

In: Kiss, Jenő (szerk.) Új magyar nyelvjárási atlasz : Konceptió, anyaggyűjtés, korpusz, tanulmányok

Budapest, Magyarország : Magyar Nyelvtudományi Társaság, (2020) , 14 p. Megj. e.

Könyvrészlet/Szaktanulmány (Könyvrészlet)/Tudományos

On Dialect Awareness in the Middle Transdanubian Region of Hungary

ALKALMAZOTT NYELVTUDOMÁNY 20 : 1 pp. 1-19. , 19 p. (2020)

Folyóiratcikk/Szakcikk (Folyóiratcikk)/Tudományos

Adalékok a nyelvjárási tudat kérdésköréhez az Új magyar nyelvjárási atlasz néhány dunántúli kutatópontjáról

ERUDITIO - EDUCATIO 14 : 3 pp. 88-100. , 13 p. (2019)

Folyóiratcikk/Szaccikk (Folyóiratcikk)/Tudományos

(3) A vidéki középiskolás tanulók tájszóismeretét felmérő vizsgálat objektív és viszonylag nagy mintán is igazolta a mindennapi tapasztalatokat a nyelvjárási színezetű nyelvhasználat létezéséről. A több száz adatközlő részvételével zajlott kutatás során a tanulók több tucat, a MNyA.-ban a környékre adatolt tájszó ismeretéről adtak számot, és minden évfolyamon (9–12.), mindkét vizsgált évben (2014 és 2018) közel egységes eredmények születtek az ismert, illetve kevésbé ismert szavak csoportjairól és arányairól.

A nyelvjárási háttér és a második nyelv elsajátításával kapcsolatos motivációk vizsgálata: Egy kísérlet tanulságaiból

ANYANYELV-PEDAGÓGIA XIII : 4. (2020) (társszerzős) Megj. e.

Folyóiratcikk/Szaccikk (Folyóiratcikk)/Tudományos

Balaton vidéki fiatalok tájszókészletéről egy kérdőíves vizsgálat tükrében

MAGYAR NYELV 116: 2 pp. 256-270. , 15 p. (2020)

Folyóiratcikk/Szaccikk (Folyóiratcikk)/Tudományos

Változások az anyanyelv-pedagógiában? Adalékok a nyelvjárási háttér és az iskola kapcsolatának vizsgálatához

In: Kaposi, József; Szőke-Milinte, Enikő (szerk.) Pedagógiai változások - a változás pedagógiája

Budapest, Magyarország : Szaktudás Kiadó Ház, (2019) pp. 190-201. , 12 p.

Könyvrészlet/Szaktanulmány (Könyvrészlet)/Tudományos

Regionalizmusok fiatalok nyelvhasználatában: tények, problémák, javaslatok

In: Balázs, Géza; Lengyel, Klára (szerk.) Grammatika és oktatás – időszerű kérdések : Struktúra, funkció, szemiotika, hálózat

Budapest, Magyarország : ELTE BTK Mai Magyar Nyelvi Tanszék, Inter Nonprofit Kft., MSZT, (2018) pp. 287-296. , 10 p.

Könyvrészlet/Szaktanulmány (Könyvrészlet)/Tudományos

Tények és tapasztalatok a dialektológiai ismeretek tanításáról

In: Czetter, Ibolya; Hajba, Renáta; Tóth, Péter (szerk.) VI. Dialektológiai Szimpozion : Szombathely, 2015. szeptember 2-4.

Szombathely, Magyarország, Nyitra, Szlovákia : Nyugat-magyarországi Egyetem Savaria Egyetemi Központ, Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kar, (2016) pp. 509-517. , 9 p.

Könyvrészlet/Szaktanulmány (Könyvrészlet)/Tudományos

A kisebb finnugor népek és a magyar nyelv nyelvjárási helyzetéről napjainkban

HUNGAROLÓGIAI ÉVKÖNYV 16 pp. 77-87. , 11 p. (2015) (társszerzős)

Folyóiratcikk/Szaccikk (Folyóiratcikk)/Tudományos

Fiatalok kettősnyelvűségéről

In: Bátyi, Szilvia; Vígh-Szabó, Melinda (szerk.) A nyelv: rendszer, használat, alkalmazás : Language - system, usage, application

Budapest, Magyarország : Tinta Könyvkiadó, (2015) pp. 185-197. , 13 p.
Könyvrészlet/Szaktanulmány (Könyvrészlet)/Tudományos

Hittel és meggyőződéssel a nyelvjárásokról

In: Balázs, Géza; Juhász, Dezső; Zelliger, Erzsébet (szerk.) Élő tájnyelvek : Válogatás az Emberi Erőforrások Minisztériuma és az Anyanyelvápolók Szövetsége anyanyelvi pályázataiból

Budapest, Magyarország : Anyanyelvápolók Szövetsége, (2014) pp. 169-179. , 11 p.
Könyvrészlet/Szaktanulmány (Könyvrészlet)/Tudományos

(4) A középiskolás korosztály körében eltöltött tíz év részt vevő megfigyelése szintén fontos adalékokhoz, kiegészítő eredményekhez vezetett a témában. A tanulók szóbeli és írott nyelvhasználatának folyamatos megfigyelése, a spontán nyert adatok százalai igazolták a nyelvjárási eredetű helyesírási hibák, és a köznyelv szempontjából „nyelvhelyességi hibák” létezését, miként azt is, hogy a dialektológiai ismeretek témakörével nem csupán érdemes, hanem szükséges is foglalkozni az iskolában. Megfelelő szintű anyanyelvi tudatosság birtokában ugyanis elkerülhetők lennének az ortográfiai hibák, az alaktani és mondattani regionalizmusokból adódó „nyelvhelyességi” kérdések pedig megfelelő, és nem az anyanyelvváltozat szégyellésére és feladására motiváló értelmezést nyernének.

Változások az anyanyelv-pedagógiában? Adalékok a nyelvjárási háttér és az iskola kapcsolatának vizsgálatához

In: Kaposi, József; Szőke-Milinte, Enikő (szerk.) Pedagógiai változások - a változás pedagógiája

Budapest, Magyarország : Szaktudás Kiadó Ház, (2019) pp. 190-201. , 12 p.
Könyvrészlet/Szaktanulmány (Könyvrészlet)/Tudományos

Nyelvjárástani munkafüzet

Budapest, Magyarország : Tinta Könyvkiadó (2018) , 48 p.
ISBN: 9789634091288
Könyv/Oktatási anyag (Könyv)/Oktatási

Regionalizmusok fiatalok nyelvhasználatában: tények, problémák, javaslatok

In: Balázs, Géza; Lengyel, Klára (szerk.) Grammatika és oktatás – időszerű kérdések : Struktúra, funkció, szemiotika, hálózat

Budapest, Magyarország : ELTE BTK Mai Magyar Nyelvi Tanszék, Inter Nonprofit Kft., MSZT, (2018) pp. 287-296. , 10 p.
Könyvrészlet/Szaktanulmány (Könyvrészlet)/Tudományos

A nyelvjárások írásbeliségéről fiatalok nyelvhasználatában

In: Károly, Krisztina; Homonnay, Zoltán (szerk.) Kutatások és jó gyakorlatok a tanárképzés tudós műhelyeiből

Budapest, Magyarország : ELTE Eötvös Kiadó, (2016) pp. 94-109. , 16 p.
Könyvrészlet/Szaktanulmány (Könyvrészlet)/Tudományos

Az érték a szülőföldön hever – Az anyanyelvjárás mint stabilitás a változó világban

In: Bíró, Gergely (szerk.) Nemzeti kultúra és mítosz a globális átalakulás korszakában
Miskolc, Magyarország : Bíbor Kiadó, (2016) pp. 162-167. , 6 p.
Könyvrészlet/Szaktanulmány (Könyvrészlet)/Tudományos

Hittel és meggyőződéssel a nyelvjárásokról

In: Balázs, Géza; Juhász, Dezső; Zelliger, Erzsébet (szerk.) *Élő tájnyelvek : Válogatás az Emberi Erőforrások Minisztériuma és az Anyanyelvápolók Szövetsége anyanyelvi pályázataiból*

Budapest, Magyarország : Anyanyelvápolók Szövetsége, (2014) pp. 169-179. , 11 p.
Könyvrészlet/Szaktanulmány (Könyvrészlet)/Tudományos

(5) A közösségi média nyelvhasználatában megjelenő regionalizmusokat, illetve az azokkal kapcsolatban megjelenő attitűdöket elemző és kategorizáló kutatás kimutatta egyrészt, hogy a nyelvjárási színezetű nyelvhasználat a digitális világ írott beszélnyelviségében is jellemző, másrészt, hogy ez – általában negatív – reakciókat vált ki a felhasználókból, és jellemzően szégyenlő-önfeladó, esetleg ellenszenvező-védekező attitűdöt az érintettekben. A vizsgálat ezáltal figyelmeztet a preskriptív, egynormájú szemlélet uralkodására a mindennapi (digitális) kommunikációban, ezzel párhuzamosan a kiegyensúlyozó-funkcióelkülönítő viszonyulás elsajátíttatásának a szükségességére, továbbá a közösségi médiára mint a szociolingvisztikai és dialektológiai vizsgálatok egy újabb adatforrására, és mint a tudományos ismeretterjesztés egy lehetséges felületére is.

Regionális nyelvi sajátosságok megjelenése és megítélése a közösségi médiában

MÉDIAKUTATÓ: MÉDIAELMÉLETI FOLYÓIRAT XXI : 2 pp. 59-73. , 15 p. (2020)
Folyóiratcikk/Szaccikk (Folyóiratcikk)/Tudományos

A nyelvjárások írásbeliségéről fiatalok nyelvhasználatában

In: Károly, Krisztina; Homonnay, Zoltán (szerk.) *Kutatások és jó gyakorlatok a tanárképzés tudós műhelyeiből*

Budapest, Magyarország : ELTE Eötvös Kiadó, (2016) pp. 94-109. , 16 p.
Könyvrészlet/Szaktanulmány (Könyvrészlet)/Tudományos

A "kétfajta kultúra birtokosai"-ról

In: Bárh, M János; Bodó, Csanád; Kocsis, Zsuzsanna (szerk.) *A nyelv dimenziói : Tanulmányok Juhász Dezső tiszteletére*

Budapest, Magyarország : Magyar Nyelvtudományi Társaság, ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet, (2015) pp. 205-211. , 7 p.
Könyvrészlet/Szaktanulmány (Könyvrészlet)/Tudományos

(6) A közoktatási dokumentumok vonatkozó részleteinek az elemzése a kötet kéziratának leadásakor hatályos Nemzeti alaptanterv és a kerettanterv, valamint a magyar nyelv és irodalom érettségi vizsgaszabályzat és javítókulcs között feszülő ellentétre figyelmeztet: arra, hogy utóbbiakban továbbra is az egynormájú nyelvszemlélet uralkodik implicit módon. Így hiába tanítja meg az iskola elméletben a nyelv táji változatosságának megbecsülését, ha a köznevelésben eltöltött évek legfontosabb, záró vizsgájának szabályzata ezeket figyelmen kívül hagyja, illetve hibaként kezeli.

Változások az anyanyelv-pedagógiában? Adalékok a nyelvjárási háttér és az iskola kapcsolatának vizsgálatához

In: Kaposi, József; Szőke-Milinte, Enikő (szerk.) *Pedagógiai változások - a változás pedagógiája*

Budapest, Magyarország : Szaktudás Kiadó Ház, (2019) pp. 190-201. , 12 p.
Könyvrészlet/Szaktanulmány (Könyvrészlet)/Tudományos

A nyelvjárási háttér kezelése az iskolában: Egy attitűdvizsgálat eredményeiből
KÖNYV ÉS NEVELÉS: AZ OKTATÁSKUTATÓ ÉS FEJLESZTŐ INTÉZET
FOLYÓIRATA 21 : 1 pp. 101-113. , 13 p. (2019)
Folyóiratcikk/Szakcikk (Folyóiratcikk)/Tudományos

Regionalizmusok fiatalok nyelvhasználatában: tények, problémák, javaslatok
In: Balázs, Géza; Lengyel, Klára (szerk.) Grammatika és oktatás – időszerű kérdések :
Struktúra, funkció, szemiotika, hálózat
Budapest, Magyarország : ELTE BTK Mai Magyar Nyelvi Tanszék, Inter Nonprofit
Kft., MSZT, (2018) pp. 287-296. , 10 p.
Könyvrészlet/Szaktanulmány (Könyvrészlet)/Tudományos

A nyelvjárások írásbeliségéről fiatalok nyelvhasználatában
In: Károly, Krisztina; Homonnay, Zoltán (szerk.) Kutatások és jó gyakorlatok a
tanárképzés tudós műhelyeiből
Budapest, Magyarország : ELTE Eötvös Kiadó, (2016) pp. 94-109. , 16 p.
Könyvrészlet/Szaktanulmány (Könyvrészlet)/Tudományos

(7) A tanítók és tanárok körében végzett országos felmérés szintén igazolta a mindennapi tapasztalatokat. Kimutatta, hogy a pedagógusok elméletben ugyan elfogadják a nyelvjárási beszédmódot illetően, a gyakorlatban viszont már nem tudják ezt a szemléletet kellő hatékonysággal és eredményességgel közvetíteni: tudásuk a kérdésről még a magyar szakot végzettek esetén is inkább sztereotípiákon, semmint helytálló ismereteket alapul. Ebből voltaképpen egyenesen következik az egyetemisták (1), az idősebbek (2) és a közösségimédia-használók (5) körében kimutatott tévhitek terjedése, az alacsony fokú nyelvi-nyelvjárási tudatosság és a még mindig döntően egynormájú nyelv szemlélet egyeduralma. A kutatás következtetései a pedagógusok felkészítésének hiányosságaira figyelmeztetnek, továbbá kijelölik a szükséges szakmódszertani fejlesztések irányait.

Teachers' attitudes towards regional dialects in Hungary
JOURNAL OF RESEARCH IN SPECIFIC DIDACTICS 8. , 19 p. (2020) Megj. e.
Folyóiratcikk/Szakcikk (Folyóiratcikk)/Tudományos

Ambivalent Attitudes to Regional Dialects in Hungary: Investigating Students and Teachers
Indonesian Research Journal in Education 3 : 2 pp. 340-357. , 18 p. (2019)
Folyóiratcikk/Szakcikk (Folyóiratcikk)/Tudományos

A nyelvjárási háttér kezelése az iskolában: Egy attitűdvizsgálat eredményeiből
KÖNYV ÉS NEVELÉS: AZ OKTATÁSKUTATÓ ÉS FEJLESZTŐ INTÉZET
FOLYÓIRATA 21 : 1 pp. 101-113. , 13 p. (2019)
Folyóiratcikk/Szakcikk (Folyóiratcikk)/Tudományos

Változások az anyanyelv-pedagógiában? Adalékok a nyelvjárási háttér és az iskola kapcsolatának vizsgálatához
In: Kaposi, József; Szőke-Milinte, Enikő (szerk.) Pedagógiai változások – a változás pedagógiája
Budapest, Magyarország : Szaktudás Kiadó Ház, (2019) pp. 190-201. , 12 p.
Könyvrészlet/Szaktanulmány (Könyvrészlet)/Tudományos

Nyelvjárástani munkafüzet

Budapest, Magyarország : Tinta Könyvkiadó (2018) , 48 p.

ISBN: 9789634091288

Könyv/Oktatási anyag (Könyv)/Oktatási

Tények és tapasztalatok a dialektológiai ismeretek tanításáról

In: Czetter, Ibolya; Hajba, Renáta; Tóth, Péter (szerk.) VI. Dialektológiai Szimpozion : Szombathely, 2015. Szeptember 2-4.

Szombathely, Magyarország, Nyitra, Szlovákia : Nyugat-magyarországi Egyetem

Savaria Egyetemi Központ, Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai

Tanulmányok Kar, (2016) pp. 509-517. , 9 p.

Könyvrészlet/Szaktanulmány (Könyvrészlet)/Tudományos

(8) Az értekezés fontos, bár nem saját empirikus kutatást bemutató fejezete a témához kapcsolódó hazai és nemzetközi szakirodalom tanulságait ismerteti. Az elméleti összefoglaló legjelentősebb „eredménye”, hogy bemutatja a kettősnyelvűség kognitív előnyeivel kapcsolatos legfrissebb nemzetközi kutatási eredményeket, amelyek a nyelvi-nyelvjárási tudatosítás szerepének egy más, eddig nem vizsgált aspektusára hívják fel a figyelmet, továbbá számos külföldi ország viszonyulását a területi variabilitással kapcsolatban, amely a magyarországi közoktatás számára is fontos tanulságokkal és számos jó példával szolgálhat. Ezekre a legtöbb fent, illetve alább felsorolt tanulmányom elméleti bevezetője és/vagy kitekintése utal változó terjedelemben.

(9) A kutatások révén feltárt problémákat tanításmódszertani javaslatok, ajánlások és konkrét feladatok is követik nagy számban. Ezek önmagukban nem jelentenek megoldást a fent bemutatott helyzetre, de mindenképpen segítséget nyújtanak azoknak a pedagógusoknak és pedagógusjelölteknek, akik felismerik a témakörrel való foglalkozás jelentőségét, és nem csupán elméletben kívánják tanítani a dialektológiai ismereteket, hanem diákjaik metanyelvi tudatosságát és nyelvi toleranciáját is fejlesztenék. A fejezet legfőbb „eredménye” a változatos munkaformákra építő saját feladatok és a témakör tanításához kapcsolódó további segédanyagok összefoglaló bemutatása.

Változások az anyanyelv-pedagógiában? Adalékok a nyelvjárási háttér és az iskola kapcsolatának vizsgálatához

In: Kaposi, József; Szőke-Milinte, Enikő (szerk.) Pedagógiai változások – a változás pedagógiája

Budapest, Magyarország : Szaktudás Kiadó Ház, (2019) pp. 190-201. , 12 p.

Könyvrészlet/Szaktanulmány (Könyvrészlet)/Tudományos

Dialektusok és modernitás: új módszerekkel a nyelvjárásokról az iskolában

ANYANYELV-PEDAGÓGIA 12 : 1 Paper: =772 , 14 p. (2019)

Folyóiratcikk/Szaccikk (Folyóiratcikk)/Tudományos

Nyelvjárástani munkafüzet

Budapest, Magyarország : Tinta Könyvkiadó (2018) , 48 p.

ISBN: 9789634091288

Könyv/Oktatási anyag (Könyv)/Oktatási

Regionalizmusok fiatalok nyelvhasználatában: tények, problémák, javaslatok
In: Balázs, Géza; Lengyel, Klára (szerk.) Grammatika és oktatás – időszerű kérdések :
Struktúra, funkció, szemiotika, hálózat
Budapest, Magyarország : ELTE BTK Mai Magyar Nyelvi Tanszék, Inter Nonprofit
Kft., MSZT, (2018) pp. 287-296. , 10 p.
Könyvrészlet/Szaktanulmány (Könyvrészlet)/Tudományos

A "kétfajta kultúra birtokosai"-ról
In: Bárány, M János; Bodó, Csanád; Kocsis, Zsuzsanna (szerk.) A nyelv dimenziói :
Tanulmányok Juhász Dezső tiszteletére
Budapest, Magyarország : Magyar Nyelvtudományi Társaság, ELTE Magyar
Nyelvtudományi és Finnugor Intézet, (2015) pp. 205-211. , 7 p.
Könyvrészlet/Szaktanulmány (Könyvrészlet)/Tudományos

Hittel és meggyőződéssel a nyelvjárásokról
In: Balázs, Géza; Juhász, Dezső; Zelliger, Erzsébet (szerk.) Élő tájnyelvek : Válogatás
az Emberi Erőforrások Minisztériuma és az Anyanyelvápolók Szövetsége anyanyelvi
pályázataiból
Budapest, Magyarország : Anyanyelvápolók Szövetsége, (2014) pp. 169-179. , 11 p.
Könyvrészlet/Szaktanulmány (Könyvrészlet)/Tudományos

Pozitívan a nyelvjárásokról -- az iskolában is
ANYANYELV-PEDAGÓGIA IV. : 4. Paper: =347 , 15 p. (2011)
Folyóiratcikk/Szaccikk (Folyóiratcikk)/Tudományos

(10) A szépirodalom és a dialektológia kapcsolatával foglalkozó két kutatás a MDial. vonatkozó fejezeteivel összevetett példák sokaságával mutatja be a Nagy László válogatott műveiben és Szabó Magda Szüret című elbeszélő költeményében megjelenő regionalizmusok típusait, ezzel is figyelmeztetve arra, hogy szépirodalmi alkotások nyelve korántsem csak a standard lehet. A két tanulmány az értekezés szakmódszertani fejezetében kapott helyet, ezzel is jelezve, hogy a témakörhöz tartozó ismeretek nem csupán az anyanyelvi órák illetékességébe tartoznak.

Regionalizmusok Szabó Magda Szüret című elbeszélő költeményében
ISKOLAKULTÚRA: PEDAGÓGUSOK SZAKMAI-TUDOMÁNYOS
FOLYÓIRATA 28 pp. 74-80. , 7 p. (2018)
Folyóiratcikk/Szaccikk (Folyóiratcikk)/Tudományos

Nyelvjárástani munkafüzet
Budapest, Magyarország : Tinta Könyvkiadó (2018) , 48 p.
ISBN: 9789634091288
Könyv/Oktatási anyag (Könyv)/Oktatási

2.2. Ismertetések

Spanyolországi konferencia a grammatikatanítás és a metanyelvi tudat kapcsolatáról (III. International Conference on Teaching Grammar)

ANYANYELV-PEDAGÓGIA 12 : 2 Paper: =788 , 5 p. (2019)

Folyóiratcikk/Ismertetés (Folyóiratcikk)/Tudományos

A magyar nyelvjárásokról a XXI. században

ANYANYELV-PEDAGÓGIA 9 : 4 Paper: =657 , 7 p. (2016)

Folyóiratcikk/Szakcikk (Folyóiratcikk)/Tudományos

Kolláth Anna szerk., A muravidéki kétnyelvű oktatás fél évszázada

MAGYAR NYELV 108. : 1. pp. 98-101. , 4 p. (2012)

Folyóiratcikk/Ismertetés (Folyóiratcikk)/Tudományos

2.3. Konferencia-előadások

• Felkért előadóként:

- Munkafüzet dialektológiai ismeretek tanításához – és ami mögötte van. Tankönyvkutatás – fordított tankönyvek – kétnyelvűség nemzetközi tankönyvkutató szimpózium. Selye János Egyetem – Variológiai Kutatócsoport. Komarno, Szlovákia. 2019. november 22.
- Dialektus, regiolektus és nyelvi sokszínűség az iskolában. V. Vályi András országos anyanyelv-pedagógiai konferencia. ELTE BTK. 2017. december 5.
- Nagy László nyelvhasználatáról dialektológus- és diákszemmel. Az újratertemzés indulata – Nagy László a legifjabb nemzedék szemével. Magyar Írószövetség, Budapest. 2015. november 18.
- Az érték a szülőföldön hever. 43. Tokaji Író tábor. Magyar Írószövetség, Tokaj. 2015. augusztus 13–16.
- A nyelvjárásokról: attitűdök, ismeretek, tanítási módszerek. III. Vályi András országos anyanyelvpedagógiai konferencia. ELTE BTK, Budapest. 2013. december 7.
- A nyelvjárástani ismeretek szerepe az anyanyelvi nevelésben „Tájnyelv és oktatás”. Írók Alapítványa – Széphalom Könyvműhely, Magyar Írószövetség, Budapest. 2013. április 23.

• További külföldi és külhoni előadások:

- Nyelvi tudat és mentalitás: A nyelvjárási háttér hátrányairól és előnyeiről objektíven. Köztes terek nemzetközi konferencia. Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem, Csíkszereda. 2019. április 26–27.
- Regiolects in modern Hungarian and public education. III. International Conference on Teaching Grammar. Universitat Autònoma de Barcelona. Barcelona, Spain. 23–25th January 2019.
- Regiolect in digital? The case of Hungarian. 43. Österreichische Linguistiktagung. Alpen-Adria-Universität, Klagenfurt, Austria. 8–10th December 2017.
- Regional language features – attitudes and their effects on mother tongue education in Hungary. American Hungarian Education Association. University of Maryland, Washington, D. C., USA. 26–28th April 2016.

- **További magyarországi előadások:**

- Regionalitás 2.0. Nyelvhasználat és nyelvi attitűd a digitális kultúrában. KDFI 2020 – A magyar internet története. BME–ELTE, Budapest. 2020. február 13–14.
- Magyar szociodialektológia: Értékmentés terepen és tanteremben. Értékmentő és értékteremtő tudományok. VEAB Nyelv- és Irodalomtudományi Szakbizottsága – Pannon Egyetem MFTK. Veszprém. 2019. november 25–26.
- Nyelvi attitűdök az egyetemen: Egy országos felmérés tanulságaiból. XXI. Pszicholingvisztikai Nyári Egyetem. Balatonalmádi. 2019. május 26–30.
- A lakóhelyről az egyetemre: Helyzetelemzés és problémafelvetés. A magyar nyelvjárások a XXI. században – nyelvstratégiai megközelítésben. Magyar Nyelvstratégiai Intézet, Budapest. MTA. 2018. december 4–5.
- Regionalizmusok és következményeik fiatalok elsődleges és másodlagos írásbeliségében. Új nézőpontok a magyar nyelv leírásában 6. ELTE BTK, Budapest. 2016. november 24–25.
- A nyelvi sokszínűség: előny vagy hátrány? Tudós tanárok – Tanár tudósok: Fókuszban a tanulás és a tanítás értékelése. ELTE Tanárképző Központ, Budapest. 2016. november 8–9.
- A nyelvjárások írásbeliségéről fiatalok nyelvhasználatában. XVIII. Pszicholingvisztikai Nyári Egyetem. Balatonalmádi. 2016. május 29. – június 2.
- Facts and experiences on teaching dialectology. Day of Science. University of Pannonia, Veszprém. 2–3rd November 2015.
- Tények és tapasztalatok a dialektológiai ismeretek tanításáról. VI. Dialektológiai Szimpozium. NYME SEK, Szombathely. 2015. szeptember 2–4.
- Pedagógusok attitűdjei a nyelvjárásokról. XVII. Pszicholingvisztikai Nyári Egyetem. Balatonalmádi. 2015. május 31. – június 4.
- Finnugor nyelvek nyelvjárásairól – terület, státusz, víziók. Térátlépések Nemzetközi Konferencia. PE, Veszprém. 2015. március 26–27. (Vigh-Szabó Melindával)
- Fiatalok szlengjéről és idősök nyelvjárásáról – vagy fordítva? Új nézőpontok a magyar nyelv leírásában 5. ELTE BTK, Budapest. 2014. november 27–28.
- Fiatalok kettősnyelvűségéről. XVI. Pszicholingvisztikai Nyári Egyetem, Balatonalmádi. 2014. május 25–29.
- A nyelvjárásművelés: hagyományörzés? Találkozások az anyanyelvi nevelésben 2. PTE BTK, Pécs. 2014. május 16–17.
- A nyelvjárási beszéd mint stigmatizáló tényező. Társadalmi egyenlőtlenségek és az oktatási rendszer Európában. Pannon Egyetem Neveléstudományi Intézet, Pápa. 2013. március 22.
- Szleng és regionális köznyelv összefüggései a XXI. században. Tudomány Napja konferencia. Pannon Egyetem MFTK, Veszprém. 2012. november 6.
- A nyelvjárás – szégyen? 8. Félúton konferencia. ELTE BTK, Budapest. 2012. október 11–12.

2.4. Ösztöndíjak, díjak

- MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíj (2020–2023)
- Erasmus+ Felsőoktatási munkatársak oktatási célú mobilitása: Olaszország, University of Cagliari (2019)
- Erasmus+ Felsőoktatási munkatársak képzési célú mobilitása: Norvégia, Inland Norway University of Applied Sciences (2019)
- TKA 12.a. Cseh állami ösztöndíj, Charles University of Prague (2018)

- NKA Ismeretterjesztés és Környezetkultúra Kollégiuma 201102/03009 (2017)
- TKA 5.2.C Észtt állami ösztöndíj, University of Tartu, Tallinn University (2016)
- Emberi Erőforrások Minisztériuma – Anyanyelv- és Nyelvtudományi Szövetség: „Élő tájnyelvek” pályadíj (2014)

2.5. További tudományos tevékenység

- **Szerkesztői tevékenység**
  - Anyanyelv-pedagógia folyóirat: alapító szerkesztőbizottsági tag, rovatvezető: Naptár: 2008–2014; Postaláda: 2014–2020; Kitekintő: 2020–
- **Felkért lektor**
  - Alkalmazott Nyelvtudomány folyóirat (magyar és angol nyelven)
  - Anyanyelv-pedagógia folyóirat
  - Kiss Gábor főszerk. 2019. Nagy magyar tájszótár. Tinta Könyvkiadó. Budapest. pp. 1001.
  - Bárány M. János et al. szerk. 2015. A nyelv dimenziói. Tanulmányok Juhász Dezső tiszteletére. Magyar Nyelvtudományi Társaság – ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet. Budapest.
- **Vendégelőadások:** University of Cagliari, Olaszország (2019)
  - Hungarian Sociodialectology
  - Language Attitudes to Dialects
  - Changing Dialects in a Changing World
  - The Role of Dialects in the Hungarian Speech Community

2.6. Tudományos ismeretterjesztés

- **Szitakötő gyermekirodalmi folyóirat számára:**
  - A szív nyelve (2020/4)
  - A föld alól az érett kalászig (2020/2)
  - A pillangó esete a mézeskaláccsal (2019/4)
  - Fölösleges vonzalom? Felesleges utálat? (2020/3)
  - Nyelvünk részei (2019/1)
- **Televízióban:** M5, Duna TV, Duna World: Édes Anyanyelvünk (2020: 3 adás, 2019: 4 adás), M5: Híradó (2019)
- **Rádióban:** Kossuth Rádió: Édes Anyanyelvünk (2020: 10 adás, 2019: 4 adás), Rádió Bézs: Mozaik (2019)
- **Sajtóban:** f21 – A fiatalság százada (2020), vahir.hu / Veszprém megyei online hírportál (2020), Modern Iskola (2019), Napló: Veszprém megye napilapja (2019)
- **Kutatók Éjszakája-előadások** (Pannon Egyetem): Egy kutatás fel nem használható adatairól (2014), A nyelvészeti terepmunkáról – az adatközlők és a kutatók szemével (2013)
- **További előadások,** rendhagyó anyanyelvi órák felkérésre (Veszprém, Tapolca)
- **Kiállítások:** A magyar nyelvjárások és az Új magyar nyelvjárás atlasz projekt (Veszprém megye 10 általános és középiskolája számára, 2012), Székelyföld és Kárpátalja nyelvjárása (Tapolca, 2012)

3. A habilitáció témakörén túli tudományos tevékenység

3.1. Fiatalok nyelvi mentalitása és a szleng

Az ELTE Nyelvtudományi Doktori Iskolájában 2013-ban 100% summa cum laude eredménnyel megvédett disszertációm magyarországi fiatalok szlenggel kapcsolatos nyelvi attitűdjeivel foglalkozott. A szleng összetett, dinamikus nyelvi, társadalmi és pszichológiai jelenség, amelynek vizsgálata során számos szakirodalmi ellentmondásra bukkanhatunk meghatározását, nyelvrendszer-tani helyét és jellemzőit illetően is. Meghatározását éppen ez a komplexitás nehezíti (EBLE 1999a: 227), s a kutatók többsége szerint „nem is lehet funkciójától és használatától függetlenül definiálni” (EBLE 1999b: 138). A szakirodalmi ambivalencia egyik alapja, hogy „[a] szleng nemcsak időben változik, mégpedig viszonylag igen gyorsan, hanem más-más helyet foglal el az egyes nemzeti nyelvközösségek nyelvhasználati változásainak rendszerében, s ez az egyes nemzeti szlengek összetételében és funkcióiban is tükröződik” (PÉTER 1999: 26). A magyar szleng is évszázadokon át tartó nyelvi-nyelvhasználati és társadalmi változások során jutott el jelenlegi állapotáig és módosult megítéléséig. A felé irányuló attitűdök változatosságát akkor érthetjük meg igazán, ha történeti háttérével is tisztába kerülünk.

A terminológiával kapcsolatos problémákat kiválóan jelképezi a *slang* szó eredetének bizonytalansága. A XVIII. század óta adatolt angol szót a *sling* 'eldob' vagy a *beggars' language* 'koldusnyelv', *rouges' language* 'csavargónyelv' kifejezésekből eredeztetik (EBLE 1999a: 227). Első előfordulásaiban az alvilági csoportok speciális szókészletét jelölte, a *cant*, a *flash* és az *argot* 'tolvajnyelv' jelentésű szavak szinonimájaként (a szlavisták többsége például máig rokon értelműként kezeli az *argó*, *zsargon*, *tolvajnyelv* és *szleng* terminusokat az orosz nyelvben, l. FENYVESI I. 1997, TÓTH SZ. 2008). A nemzetközi terminológiai keveredés gyökerei tehát évszázadokkal ezelőttre nyúlnak vissza, s a magyar példához hasonló alakulási tendencia figyelhető meg más nyelvek esetén is. Ezért is lehet alapja KIS TAMÁS azon elképzelésének, hogy a szleng nyelvi univerzálé, azaz „minden beszélt nyelvnek minden korszakában jelen van” (KIS 1997: 241, l. még KIS 2006), de ennek bizonyítására természetesen nem áll elegendő empirikus anyag rendelkezésünkre (l. PÉTER 1999). Az eredetileg csavargók, koldusok, tolvajok rejtőzködését elősegítő sajátos szókészlet – amelyről már a XIII. századból is maradtak feljegyzések – a XX. század társadalmi változásai során további rétegek nyelvhasználatába is kezdett beszüremkedni, ennél fogva a szókincset jelölő műszók jelentése is elkezdett kibővülni. Így az alvilág nyelvét, az *argó* (*fattyúnyelv*, *jassznyelv*) jelenségét ma már inkább a szleng egyik változataként tartjuk számon (SZABÓ D. 2011), akárcsak az *ifjúsági nyelvet* vagy a *diáknyelvet*,

hiszen ezek a megnevezések is csupán egy szűkebb rétegre vonatkoznak, amelyekhez viszont nem kizárólagosan kötődik a szleng használata. JOHN CAMDEN HOTTEN szótáríró pedig már 1913-ban így fogalmazott: „a szleng ma már nemcsak az utcákon és a börtönökben hallatja hangját, hanem az ügyvédi kamarában, a bírói pulpituson, a templomi szószéken vagy akár a parlamentben is” (HOTTEN 1913/2013: 1. n.; köszönöm a hivatalos magyar fordítás módosítására tett javaslatot Siptár Péternek; l még. PARTRIDGE 1933/2002: 24). Dolgozatomban a mai hazai gyakorlatnak megfelelően a *szleng* terminust használtam PÉTER MIHÁLY felfogását követve. Eszerint a szleng a fiatalabb nemzedékek körében különösen kedvelt beszédmód – azaz egyfelől szó- és kifejezőkészlet, másfelől sajátos nyelvhasználati- stilisztikai forma (KIS 1997), de nem stílus, sem szociolektus (PÉTER 1999) –, amelynek „elterjedtsége ma már sem »függőlegesen«, sem »vízszintesen«, sem nemzedéki megoszlásban nem lokalizálható” (PÉTER 1980: 275). Nyelvtana tehát voltaképpen azonos a köznyelvével, és a szókincse eltérő (BÁRCZI 1932, vö. még EBLE 2004: 263 és az „argó” normájával kapcsolatban BENKŐ 1988: 24).

A szlenggel kapcsolatos hazai munkák többsége annak szókészletét (pl. SZABÓ E. 2008, PRESINSZKY 2009, KISS B. 2012, CSINTALAN 2012), a szókincs bővülésének változatos és kreatív módjait (pl. KOLOZSVÁRI GRANDPIERRE 1979), terminológiáját (pl. SOURDOT 1991, KIS szerk. 1997, FENYVESI et al. szerk. 1999, TÓTH SZ. 2008), történetét (pl. BÁRCZI 1932, KIS 1997) és szerepköreit (pl. PARTRIDGE 1933/2002, DRAKE 1980/2002, SIPOS 1988, JELISZTRATOV 1998, KIS 2006, MOORE et. al. 2010) vizsgálja, s több tanulmány szól az iskolások feleleteiben, dolgozataiban, illetőleg az idősebbekkel folytatott beszélgetésekben is előforduló szlengszavak kérdésköréről (pl. KOLTÓI 1994, VALLENT 2008), a fiatalok nyelvi és a kommunikációs kompetenciájáról, annak anyanyelv-pedagógiai vonatkozásairól (pl. WACHA 1996, LACZKÓ 2000, 2007, 2008; BÓNA–NEUBERGER 2013; BÓNA 2012). A szlenggel kapcsolatos nyelvi attitűdök vizsgálata, a beszélőközösség nyelvi mentalitásának kérdése (KISS 2002) azonban a téma megközelítésének egy újabb lehetőségére hívja fel a figyelmet. Nevezetesen arra, hogy az egyre több beszédhelyzetben válogatás nélkül használt szleng nem tulajdonítható egyszerűen a „mai fiatalok” nyegle magatartásának, nyelvi, kommunikációs és metanyelvi kompetenciájuk hiányosságainak. Amikor egy fiatal formálisabb nyelvhasználati szintéren is szlengszót használ, nem egyszerűen „kicsúszik” a száján, különösen nem az írott, tehát tervezett szövegalkotás során. Nem jelenthetjük ki, hogy minden – az idősebbek értelmezésében – szituációt tévesztett szóhasználat oka a nyelvi és kommunikációs kompetencia hiányosságaiban keresendő.

Kutatásom alapvető hipotézise az volt, hogy a többség által problémaként, a fiatalok közlésbeli képességeinek hiányosságaként értelmezett „szlengesedési” folyamat nem pusztán

és nem minden esetben hiba, hanem olyan társadalmi változások leképeződése a nyelvhasználatban, mint a család és további kisebb-nagyobb közösségek kapcsolatainak gyengülése, a hagyományos értékek válsága, a stabil viszonyítási pontok, mércék és normák, az értéktulajdonítás bizonytalanná válása, a szocializáció irányának kölcsönössé válása, illetve megfordulása a másodlagos szocializációban. Alapvető funkcióinál fogva a szleng mindig is rendkívüli gyorsasággal és könnyedséggel válaszolt a társadalom változásaira, kihívásaira, mint amilyenek a fenti folyamatok is. A fiatalok nyelvi attitűdjeinek és nyelvhasználati szokásainak a megismerésével a célom, hogy bebizonyítsam: nem minden tanulótlól idegen a nyelvhasználati helyénvalóság fogalma és a nyelvi alkalmazkodás képessége, aki ezzel kapcsolatos „hibát” követ el szóbeli vagy írott megnyilvánulásaiban. Csupán arról van szó, hogy számos szlengszó esetén, többek között a szüleitől, a tanáraitól és a médiából kapott minta miatt, mást gondol egyrészt a „megfelelő” és „nem megfelelő” viselkedés határaitól, másrészt az adott szavak, kifejezések stílusértékéről, ami a beszélőközösség nyelvi mentalitásának módosulását is jelzi. „Amiről szó van, az a nyelvi mentalitástörténetbe tartozik, s mint ilyen a mentalitástörténet része. Mivel nyelvi mentalitásunknak nyelvhasználat-befolyásoló szerepe is van, a vele való foglalkozás a mindenkori jelenben is adhat értékes segítséget a kutatás számára” (KISS 2002: 386). A dolgozatban bemutatott nyelviattitűd-vizsgálat eredményei is abból a szempontból válnak fontossá, hogy megtudjuk, milyen hatással van a magyar nyelv helyzetére és használatára a mindenkori és a mai fiatalok hozzáállása a szlenghez, s hogy ez milyen társadalmi változások nyelvi leképeződése.

A jelenséggel kapcsolatos további feltételezéseim a következők voltak: 1) Napjaink fiataljainak gyakorlatában kevésbé játszik szerepet a szleng lázadó funkciója, a használat oka sokkal inkább a pusztán megszokás. 2) A szleng létezését egyértelműen jónak tartják, nem kívánnak róla leszokni azzal együtt sem, hogy használata okozott már nekik kellemetlenséget. 3) Mindezeket illetően területi eltéréseket nem, életkorit és nemit viszont megkülönböztethetünk: az idősebb tanulók metanyelvi tudata fejlettebb e téren (pl. válaszaik kevésbé kisarkítottak, sikeresebbek a nyelvi alkalmazkodásban), mint a fiatalabb adatközlők, illetőleg a lányok jobban igyekeznek és képesek is kerülni a szleng használatát, mint a fiúk. 4) Főként szüleiktől, de kisebb részben tanáraiktól is hallanak szlenget, amit pozitívan értékelnek, sőt el is várják. 5) Határon túli fiatalok, a magyarországiakhoz hasonlóan, szintén kedvelik a szlenget, de kevésbé használják azt. Szüleiktől és tanáraiktól általában nem is hallanak ilyet, és el se várják tőlük. 6) Kedvelik a médiában hallott szlenget, a politikusokét viszont nem. 7) A szülői, nagyszülői korosztályhoz tartozó falusi adatközlők nem kedvelik, ha szlenget hallanak gyermekeiktől, unokáiktól vagy más fiataloktól, de néhány szót eltanultak és használnak.

A kutatásban elsődlegesen vizsgált korosztály a magyarországi középiskolák 9. és 12. évfolyamának tagjai, azaz a 14–15 és a 18–19 éves tanulók voltak. Az alapsokaság magas létszámára való tekintettel kizárólag a rétegzett mintavétel módszerével dolgozhattam. 2010 tavaszán a hét magyarországi régió nyolc iskolájába (Közép-Magyarországon belül egy fővárosiba és egy vidéki Pest megyeibe) látogattam el személyesen, ahol a két évfolyam egy-egy osztályában nagyjából egy tanórát igénylő kérdőívet tölttettem ki, ideális esetben 10 lánnyal és 10 fiúval (de mindenképpen legalább 20 fővel osztályonként). Ez összesen 320 kérdőívet jelentett. A kérdőívben az eldöntendő kérdések megválaszolása mellett azok indoklását, a szabad véleménynyilvánítást is jelentős mértékben kértem az adatközlőktől.

A kérdőív mellett osztályonként egy-egy adatközlővel, tehát összesen 16 fővel: 8 lánnyal és 8 fiúval irányított szociolingvisztikai interjút is készítettem. Itt főleg a kérdőív nyílt végű kérdéseit tettem fel újra, mert a próbagyűjtések tapasztalatai alapján feltételeztem, hogy a diákok ezekre fognak írásban a legkevesebb eséllyel kielégítő módon vagy egyáltalán válaszolni. Emellett természetesen további kapcsolódó irányok felé is hagytam elterelődni a beszélgetést. A kérdőív és az interjú mellett további hasznos és hiteles nyelvi adatok származtak a kutatás előtt és közben is folyamatosan végzett passzív megfigyelésből.

A kutatást két kisebb vizsgálat eredményei is kiegészítették. Az egyik 20 falusi, felnőtt, illetve idősebb adatközlő attitűdjeit mutatja be, akik saját gyermekeik, unokáik, illetve a média változatos nyelvezetével is szembesülve alakították ki véleményüket a szlengről, sőt akár használják is azt, még ha jóval kisebb mértékben is. Az alanyok az ÚMNyA. projekt adatközlői voltak, akiktől a fent ismertetett szociolingvisztikai kérdőívet kibővítve a szlengről is faggattam az életkorukhoz, élethelyzetükhöz alkalmazkodó nyílt végű kérdésekkel, például: „Mindig megérti a fiatalokat? Használják-e gyermekei / unokái olyan magyar szavakat, amelyeket el kell magyaráztatnia velük? Tetszenek Magának ezek a szavak, kifejezések?” stb. A másik kiegészítő vizsgálat egy kolozsvári líceum húsz 9. és húsz 12. évfolyamos tanulójának attitűdjeit mérte fel. Az itt kitöltetett kérdőív nagy része megegyezett a Magyarországon használttal, néhány kérdést pedig a kisebbségi kétnyelvűségi helyzetből fakadó szociolingvisztikai sajátosságokra koncentrálnak módosítottam és illesztettem be. Például: „Szerinted különbözik a magyarországi és a nálatok használt magyar szleng? Minden alkalommal megértetted, ha valaki magyar szlenget használt? És ha valaki román szlenget használt? Melyik szleng tetszik jobban? magyarországi / romániai magyar / román” stb. (A válaszok alapján tett megállapítások természetesen nem általánosíthatók sem a határon túli magyar fiatalok összességére, de még az erdélyi diákokra sem.)

Az eredmények alapján a szleng szerepköreivel kapcsolatban helyes volt az a feltételezés, hogy a fiatalok sokkal inkább megszokásból, semmint további okoknál fogva – és különösen nem lázadásból – élnek szlenggel. Az előre megadott válaszlehetőségek közül a tanulóknak minden vizsgált intézményben közel azonos hányada jelölte meg funkcióként az egyszerűsítést és a társalgás feloldását, a harmadik leggyakoribb a megszokás volt, a rejtőzködés és a lázadás pedig a sor végére került. Miként TOLCSVAI NAGY GÁBOR (2004: 105) is írja: „amilyen mértékben elterjedt ez az értékmegvonó, ironizáló nyelv, olyan mértékben veszített eredeti karakteres vonásaiból, olyan mértékben csökkent a szembenállás kinyilvánítása [...] megszűnt ellenállónak vagy veszélyesnek lenni a szlenges társalgás”. A fiatalok a magyarországi kutatópontokon és a kolozsvári iskolában is egyöntetűen jónak tartják a szlenget: háromnegyedük kedveli, és nagyjából ugyanennyien nem is kívántak még felhagyni vele, miközben saját bevallásuk szerint is kerültek már miatta kellemetlen helyzetbe: vagy azért, mert nem értették a másik által használt szó jelentését (61,9%), vagy azért, mert szándékuk ellenére is használták akkor, amikor nem akarták (73%). Az életkori és a nemi különbségekre vonatkozó hipotézis igazolódott: a 12. osztályos adatközlők, illetve a lányok önbevallásos alapon sikeresebbek voltak a nyelvi alkalmazkodásban. A végzős tanulók a legtöbb kérdésről összetettebben nyilatkoztak, mint a fiatalabbak.

Feltételezéseim a tanárok és a szülők által használt szlengről, valamint a fiatalok kijavításáról csak részben igazolódtak. Míg pedagógusaikat sokan mesterkéltnek, bizalmaskodónak és komolytalannak tartják a szleng használatakor, a familiáris nyelvhasználat szintjén ugyanez kedvességet és bizalmas viszonyt jelez a fiatalok számára. Arról, hogy szívesen hallanak-e szlenget e két csoport tagjaitól, közel azonos eredmények születtek: az adatközlők 47%-a nem kedveli, ha szlenget hall szüleitől, és 42%-uk tanáraiktól sem. A tanulók 15%-a várja azt a tanároktól, hogy elfogadják diákjaik szlenghasználatát (további 21%-uk megszorításokkal), de ugyanilyen kis hányaduk (12%) tapasztalja azt, hogy szülei kijavítják őket szlenges beszédmódjuk miatt. Az alanyok válaszaiból az is kiderült, hogy a nevelőiktől hallható szleng egy további szerepet is magára ölthet a bizalmas viszony ápolásán túl: megerősítésként szolgálhat számukra. „A szülők is gyakran használnak szlenget, max nem olyan mértékben mint a fiatalság. Ezért egy szavuk sem lehet” (Tapolca, 12., lány). Igazolódott, hogy bár a külső régiók fiataljai, legalábbis a negyven kolozsvári magyar tanuló, ugyanannyira kedveli a szlenget, mint magyarországi társaik, ám jóval nagyobb mértékben (72,5%) várják és fogadják el pedagógusaik kijavítását, és szüleiktől is kevésbé hallanak ilyen szavakat. „A kisebbségi helyzet az ízlés terén is erősen felértékeli a kulturális tradíciók, a klasszikus irodalmi értékek szerepét” (GEREBEN FERENC, idézi PÉNTEK 2009: 1. n).

A média nyelvhasználatára vonatkozó hipotézis csak részben teljesült: a tanulók fele ellenzi az ott hallott szlenget, a politikusokra vonatkozóan pedig ez az arány már 80%. A különbség oka, hogy az általuk hallgatott, olvasott médiaszereplőktől el se várják, hogy mintaszerűen kommunikáljanak, míg az ország döntéshozóitól igen. Internetgazdasági kutatások eredményei arra hívják fel a figyelmet, hogy nemcsak a média befolyásolja a digitális bennszülöttként is jellemzett fiatalokat, hanem fordítva is, ez pedig visszahat a szélesebb közösség szokásaira is. A szülői, nagyszülői korosztályba tartozó falusi adatközlők gondolatai bizonyos mértékig cáfolták az utolsó hipotézist, ugyanis nem mindenki utasítja el a gyermekétől, unokájától és más fiataloktól hallott szlenget. Volt, aki elítélően nyilatkozott róla, de több pozitív attitűdről tanúskodó vélemény is akadt, amely olykor még a szavak eltanulásával is jár. Például: „ha fiatalokkal vagyunk, [...] akkor már én is jobban azt szeretem, ahogy a fiatalok beszélnek” (Egyházasrádóc, 63, nő). Érdekes kiemelni továbbá egy középkorú, a szleng témyeréséről egyébként negatívan nyilatkozó adatközlő gondolatát: „De hát azt mondják a nyelvészek, hogy ha sok ember ugyanígy használja, akkor így fog változni a nyelv. Így mondták a rádióba” (Hernádszurdok, 46, nő).

Nemcsak arra kell tehát gondolnunk, hogy a szabályok enyhülését eredményező társadalmi folyamatok nyilvánulnak meg a fiatalok nyelvi magatartásában, hanem a fiataloknak az egyre megújuló világ jelenségeire reagáló nyelvhasználatuk is visszahat a szabályok módosulására. Az otthoni és az iskolai figyelmeztetés elmaradása vagy egyre enyhébb kifejeződése érthető módon azt sugallhatja a fiataloknak: szóhasználatuk helyénvaló, vagy legalábbis nem tiltott, így téves kép alakulhat ki bennük a beszédpartner elvárásairól. Az őket körülvevő változékony világ pedig nem sokat segít az eligazodásban. Sőt: ebből a világból azt látják, hogy „a legtöbben így beszélnek körülöttem, és ez hozzátartozik a mindennapokhoz” (Miskolc, 12., fiú), illetve: „Manapság kiröhögik az olyanokat, akik tájszóval vagy simán, értelmesen beszélnek” (Budapest, 12., fiú). A szleng fogalma pedig különösen viszonylagos: „az azzal kapcsolatos változások, hogy mit tartunk semleges vagy formális nyelvhasználatnak, azt is megváltoztatják, hogy mit tartunk szlengnek” (pl. ANDERSSON–TRUDGILL 1990 alapján LANTTO 2012: 9 – fordítás tőlem, P. A.). A közösségben élésre bármelyik korosztálynál jobban vágyó serdülőket ma olyan világ veszi körül, amelyben a szűkebb és tágabb normákat továbbhagyományozó család háttérbe szorul, amelyben a felgyorsult élet türelmetlenséget és bizonytalanságot eredményez, amelyben a másik földrészen élők egy kattintással elérhetők, miközben a számítógép előtt ülők a magánytól és a kirekesztettségétől félnek (BAŃCZEROWSKI 2010). A közösségépítő szleng erre jelenthet gyógyírt (CHAPMAN 1999), és nemcsak a fiatalok kortárs csoportjait, hanem a szüleikkel, nagyszüleikkel való kapcsolatukat illetően is.

Csodálkozhatunk-e hát azon, hogy ekkora teret hódított napjainkra? A terjedést pedig, mint láttuk, nemcsak az motiválja, hogy ki-ki számára különféleképpen „elviselhetőbbé” tegye a kort, amelyben élünk (MATOLCSI-PAPP 2006: 155). Szociolingvisztikai alaptétel, hogy a nyelvi változás ütemét társadalmi körülmények befolyásolják (KISS 2003: 46). A szlengszavak stílusértékének módosulása, a köznyelv felé történő közeledése, illetőleg változatos nyelvhasználati színtereken tapasztalható megjelenése tehát a sokak által sokféleképpen megfogalmazott társadalmi folyamatok egyik több oldalról is támogatott következménye.

A 3.1. pontban hivatkozott irodalom

- ANDRESSON, LARS GUNNAR – TRUDGILL, PETER 1999. A szleng. In: FENYVESI et al szerk. 247–60.
- BAŃCZEROWSKI JANUSZ 2010. Mi fenyegeti a jövő nemzedék nyelvi kultúráját? Néhány megjegyzés. *Magyar Nyelvőr* 16–21.
- BÁRCZI GÉZA 1932. A „pesti nyelv”. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 29., Budapest.
- BENKŐ LORÁND 1988. Irodalmi nyelv – köznyelv. In: KISS JENŐ – SZÜTS LÁSZLÓ szerk. *A magyar nyelv rétegződése*. I. kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest. 15–33.
- BÓNA JUDIT 2012. Hogyan mondanak vissza hallott szövegeket a középiskolások? *Anyanyelvpedagógia* 2. <http://anyp.hu/cikkek.php?id=379>.
- BÓNA JUDIT – NEUBERGER TILDA 2013. A spontán beszéd önellenőrzési folyamatainak életkor-specifikus sajátosságai. *Magyar Nyelv* 426–40.
- CHAPMAN, ROBERT L. 1999. Mi a szleng? In: FENYVESI et al. szerk. 273–9.
- CSINTALAN KATALIN 2012. *Szlovákiai és magyarországi diákszleng kutatása*. Rigorózus doktori dolgozat. Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara, Nyitra.
- DRAKE, G. F. 1980/2002. A szleng társas szerepe. In: VÁRNAI-KIS szerk. 293–302.
- EBLE, CONNIE C. 1999a. Szleng. In: FENYVESI et al. szerk. 227–33.
- EBLE, CONNIE C. 1999b. A szleng meghatározásáról. In: FENYVESI et al. szerk. 135–40.
- FENYVESI ISTVÁN 1997. Az orosz szleng és kutatása. In: KIS szerk. 185–233.
- FENYVESI ANNA – KIS TAMÁS – VÁRNAI JUDIT SZILVIA szerk. 1999. *Mi a szleng? Tanulmányok a szleng fogalmáról*. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- JOHN CAMDEN HOTTEN 1913/2013. *The Slang Dictionary. Etymological, Historical and Anecdotal*. Chatto&Windus, London. <http://www.gutenberg.org/files/42108/-42108-h/42108-h.htm>.
- JELISZTRATOV, VLAGYIMIR 1998. *Szleng és kultúra*. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- KIS TAMÁS 1997. Szempontok és adalékok a magyar szleng kutatásához. In: KIS szerk. 237–93.
- KIS TAMÁS 2006. Nyelvi univerzálé-e a szleng? http://mnytud.arts.unideb.hu/-szleng/tanulmanyok/szluniv_hun.htm. (Eredeti megjelenés: KIS, TAMÁS 2006. Is Slang a Linguistic Universal? In: SZABÓ, DÁVID ed. *L’argot: un universel du langage?* (Revue d’Études Françaises 11.) ELTE, Département d’Études Françaises – Centre Interuniversitaire d’Études Françaises, Budapest. 125–41.)
- KIS TAMÁS szerk. 1997. *A szlengkutatás útjai és lehetőségei*. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- KISS BEÁTA 2012. *Szlengelemek vizsgálata a szlovákiai magyar nyelvhasználatban*. Rigorózus doktori dolgozat. Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara, Nyitra.

- KISS JENŐ 2002. A nyelvi mentalitás(történet) egyik fejezetéhez. In: ABLONCZY BALÁZS et. al. szerk. *Hagyomány, közösség, művelődés: Tanulmányok a hatvanéves Kósa László tiszteletére*. BIP Kiadó, Budapest. 386–90.
- KISS JENŐ 2003. Általános kérdések. In: KISS JENŐ – PUSZTAI FERENC szerk. *Magyar nyelvtörténet*. Osiris Kiadó, Budapest. 11–68.
- KOLTÓI ÁDÁM 1994. „Fiatalul” magyarul? (Az ifjúsági nyelv hatása a mindennapi nyelvhasználatra.) In: KEMÉNY GÁBOR – KARDOS TAMÁS szerk. *A magyar nyelvi norma érvényesülése napjaink nyelvhasználatában*. MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest. 181–3.
- LACZKÓ MÁRIA 2000. Miért nem szeretnek felelni a diákok? Egy kísérlet tapasztalatai és tanulságai. *Magyartanítás* 2: 28–34.
- LACZKÓ MÁRIA 2007. Napjaink tizenéveseinek beszéde szóhasználati jellemzők alapján. *Magyar Nyelvőr* 174–84.
- LACZKÓ MÁRIA 2008. Hogyan minősítik a tizenévesek beszédét a diákok és a tanárok? *Anyanyelv-pedagógia* 3–4. <http://www.anyp.hu/cikkek.php?id=87>.
- LANTTO, HANNA 2012. Code-switching, swearing and slang: The colloquial register of Basque in Greater Bilbao. *International Journal of Bilingualism*, August 2012: 1–16.
- MATOLCSI-PAPP ZOLTÁN 2006. Nemzedékek alkonya. In: CSEPELI GYÖRGY – KÍGYÓS ÉVA – POPPER PÉTER szerk. *Magára hagyott generációk. Fiatalok és öregek a XXI. században*. Saxum Kiadó, Budapest. 147–60.
- MOORE, ROBERT L. – BINDLER, ERIC – PANDICH, DAVID 2010. Language with attitude: American slang and Chinese *lǐyǔ*. *Journal of Sociolinguistics* 14/4: 524–38.
- PARTRIDGE, ERIC 1933/2002. A szleng ma és tegnap. In: VÁRNAI-KIS szerk. 17–26.
- PÉTER MIHÁLY 1980. Szleng és költői nyelvhasználat. *Magyar Nyelvőr* 273–81.
- PÉTER MIHÁLY 1999. „Húsz év múlva” (Régebbi és új gondolatok a szlengről). In: FENYVESI et al. szerk. 25–39.
- PRESINSZKY KÁROLY 2009. Csallóközi szleng az interneten. In: MENYHÁRT JÓZSEF – PRESINSZKY KÁROLY szerk. *Fordítás – kétnyelvűség (Nyelvészeti tanulmányok a fordítás elméletéről és gyakorlatáról, valamint a magyar–szlovák kétnyelvűségről)*. Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara, Nyitra. 81–92.
- SIPOS PÁL 1988. Ifjúsági nyelv, familiáris köznyelv. In: KISS JENŐ – SZÜTS LÁSZLÓ szerk. *A magyar nyelv rétegződése*. II. kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest. 867–74.
- SOURDOT, MARC 1991. Argot, jargon, jargot. *Langue française* 90: 13–27.
- SZABÓ DÁVID 2011. *Szleng és lexikográfia. A francia és a magyar szleng a szótárírás tükrében. Argot et lexicographie. Approche lexicographique aux argots français et hongrois*. Habilitációs értekezés. ELTE BTK, Budapest.
- SZABÓ EDINA 2008. *A magyar börtönszleng szótára*. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- TOLCSVAI NAGY GÁBOR 2004. *Alkotás és befogadás a magyar nyelv 18. század utáni történetében*. Áron Kiadó, Budapest.
- TÓTH SZERGEJ 2008. Az orosz „tolvajnyelv”. In: ZIMÁNYI ÁRPÁD szerk. *Acta Academiae Paedagogicae Agriensis. Nova Series Tom. XXXV. Sectio Linguistica Hungarica*. EKF Líceum Kiadó, Eger. 147–72.
- VALLENT BRIGITTA 2008. Beszélt nyelvi hatások a középiskolások fogalmazásaiban. *Magyar Nyelvőr* 189–205.
- VÁRNAI JUDIT SZILVIA – KIS TAMÁS szerk. 2002. *A szlengkutatás 111 éve*. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- WACHA IMRE 1996. A fiatalok nyelvi magatartása (kommunikációs kultúrája) a nyilvánosság előtt és számára. *Magyar Nyelv* 198–205.

A kutatás eredményeit közlő publikációk jegyzéke

Változó attitűdök a szleng használatában

ISKOLAKULTÚRA: PEDAGÓGUSOK SZAKMAI-TUDOMÁNYOS
FOLYÓIRATA 29 : 10 pp. 66-84. , 19 p. (2019)
Folyóiratcikk/Szaccikk (Folyóiratcikk)/Tudományos

On Hungarian Slang. Changing functions and attitudes

In: Ziegler, Arne (szerk.) Jugendsprachen. Aktuelle Perspektiven internationaler Forschung.
Youth languages. Current research perspectives of international research
Berlin, Németország : De Gruyter Verlag, (2018) pp. 681-706. , 26 p.
Könyvrészlet/Szacctanulmány (Könyvrészlet)/Tudományos

A szleng hagyományos funkcióiról a fiatalok szemével

ISKOLAKULTÚRA: PEDAGÓGUSOK SZAKMAI-TUDOMÁNYOS
FOLYÓIRATA 2014 : 4 pp. 63-76. , 14 p. (2014)
Folyóiratcikk/Szaccikk (Folyóiratcikk)/Tudományos

A szlenggel kapcsolatos tanulói attitűdök és elvárások az anyanyelvi órán

ANYANYELV-PEDAGÓGIA VI. : 1. Paper: =433 , 20 p. (2013)
Folyóiratcikk/Szaccikk (Folyóiratcikk)/Tudományos

Magyarországi középiskolások nyelvi attitűdjei a szlengről.

In: Szoták, Szilvia; Vargha, Fruzsina Sára (szerk.) Változó nyelv, nyelvváltozatok, területiség
: A VII. Hungarológiai Kongresszus nyelvészeti tanulmányai
Kolozsvár, Románia : Egyetemi Műhely Kiadó, (2013) pp. 269-284. , 16 p.
Könyvrészlet/Szacctanulmány (Könyvrészlet)/Tudományos

Fiatalok nyelvi mentalitása és a szleng

Disszertáció benyújtásának éve: 2013, Védés éve: 2013 Megjelenés/Fokozatszerzés éve: 2013
Disszertáció/PhD (Disszertáció)/Tudományos

Szleng a tankönyvekben és a tanórán

In: Fóris-Ferenczi, Rita; Ozsváth, Judit; Marchis, Julianna (szerk.) Tudás és tanulás
Kolozsvár, Románia : Babes-Bolyai Tudományegyetem Pedagógia és Alkalmazott Didaktika
Intézet, Doceo Egyesület, (2013) pp. 156-161. , 6 p.
Könyvrészlet/Konferenciaközlemény (Könyvrészlet)/Tudományos

Középiskolás tanulók a magyar szlengről határon innen és túl

In: G, Nagy; R, Szabó; K, Tóth (szerk.) Jazyk a umenie. Zborník z 1. ročníka Medzinárodnej
konferencie doktorandov : Nyelv és művészet. Az 1. Nemzetközi Doktorandusz Konferencia
tanulmánykötete , pp. 43-56. , 14 p.
Nyitra, Szlovákia : Konstantin Filozófus Egyetem, (2013)
Könyvrészlet/Konferenciaközlemény (Könyvrészlet)/Tudományos

Közzszóvá váló személynevek a mai magyar szlengben

In: Parapatics, Andrea (szerk.) Doktoranduszok a nyelvtudomány útjain : 6. Félúton
konferencia, ELTE BTK, 2010. október 7–8.
Budapest, Magyarország : ELTE Eötvös Kiadó, (2012) pp. 156-169. , 13 p.
Könyvrészlet/Konferenciaközlemény (Könyvrészlet)/Tudományos

Nyelvi attitűdök a szlengről az Új magyar nyelvjárási atlasz adatközlőinek tükrében
In: Parapatics, Andrea; Csernák-Szuhánszky, Debóra (szerk.) FÉLÚTON 7. : A hetedik Félúton konferencia (2011) kiadványa
Budapest, Magyarország : ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola, (2012) , 11 p.
Könyvrészlet/Tudományos

A szleng tanításáról középiskolai nyelvtankönyveink tükrében
In: Boda, István Károly; Mónos, Katalin (szerk.) Az alkalmazott nyelvészet ma: innováció, technológia, tradíció : MANYE XX. : a XX. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus Debrecen, Magyarország, Budapest, Magyarország : Debreceni Egyetem, MANYE, (2011) pp. 360-366. , 7 p.
Könyvrészlet/Konferenciaközlemény (Könyvrészlet)/Tudományos

A mai magyar szleng használatának és alakulásának nyelvi és társadalmi okai
In: Parapatics, A - Illés-Molnár, Márta; Kaló, Zsuzsanna; Klein, Laura (szerk.) Félúton 5 : az ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskolájának konferenciája
Budapest, Magyarország : L'Harmattan, ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola, (2010) pp. 129-137. Paper: 1 , 9 p.
Könyvrészlet/Konferenciaközlemény (Könyvrészlet)/Tudományos

Szlengszótár: A mai magyar szleng 2000 szava és kifejezése fogalomköri szinonimamutatóval
Budapest, Magyarország : Tinta Könyvkiadó (2008) , 144 p.
ISBN: 9789639902015
Könyv/Kézikönyv (Könyv)/Tudományos

3.2. Gyászfeldolgozás a közösségi médiában

„A közösségi oldalak tömeges elterjedésének egyik következménye lett, hogy megnövekedett azoknak a profiloknak a száma, amelyek tulajdonosai már nem élnek. Egy felhasználó halála azonban nem feltétlenül jelenti a fiókja megsemmisítését vagy a digitális hálózatban a profil helyének a megváltozását” (BRUBAKER–VERTESI 2010: 1). „Manapság a közösségi oldalak jelentik a kapcsolat és a gyász nyilvános színtereit” (MARWICK–ELLISON 2012: 378). „Érdemes tehát feltenni a kérdést, vajon megváltoztatja-e az internet a meghalás és a gyászolás folyamatát, és ha igen, miképpen” (WALTER et al. 2011: 1. n.). Amint a nemzetközi szakirodalomból származó fenti idézetek is jelzik, az internetnek a gyász feldolgozásában játszott szerepéről, a digitális hagyatékról több cikk is született az utóbbi évtizedben. Magyarországi viszonylatban azonban kutatásunk idején még nem készült hasonló jellegű nyelvészeti munka. VESZELSZKI ÁGNES társszerzővel közösen végzett vizsgálatunk célja a közösségi oldalakon megjelenő online gyász minél szélesebb körű, nyelvi szempontú elemzése volt. A vizsgálat alapját kifejezetten magyar nyelvű, magyar felhasználóktól származó szöveganyag jelenti, hogy ily módon fel tudjuk tárni a nemzetközi mintákhoz képest az azokkal való egyezéseket, illetve az esetleges különbségeket.

A Pew Research Center's Internet & American Life Project vizsgálat szerint (BRENNER–SMITH 2013) az online felnőttek 72%-a használja a szociális médiát. Nagyobb valószínűséggel a fiatalabbak vannak jelen a közösségi médiában, ám folyamatosan nő az idősebb, 65 év feletti felhasználók száma is. A 2013 végén – 2014 elején megfigyelhető tendencia szerint, egyrészt a sok reklámtartalom, másrészt a divatjelenés lecsengése (és az idősebb közösségi tagok, a szülők, nagyszülők, tanárok stb. megjelenése) miatt egyre több tizenéves felhasználó hagyja el a Facebookot (vagy nem is regisztrál az oldalon), és ez az oldal meghatározó jellegének közeljövőben történő megszűnéséhez, a Facebook visszaszorulásához vezethet (KISS 2013, ALTER 2014). Egyes elemzések szerint – ha a Facebook közösségi oldal megmaradna, és a jelenlegihez hasonló módon fejlődne tovább – 2060-ra, más számítások alapján 2130-ra már több Facebook-profil tartozna halott emberekhez, mint élőkhöz (CONDLIFFE 2013). Ezzel összefüggésben egyre gyakrabban kerül szóba a digitális hagyaték kérdésköre is: mi lesz a felhasználók online anyagaival, közösségi profiljaival, internetes oldalregisztrációival a haláluk után (pl. JEFFERIES 2009). A kérdés minél alaposabb, tudományos igényű körüljárását egy önálló, Digital Heritage elnevezésű weboldal is felvállalta (W1). Itt többek között a fotókat és a szöveges tartalmakat is érintő szerzői jogi ügyekkel, a digitális tulajdon kezelésével, a hozzáféréssel, megosztással, esetleg a megsemmisítésével is foglalkoznak.

LAWRENCE R. SAMUEL (2013) amerikanista, kultúrakutató szerint a nárcizmusnak a digitális kommunikáció által is erősödő kultúrája, valamint a személyes információk megosztása révén a halál ismét témává válik. BRUBAKER és VERTESI (2010) BELL (2006) nyomán foglalkozik a technospirituális gyakorlatokkal, és a közösségi oldalakon az elhunyttal való kommunikációt, illetve a halál utáni profilmenedzselést is e kategóriába sorolják. PAWELCZYK (2013) az internetes gyászolás írásos jellegét, az írás gyógyító, a gyásszal való megküzdést elősegítő hatását emeli ki (expressive writing). Az online gyázmunka első formáit az emlékweboldalak létrehozása jelentette, ehhez azonban kezdetben informatikai (programozási alap) ismeretek voltak szükségesek. A szélesebb felhasználói réteg számára a digitális tartalomlétrehozást lehetővé tévő web 2.0-s korszakkal, kiemelten a közösségi oldalakkal lehetővé vált a „post-mortem közösségioldal-használat” (vö. BRUBAKER et al. 2012: 43). A közösségi oldalakon (kiemelten a vizsgált Facebookon) a halál téma megjelenhet az elmúlásra, az élet minél teljesebb kihasználására figyelmeztető (ál)bölcsességek formájában. Emellett a haldoklók, halálos betegek vagy hozzátartozóik is beszámolnak tapasztalataikról, ily módon segítve a saját traumafeldolgozási folyamatukat vagy a hasonló helyzetbe kerülőket. A közösségi oldal a halálhírről vagy a temetés helyszínéről és időpontjáról való híradás médiumaként is szolgálhat, így felváltja az újságok anyakönyvi rovatát, vagy párhuzamosan emellé lép be tájékoztatási

formaként. Az elhunytak profiloldala megmaradhat eredeti alakjában, vagy átalakítható személyes emlékdallá, továbbá találhatók közösségeteremtő emlékező oldalak is a Facebookon. Kifejezetten az elhalálozottakra emlékező magyar közösségi oldal a Gyertyaláng (W2). Kutatásunkban közelebbről is megvizsgáltuk a kérdéskörhöz kapcsolódó jelenségeket, így az életbölcseességeket, a közösségi médiában közvetített haldoklás folyamatát mint traumakezelési és -feldolgozási stratégiát, a halálhír közzétételének módozatait, a profiloldal átalakítását emlékdallá és az emlékező közösségi oldalakat. Mindezek közelebbi megismerése után térünk át saját gyűjtésű korpuszunk elemzésére, amelyhez 2014 februárjáig listáztuk a téma sajátosságaiból adódóan véletlenszerűen talált adatokat. Mintánkba ezernél is több bejegyzést (posztot és kommentet) mentettünk el, mind az elhunyt felhasználók profiljára írtakat, mind a gyászolók profilján olvashatókat, olykor akár évekre is visszamenően. A verbális bejegyzések jellemző típusai a következők: 1. a profil új adminisztrátorának (például az elhunyt családtagjának vagy közeli barátjának) üzenetei, 2. az elhunyt felhasználó üzenőfalára írt közvetlen bejegyzések és 3. a gyászoló vagy megemlékező felhasználók bejegyzése saját üzenőfalukon, amelyben az elhunyt felhasználót is megemlítik. Ebben az esetben lehetőség van az említett személy(ek) címkével – úgynevezett „tag”-gel – való megjelölésére, hogy a róla vagy hozzá írt üzenetet a bejegyző és az elhunyt összes ismerőse egyaránt láthassa. Ezek mellett számba vettük a közösségi oldal adta további lehetőségeket is: képeket, videókat és zeneszámokat. A képek típusai a megosztás módja szerint a verbális bejegyzésekhez hasonlóak (az adminisztrátor által feltöltött, a halála után a gyászoló vagy megemlékező által az üzenőfalán megosztott, illetve hozzátartozók, barátok saját profiljára feltöltött képek, amelyek az elhunytat is megjelölik). MARWICK és ELLISON (2012) vizsgálata ezeken túl arra figyelmeztetett, hogy a gyászoló felhasználók és ismerőseik nyilvános kommunikációja közel sem csupán az érzelmek kifejezésére szűkül a témán belül. Korpuszunkat, a magyar mintát ezért ebből a szempontból is elemeztük.

Az adatok értelmezése, kategorizálása során mi is hasonló eredményekre jutottunk: a bejegyzések funkciója az érzelmerkifejezésen túl lehet a tájékoztatás (pl. a halálhír közlése, a temetés vagy az évfordulós megemlékezés részleteiről közölt információk), a felhívás (pl. a haláleset kapcsán felmerült társadalmi problémára való figyelmeztetés, de akár az elhunyt ingóságának kiárusítását reklámozó bejegyzés), a kapcsolattartás (pl. az elhunytnak írt nyilvános üzenet, az elhunyt felköszöntése névnapjakor, születésnapjakor, a gyászolók közötti kapcsolat felvétele, megtartása; itt külön foglalkoztunk a nemzetközi közösségi médiában gyakoribb gyászturizmus jelenségével), a metakommunikáció (pl. annak megvitatása, hogy helyénvaló-e a fenti bejegyzések közlése a közösségi média nyilvános felületén), és az

esztétikai funkció (pl. vizuális és audiovizuális elemek a bejegyzésekben). Végül a közösségi médiában használatos nonverbális jeleket (pl. lájk, emotikonok), a megszólításformákat és a formulaszerűséget is vizsgáltuk a témával kapcsolatos bejegyzésekben.

A 3.2. pontban hivatkozott irodalom

- ALTER, CHARLOTTE 2014. Oversharenting Victims Rebel: The Quest for Online Anonymity. *Time*, Jan. 17, 2014. <https://bit.ly/2WT1a6i>
- BELL, G. 2006. No more SMS from Jesus: Ubiomp, religion and techno-spiritual practices. *Lecture Notes in Computer Science* 4206: 141.
- BRENNER, JOANNA – SMITH, AARON 2013. 72% of Online Adults are Social Networking Site Users. <http://pewinternet.org/Reports/2013/social-networking-sites.aspx>
- BRUBAKER, JED R. – VERTESI, JANET 2010. Death and the Social Network. Presentation. CHI 2010 Workshop on HCI at the End of Life: Understanding Death, Dying, and the Digital, Atlanta, GA, USA. <https://bit.ly/3fFVWB3>
- BRUBAKER, JED R. – KIVRAN-SWAIN, FUNDA – TABER, LEE – HAYES, GILLIAN R. 2012. Grief stricken in a crowd: the language of bereavement and distress in social media. *Proceedings of the Sixth International AAAI Conference on Weblogs and Social Media, June 2012*. <http://www.aaai.org/ocs/index.php/ICWSM/ICWSM12/paper/view/4622/4965>
- CONDLIFFE, JAMIE 2013. Will There Ever Be More Dead People Than Living Ones on Facebook? *Gizmodo*, 10. 31. 2013. <https://bit.ly/3cxewcQ>
- JEFFERIES, DUNCAN 2009. Preparing for the digital afterlife. *The Guardian*, 30 September, 2009. <http://www.guardian.co.uk/technology/2009/sep/30/digital-afterlife-email-facebook>
- KISS, JEMIMA 2013. Teenagers migrate from Facebook as parents send them friend requests. *The Guardian*, 27. 12. 2013. <https://bit.ly/2WI0eiw>
- MARWICK, ALICE – ELLISON, NICOLE B. 2012. “There isn’t Wi Fi in Heaven!” Negotiating visibility on Facebook memorial pages. *Journal of Broadcasting and Electronic Media* 56/3: 378–400.
- PAWELCZYK, JOANNA 2013. Coping Online with Loss: Implications for Offline Clinical Contexts. *Language @ Internet* 10: Article 8. <http://www.languageatinternet.org/articles/2013/pawelczyk>
- SAMUEL, LAWRENCE R. 2013. *Death, American Style: A Cultural History of Dying in America*. Rowman & Littlefield Publishers.
- WALTER, TONY – HOURIZI, RICHARD – MONCUR, WENDY – PITSILLIDES, STACEY 2011. Does the Internet change how we die and mourn? An overview. *Omega – Journal of Death and Dying*. <http://www.computing.dundee.ac.uk/staff/wmoncur/publications/Omega2011.pdf>
- W1 = Digital Heritage: www.digitalheritage.net.au
- W2 = Gyertyaláng: <http://www.gyertyalang.hu/>

A kutatás eredményeit közlő publikációk jegyzéke

From Cooperation to Compassion: Death and Bereavement on Social Networking Websites
In: Knautz, Kathrin; Baran, Katsiaryna S (szerk.) Facets of Facebook : Use and Users
Berlin, Németország, Boston, Amerikai Egyesült Államok : De Gruyter Mouton, (2016) pp.
172-209. , 37 p. (társszerzős)
Könyvrészlet/Könyvfejezet (Könyvrészlet)/Tudományos

A résztvételtől a résztvégig. A halál megjelenése és gyászunk a közösségi oldalakon
MAGYAR NYELVŐR 138 : 2 pp. 179-199. , 21 p. (2014) (társszerzős)
Folyóiratcikk/Szakcikk (Folyóiratcikk)/Tudományos

3.3. A magyar szinkron nyelvi minősége

Több európai (pl. Finnország), ázsiai (pl. Jordánia) és afrikai (pl. Tunézia) ország gyakorlatával szemben a Magyarországon vetített, eredetileg idegen nyelven készült filmipari termékek döntő része máig magyar szinkront és narrációt kap a rajzfilmekről és animációs filmekről kezdve a különféle dokumentumfilmekben át a kisebb közönséget vonzó rövid- és művészfilmekig és a világhírű kasszasikerekig, legyen szó állami vagy kereskedelmi televíziókban, filmszínházakban, mozikban játszott vagy az on demand típusú, online stream-csatornákon elérhető, illetve DVD- és Blue Ray-lemezen megvásárolható sorozatokról, filmekről.

Noha az angollal mint világnyelvvvel kapcsolatos pozitív attitűdök és a nyelv ismeretét illető elvárások miatt egyre kedveltebbé válik a(z amerikai) filmek, sorozatok eredeti nyelven, esetleg felirattal való megtekintése, ez egyelőre csupán egy szűkebb rétegre, általában a fiatalokra jellemző, akik kikapcsolódás közben is nyelvtudásukat kívánják pallérozni. Másokat az motivál az eredeti nyelv hallgatásában, hogy elkerüljék a lefordíthatatlan szójátékokból adódó értelmezési problémákat, a félreértett, a divatjamúlt szlengszavakkal vagy nyelvtanilag hibásan magyarított szövegeket. Megint másokat viszont éppen az hátráltatná az értelmezésben vagy a kikapcsolódásban, ha nem hallgathatnák anyanyelvükön a külföldi műsorokat: sokan nem is értenék az eredeti nyelvet, a felirat olvasásához pedig több időre lenne szükségük. A határon túli, illetve a külföldön élő első-, másod- vagy többgenerációs magyarok és gyermekeik számára viszont például éppen a magyar szinkron jelenti az anyanyelv vagy örökségnyelv megtartásának, ápolásának egy kulcsát.

Bármelyik fenti vagy további típusba is tartozzon valaki, a kérdés szinte valamennyi magyar beszélőt érinti, amivel nyelvi szempontból is foglalkozni szükséges. A magyar anyanyelvű beszélők nagy része szinte kizárólag a szinkronizált filmekben keresztül találkozik dramatizált szöveggel, stilizált beszéddel, sok esetben ez a kulturális fogyasztás egyetlen forrása. A különféle átfogó vizsgálatok évről évre magasabb óraszámot jelölnek meg, amelyet a fiatal nemzedékek tagjai, de akár az idősebbek is valamilyen képernyő előtt töltenek, ahol a magyar nyelven készült műsorok mellett számos szinkronizált vagy narrált sorozatot, dokumentum-, rajz- és egyéb külföldi filmet is megtekintenek. Az ORTT egy 2008-as átfogó kutatása például napi 3 órától számolt be (idézi TÖRÖK et al. 2011), a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság egy 2013-as kutatása szerint a megkérdezett szülők kétharmada nem sokallja, ha 3 év alatti gyermeke akár naponta 1 órát is eltölt a készülék előtt, de ez a mennyiség sokaknál 3 óránál is több lehet (vö. NMHH). A European Broadcasting Union elemzése szerint Magyarországon akár 4-5 órát is eltöltenek az emberek naponta a tévéképernyő előtt (vö. W1). A Standard

Eurobarometer 2017 őszi felmérése szerint az EU országaiban mindennap tévézők aránya átlagosan 81%, ez a szám Magyarországon 84% (vö. SE88). Emellett a magyar mozik évente összesen több milliárd forintos bevételre tesznek szert, ahol a megtekintett művek döntő része szinkronizált. Kétségtelen tehát, hogy a szinkronizált/narrált műsorok kezdettől hatással vannak a nyelvet elsajátító gyerekek és a felnőttek (nyelvi) szocializációjára, nyelvhasználatára is. Eközben azonban, a szinkronstúdiók szabályozatlan piaci versenye, ezzel összefüggésben a gyors, olcsó és ellenőrizetlen fordítások miatt, az utóbbi évtizedekben általánosságban leromlott a szinkronizált tartalmak nyelvi minősége.

2019 nyarán indult, a magyar szinkronszakma aktív bevonásával zajló kutatásomban ezt a témakört vagy inkább problémakört: a magyar szinkronizálás és narrálás nyelvi minőségét vizsgálom meg közelebbről és objektíven, tekintettel arra, hogy a fent leírtak dacára eddig egyetlen átfogó nyelvtudományi kutatás sem foglalkozott a kérdéssel. Ehhez egy többlépcsős országos, sőt határokon átnyúló vizsgálatot végzünk el, összetett mintán, változatos adatgyűjtési módszerekkel. A hazai és nemzetközi irodalomban való tájékozódáson, a célok és hipotézisek megfogalmazásán, valamint a próbagyűjtéseken túl már az első vizsgált csoport tagjai közötti adatgyűjtés is lezárult 2020 tavaszán. Jelenleg az adatok feldolgozása, valamint a kiegészítő gyűjtések és a következő lépcsőfokokon végzendő kutatások előkészítése zajlik.

Az alapvetően nyelvtudományi kutatást közösen végezzük RAJKAI ZOLTÁN színművésszel, a budapesti Katona József Színház társulatának tagjával, aki a Szinkron Alapszervezet, azaz a Színházi Dolgozók Szakszervezetén belül önkéntesen létrehozott érdekképviselői szervezet elnöke is. Több, mint 120 filmet és rajzfilmet szinkronizált, leggyakrabban Bradley Cooper, Sam Rockwell, Mark Ruffalo, Patrick Dempsey és Mickey egér hangjaként hallható. Az, hogy az alapvetően nyelvészeti szempontú vizsgálat a szinkronszakma egyik legismertebb és legfoglalkoztatottabb képviselőjének támogatásával történik, jelentős mértékben csökkenti a kutatás olyan kockázati tényezőit, mint az adatközlők elérése, a passzív megfigyelés megszervezése vagy a témakörben való jártasság kérdése. A jelenleg 230 tagot tömörítő Szinkron Alapszervezet minden lehetséges eszközzel törekszik a szinkronizálás feltételeinek javítására, elősegítve ezzel a magyar szinkron színvonalának emelkedését, az értékes, minőségi munka kibontakozását (W2). Ezt a célt (is) szolgálná a jelen vizsgálat, majd az eredmények mielőbbi publikálása is – nem csupán tudományos konferencia-előadások, tanulmányok, később monográfia formájában, hanem a sajtóban, a rádióban, a televízióban és a szinkronszakmát érintő eseményeken is.

A kutatás fő célja tehát, hogy objektív módon, több oldalról közelítve vizsgálja meg a mai magyar szinkron és narrálás nyelvi minőségét, továbbá az, hogy az eredmények alapján

javaslatokat is tegyen. Az első szakaszban szinkronszínészek nyelvi attitűdjeit vizsgáljuk, amelyhez 68 kitöltött kérdőív már a rendelkezésünkre áll. Fő hipotézisünk az volt, hogy a szinkronszínészek számos esetben észlelik a kezükbe adott sorok nyelvi problémáit, de további, később feltárt faktorok miatt nincs lehetőségük kijavítani azokat. Feltételeztük azt is, hogy az adatközlők több olyan tényezőre hívják fel a figyelmet a kérdőív kitöltésekor, amelyek kijelölik a kutatás további irányait. Az adatközlők szocioökonómiai státuszának felmérése után anyanyelvi attitűdjeikről és a munkájukkal kapcsolatos nyelvi tapasztalataikról kérdeztük őket nyílt és zárt végű, direkt és indirekt kérdések formájában. Jól mutatja a szakma nyitottságát a vizsgálat iránt, hogy az adatközlők számos elismerő megjegyzést fűztek a kérdőívhez, és sokan önként megadták elérhetőségeiket mélyinterjúk készítéséhez a témában, amelyek révén a vizsgálat egyszerre kvantitatív és kvalitatív is lesz. Fontos adalékot jelentenek továbbá egy harmadik módszerrel: passzív megfigyeléssel a szinkronstúdiókban gyűjtött spontán nyelvi adatok is. Ennek szervezése szintén folyamatban van.

A kutatás első fázisának tanulságai alapján folytatjuk a munkát szinkronrendezők és -dramaturgok nyelvi attitűdjeinek, nyelvi tapasztalatainak a felméréseivel, majd a harmadik szakaszt a fogyasztói oldal viszonyulásának a vizsgálata jelenti az előzőéhez hasonló kutatási módszerekkel. Rétegzett mintavétellel, különböző életkorú, lakóhelyű, élethelyzetű és családi állapotú, magyarországi, határon túli és külföldi magyar beszélőktől gyűjtünk adatokat többféle módszerrel (kérdőív, interjú, részt vevő megfigyelés) a sorozatok, filmek, rajzfilmek stb. magyar szövegével, illetve szinkronjával, narrációjával kapcsolatban, hogy tapasztalataikat, véleményüket, észrevételeiket összevethessük a készítői oldalon kapott eredményekkel. Mindezek által kellően széles látókör birtokában fogalmazhatunk meg javaslatokat a magyar szinkron nyelvi minőségének fejlesztését illetően.

A kutatás és az eredmények különféle módokon való közlése, újszerűsége mellett, komplex társadalmi haszonnal is bírna. Egyrészt tudatosabbá tehetné a fogyasztókat a szinkronizált audiovizuális tartalmak készítésével és nyelvezetével kapcsolatban. Másrészt nagyban segítené a magyar szinkron minőségbiztosítási rendszerének kialakítását – azon belül a fordítók, dramaturgok, szinkronrendezők és -színészek való tudatosabb viszonyulását a szinkronszövegekhez –, és ezáltal a szinkronanyagok nyelvi minőségének javítását, ami nyilvánvalóan és elsősorban szintén a fogyasztók javára válna.

A 3.3. pontban hivatkozott irodalom

- NMHH = *Szülői vélemények gyermekek tévénézési szokásairól*. Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság. Műsorfigyelő és elemző főosztály. Budapest. 2013. október 30. http://nmhh.hu/dokumentum/160957/gyermekek_tevenezesi_szokasai.pdf
- SE88 = *Standard Eurobarometer 88. Media Use in the European Union. Report*. Autumn 2017. Survey requested and co-ordinated by the European Commission, Directorate-General for Communication. European Union. 2018. <https://bit.ly/3cdVesM>
- TÖRÖK BALÁZS – SZEKSZÁRDI JÚLIA – MAYER JÓZSEF 2011. Az iskolák belső világa. In: BALÁZS ÉVA – KOCSIS MIHÁLY – VÁGÓ IRÉN szerk. *Jelentés a magyar közoktatásról 2010*. Oktatókutató és Fejlesztő Intézet. Budapest. 273–294.
- W1 = https://europapont.blog.hu/2018/10/31/tevenezes_eu
- W2 = <https://szinkronalapszervezet.hu/informacio/>

3.4. A habilitáció témakörén túli további tudományos tevékenység

Tanulmány

Nyelvhasználat és anyanyelvi nevelés Tunéziában II.

ANYANYELV-PEDAGÓGIA XIII : 3. (2020) (társszerzős) Megj. e.
Folyóiratcikk/Szaccikk (Folyóiratcikk)/Tudományos

Nyelvhasználat és (anya)nyelvi nevelés Tunéziában I.

ANYANYELV-PEDAGÓGIA 13 : 2 Paper: =842 , 10 p. (2020) (társszerzős)
Folyóiratcikk/Szaccikk (Folyóiratcikk)/Tudományos

A poliszémia mint a mai magyar szlengszókincs gyarapodásának eszköze

In: Csiszár, Gábor; Darvas, Anikó (szerk.) Klárisok : Tanulmánykötet Korompay Klára tiszteletére

Budapest, Magyarország : ELTE Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai és Dialektológiai Tanszék, (2011) pp. 219-221. , 3 p.

Könyvrészlet/Szaccanulmány (Könyvrészlet)/Tudományos

Oktatási mű

Gyakorlati szövegalkotási munkafüzet

Budapest, Magyarország : Tinta Könyvkiadó (2019) , 48 p.

ISBN: 9789634092292

Könyv/Oktatási anyag (Könyv)/Oktatási

Ismertetés

Tódor Erika-Mária: Hétköznapi kétnyelvűség. Nyelvhasználat, iskolai nyelvi tájkép és nyelvi én a romániai magyar iskolákban.

ALKALMAZOTT NYELVTUDOMÁNY 19 : 2 pp. 1-3. , 3 p. (2019)

Folyóiratcikk/Recenzió/kritika (Folyóiratcikk)/Tudományos

Tízéves az Anyanyelv-pedagógia folyóirat

ALKALMAZOTT NYELVTUDOMÁNY 18 : 2 pp. 1-3. , 3 p. (2018)

Folyóiratcikk/Ismertetés (Folyóiratcikk)/Tudományos

Folytatólagosság a bizonytalanság korában
SÉD 2016 : tél p. 4 (2016)
Folyóiratcikk/Szakcikk (Folyóiratcikk)/Tudományos

A magyar kultúráról Washingtonban
ANYANYELV-PEDAGÓGIA 2016 : 2 Paper: =635 , 7 p. (2016)
Folyóiratcikk/Szakcikk (Folyóiratcikk)/Tudományos

Rokon Népek Napja a Batsányi János Gimnázium és Kollégiumban
ANYANYELV-PEDAGÓGIA 2013 : 4 Paper: =492 , 3 p. (2013)
Folyóiratcikk/Ismertetés (Folyóiratcikk)/Tudományos

Benő Attila, A dolgok másik neve
ALKALMAZOTT NYELVTUDOMÁNY XII. : 1-2. pp. 155-158. , 4 p. (2012)
Folyóiratcikk/Ismertetés (Folyóiratcikk)/Tudományos

Szakmai nap a szóbeli kommunikáció fejlesztéséről
ANYANYELV-PEDAGÓGIA I. : 3--4. Paper: =131 , 8 p. (2008)
Folyóiratcikk/Ismertetés (Folyóiratcikk)/Tudományos

Szerkesztés

Parapatics, Andrea (szerk.)
Doktoranduszok a nyelvtudomány útjain: 6. Félúton konferencia, ELTE BTK, 2010. október 7–8.
Budapest, Magyarország : ELTE Eötvös Kiadó (2012)
Könyv/Konferenciakötet (Könyv)/Tudományos

Parapatics, Andrea (szerk.)
FÉLÚTON 6. A hatodik Félúton konferencia (2010) kiadványa
Budapest, Magyarország : ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola (2010)
Könyv/Konferenciakötet (Könyv)/Tudományos

Illés-Molnár, Márta (szerk.) ; Kaló, Zsuzsanna (szerk.) ; Klein, Laura (szerk.) ; Parapatics, Andrea (szerk.)
Félúton 5 : az ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskolájának konferenciája
Budapest, Magyarország : L'Harmattan, ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola (2010) , 215 p.
Könyv/Konferenciakötet (Könyv)/Tudományos

Felkért lektor

- Sándor András 2019. Munkafüzet rendhagyó humán tanórák tervezéséhez. Fővárosi Nagycirkusz. Budapest. pp. 30.
- Anyanyelv-pedagógia folyóirat
- Alkalmazott Nyelvtudomány folyóirat (magyar és angol nyelven)
- Fazekas Boglárka et al. szerk. 2018. Csomópontok – Újabb kérdések a Félúton műhelyéből. Kalota Művészeti Alapítvány. Budapest.
- Bagyinszky Szilvia et al. szerk. 2018. Anyanyelvünk évszázadai 3. ELTE Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszék. Budapest.

- Gyói Renáta et al. szerk. 2017. Kérdések a Félúton műhelyéből, utak a megoldásokhoz. Kalota Művészeti Alapítvány. Budapest.
- Bagyinszky Szilvia – P. Kocsis Réka szerk. 2016. Anyanyelvünk évszázadai 2. ELTE Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszék. Budapest.

Vendégelőadások: University of Cagliari, Olaszország (2019)

- An Introduction to Slang
- The Role of Slang in the Life of Youngsters

Konferencia-előadások

- **Felkért előadóként:**
  - Kazinczy nyelvszemlélete és a nyelvújítás. A „Kazinczy 260” műhelykonferencia kerekasztalbeszélgetése. Petőfi Irodalmi Múzeum. Budapest. 2020. január 24.
  - Az Anyanyelv-pedagógia folyóiratról. Magyartanárok Szakmai Napja. Pannon Egyetem MFTK, Veszprém. 2014. október 8.
  - A szleng térhódítása és kezelése. Nyugati szórványban magyar nyelvet tanítók módszertani továbbképzése. Nemzeti Erőforrás Minisztériuma Külhoni Magyarok Osztálya – Pannon Egyetem MFTK, Veszprém. 2014. augusztus 25–29.
  - Szleng és nyelvi mentalitás. Plenáris előadás. „Tudomány határok nélkül” nemzetközi konferencia. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász. 2013. október 28–30.
  - A szleng társas funkciói középiskolás tanulók körében. 17. Élőnyelvi Konferencia. SZTE BTK, Szeged. 2012. augusztus 30. – szeptember 1.
  - A 17. Élőnyelvi Konferencia Szleng és szociolingvisztika műhely kerekasztalbeszélgetése. SZTE BTK, Szeged. 2012. augusztus 30. – szeptember 1.
  - Köznyelv és szleng a lexikográfiában kerekasztal-beszélgetés. MANYE XX. jubileumi kongresszusa. DE BTK, Debrecen. 2010. augusztus 26–28.
  - A Szlengszótár bemutatója. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest. 2008. június 19.
  - Egy új magyar szlengszótárról. A Magyar Nyelvtudományi Társaság felolvasóülése. ELTE BTK, Budapest. 2008. május 27.
- **További külföldi és külhoni előadások:**
  - On Hungarian slang. Changing functions and attitudes. 8th International conference on youth language. Karl-Franzens-Universität, Graz, Austria. 25–28th May 2016.
  - A szlengről a nyelvmentalitás-vizsgálatok tükrében. 18. Élőnyelvi Konferencia. Konstantin Filozófus Egyetem, Nyitra. 2014. szeptember 19–21.
  - A magyar nyelv régi-új változatairól. Tartu Ülikool. Tartu, Észtország. 2014. április 17.
  - Középiskolás tanulók a magyar szlengről határon innen és túl. I. Nemzetközi doktorandusz konferencia. Konstantin Filozófus Egyetem, Nyitra. 2013. febr. 13.
  - Szleng a tankönyvekben és a tanórán. „Tudás és tanulás” neveléstudományi konferencia. Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár. 2012. március 30. – április 1. Magyarországi középiskolások nyelvi attitűdjei a szleng használatáról. VII. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus. Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár. 2011. augusztus 22–26.

- **További magyarországi előadások:**
  - Szabó Magda az anyanyelvi órán. Szab. Magda 100 – Kitáruló ajtók. Eszterházy Károly Egyetem, Eger, 2017. november 22–24.
  - A szleng: túrt, tiltott vagy támogatott? 7. Képzés és Gyakorlat neveléstudományi konferencia. Kaposvári Egyetem Pedagógiai Kar, Kaposv.r. 2013. november 29.
  - Attitűdök a szlengről sajátos nyelvi és kulturális környezetben. XVII. Apáczai-napok Tudományos Konferencia. NYME ACSJK, Győr. 2013. október 25.
  - A „romlásnak indult” magyar nyelvről szociolingvisztikai alapokon. A Doktoranduszok Országos Szövetségnek „Tavaszi Szél” nemzetközi konferenciája. NYME KK, Sopron. 2013. június 1.
  - Szlengesedés: kompetenciahiba vagy nyelvi változás? XV. Pszicholingvisztikai Nyári Egyetem, Balatonalmádi. 2013. május 26–30.
  - Nemi különbségek a szleng megítélésében és használatában. XXIII. MANYE. ELTE BTK, Budapest. 2013. március 26–28.
  - A szleng helye a falusi családokban. XVI. Apáczai-napok Tudományos Konferencia. NYME ACSJK, Győr. 2012. október 26.
  - Általános és változó attitűdök a szlengről az életkori és a regionális különbségek tükrében. ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola. Budapest. 2012. május 17–18.
  - A szleng használata és megítélése a társadalmi változók függvényében. A TÁMOP 4.2.1/B-09/1/KMR-2010-0003 projekt zárókonferenciája. ELTE BTK, Budapest. 2012. április 19.
  - A szleng használatáról a középiskolában – attitűdök és anyanyelvi tudatosság. Anyanyelvi Kultúrákőzvetítés Konferencia. Kaposvári Egyetem Pedagógiai Kar, Kaposvár. 2012. április 13–14.
  - Nyelvi attitűdök a szlengről az új magyar nyelvjárási atlasz adatközlőinek tükrében. 7. Félúton konferencia. ELTE BTK, Budapest. 2011. október 6–7.
  - A magyar nyelv változatai és kapcsolatai térben és időben. A TÁMOP 4.2.1/B-09/1/KMR-2010-0003 projekt nyitókonferenciája. ELTE BTK, Budapest. 2010. november 24.
  - Közszóvá váló személynevek a mai magyar szlengben. 6. Félúton konferencia. ELTE BTK, Budapest. 2010. október 7–8.
  - A szleng tanítása magyar nyelvtankönyveink tükrében. XX. MANYE. DE BTK, Debrecen. 2010. augusztus 26–28.
  - A szleng közösségformáló ereje. A Magyar Kommunikációtudományi Társaság éves konferenciája. KJF, Budapest. 2010. június 11–12.
  - A mai magyar szleng kialakulásának és használatának társadalmi okai. „A kommunikáció története” konferencia. ME BTK, Miskolc. 2009. augusztus 28.
  - A mai magyar szleng kialakulása és használata. 5. Félúton konferencia. ELTE BTK, Budapest. 2009. április 23.

Ösztöndíjak, díjak

- Magyar Tudományos Akadémia: Pedagógus Kutatói Pályadíj (2013)
- TÁMOP 4.2.1/B-09/1/KMR-2010-0003 „Európai Léptékkal a Tudásért, ELTE” projekt „Kultúrák közötti párbeszéd” alprojekt, Románia, Babeş-Bolyai Tudományegyetem (2012)
- TÁMOP 4.2.1/B-09/1/KMR-2010-0003 „Európai Léptékkal a Tudásért, ELTE” projekt „Kultúrák közötti párbeszéd” alprojekt, Szlovákia, Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem (2012)
- Magyar Nyelvtudományi Társaság: Anyanyelv-tanítási pályadíj (200)

- Tinta Könyvkiadó: Arany Toll-díj (2008)
- Köztársasági ösztöndíj (2007)
- ELTE BTK Tudományos Ösztöndíj (2007)
- Napkút Kiadó – Cédrus Művészet Alapítvány: „Így beszélünk mi” Kárpát-medencei pályadíj (2007)

Tudományos ismeretterjesztés

- **Irodalmi Magazin számára:**
  - Nyelvújítási szavainkból (2019)
  - Az iskola argója (2019)
- **Szitakötő gyermekirodalmi folyóirat számára:**
  - Oroszlánok és nyulak között (2020/3)
  - Egy csokor virágnév (2020/1)
  - Rigolyás király pisztollyal (2019/2)
- www.felsofokon.hu szakmai blogmagazin: Szerkesztőségi különdíj (2011)
- **Televízióban:** RTL: Fókusz (2015), Duna TV: Kívánságkosár szilveszteri különkiadás (2009), Budapest Televízió: Nagyító Magyarországra (2009), Domino Televízió: Kultimédia (2009), Érd Televízió (2009), Tapolca Városi Televízió: Minket érdekel (2008)
- **Rádióban:** Kossuth Rádió: Napközben (200), Kossuth Rádió: Tetten ért szavak (2008), Kossuth Rádió: Disputa (2008), Lánchíd Rádió: Sprőd (2008), Radio Q: Adó-vevő (2008), Klubrádió: Hetes Stúdió (2008), Magyar Katolikus Rádió: Nyelvédesanyánk (2008), Kossuth Rádió: Esti beszélgetés szavakról (2008), Kossuth Rádió: Értsünk szót! (2007)
- **Sajtóban:** vahir.hu / Veszprém megyei online hírportál (2020), Új Tapolcai Újság (2011, 2010, 2009, 2009, 2008), Metropol (2009, 2008), EXIT Magazin (2009), ELTE Online (2009), 168 óra (2008), transindex.ro (2008)
- **Kutatók Éjszakája-előadás** (Pannon Egyetem): A többfunkciós szleng (2012)
- **További előadások,** rendhagyó anyanyelvi órák tartása, részvétel író-olvasó találkozók felkérésre (Budapest, Miskolc, Veszprém, Érd, Tapolca, Balatonszepezd).
- **Kiállítások:** A finnugor nyelvrokon népek napja (Tapolca, 2013–2017)

4. Zárszó

A habilitációs értekezésként benyújtott kötet legfőbb célja, hogy figyelmeztessen a kutatási eredményekkel is igazolt helyzetre, továbbá hogy a hazai és a nemzetközi szakirodalom összefoglalásával, szakmódszertani ajánlásokkal javaslatokat is megfogalmazzon, segítséget is kínáljon a problémák csökkentésére. Meggyőződésem, hogy a gyakorlatban is hatékonyan alkalmazott szociolingvisztikai nézőpont idővel olyan nyelvszemléletű társadalomhoz és olyan nyelvi viselkedésű beszélőközösséghez vezethet, amilyen már évekkel ezelőtt is megfogalmazódott oktatás- és nemzetpolitikai célként. A több millió magyar embert érintő regionális nyelvhasználat megbecsülésének a hiányában ugyanis nem beszélhetünk sem európai, sem megalapozott magyar identitásról. Miként BENKŐ LORÁND is fogalmaz: „Hiszen ahogy a nemzeti múlt, történelemre, hagyományokra vonatkozó ismeretek nélkül, úgy pozitív érzelmi töltetek nélkül sem alakulhat ki egészséges nemzeti önérték és önismeret s erős, szilárd nemzettudat. Pedig erre mint nemzeti összetartó erőre a magyarságnak ma azért is különösen nagy szüksége van, mert Európában páratlan megosztottsággal él közvetlenül határainkon kívül, de ősei földjén több mint hárommillió magyar, akinek nemzeti identitásuk, kultúrájuk, hagyományaik, nyelvük megőrzése, szülőföldjükhöz való ragaszkodása nyugszik mindezen, s akiknek az ország mai határain belül élő magyarság egészséges nemzeti eszmevilága, nemzeti tartása, irántuk megnyilvánuló szeretete és féltő gondoskodása adhat hitet, reményt nemzeti létükben való megmaradásukhoz” (BENKŐ 1990: 15).

Biztos vagyok azonban abban is, hogy mindez, önmagában, nem elég a feltárt probléma gyökeres megváltoztatásához. A számos más beszélőközösségben természetes jelenségként megélt nyelvi variabilitást illető méltatlan magyar mentalitás egyéni utakon nem befolyásolható számottevően. Sem törvényi előírásokkal, sem a tanító- és tanárjelöltek felkészítéséhez és a gyakorló pedagógusok továbbképzéséhez kínált segédletekkel, amíg az egyik szabályozó dokumentum szövege ellentmond a másoknak, amíg a jelöltek felkészítéséből hiányzik vagy nem kap elegendő hangsúlyt a dialektológia. A nemzetközi minták azt mutatják: a cél egy megfontoltan, tudományos alapokon felállított, többlépcsős magyar nyelvi-nyelvjárási stratégiával érhető el, amely lépcső valamennyi fokán mindenki teljesíti a tőle elvárt befektetést, legyen szó energiáról, erkölcsi vagy anyagi támogatás biztosításáról.